เตลกฏาหคาถา

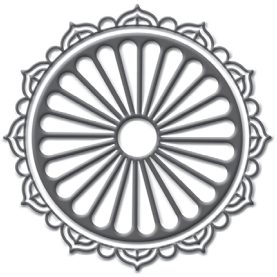

พระคันธสาราภิวงศ์

เตลกฏาหคาถา

ชื่อผู้แปล พระคันธสาราภิวงศ์

วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐

ISBN 974-90715-7-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๒ กันยายน ๒๕๔๕

จำนวนหน้า ๑๗๖ หน้า

จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท สแควร์ปริ๊นซ์'93 จำกัด
183 ซ.สี่แยกวัดดวงแข ถ.จารุเมือง แขวงรองเมือง
เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร./แฟ็กซ์ (02) 611-6094-6, 216-6815

มหาเถรคุณคีติ

๑. สธมฺมปาลิยํ เถโร มาตาว ญาณขีรโท
สีลาทฺยลงฺกติยา จ ภูสโก ชนโก วิย.

๒. นานาทิสาคตาเนก- สิสฺสปกฺขีน'มตฺตโน
ปิณฺฑาทิผลทายี โส กปฺปรุกฺโขว ขายติ.

๓. อโห วต สุขา ฉายา ตสฺส สาสนการิโน
ตญฺหิ นิสฺสาย สมฺพุทฺธ- ธมฺมวุทฺธิคตา พหู.

๔. คุณาธาโร ส อญฺเญสํ คุณํ อกาสิ'นปฺปกํ
มหาสยสฺส สมฺโพธิ- สตฺตสฺส จริยา อยํ.

๕. คจฺฉนฺเต กาเล ทฺวาสีติ- วสฺสิโก เถรปุงฺคโว
วิชาตสมฺมโต กาโล สมฺปตฺโต สมฺมทาวโห.

๖. ทีฆายุโก ภวํ โหตุ วตฺถุตฺตยสฺส เตชสา
สุขี นิรามโย'นีโฆ จิรํ โชเตตุ สาสนํ.

คนฺธสาราภิวฺโส

คำพรรณนาคุณของพระเถระ

๑. พระเถระยังศิษย์ให้ดื่มน้ำนมคือปัญญาในภาษาบาลีและพระธรรม เหมือนดั่งมารดาให้น้ำนมบุตร และตกแต่งศิษย์ด้วยเครื่องประดับคือศีลเหมือนบิดาตกแต่งบุตร

๒. ท่านปรากฏดั่งต้นกัลปพฤกษ์ที่ให้ผลไม้คือโภชนาหารเป็นต้นแก่ศิษย์ของตนจำนวนมากซึ่งเปรียบเสมือนสกุณชาติมาจากทิศานุทิศ

๓. ร่มเงาของท่านผู้เผยแพร่พระศาสนา ร่มเย็นจริงหนอ เพราะมหาชนพึ่งพาท่านแล้วถึงความเจริญในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. ท่านเป็นที่รองรับคุณธรรมความดี บำเพ็ญคุณประโยชน์เป็นอันมากแก่ผู้อื่น ลักษณะนี้เป็นความประพฤติของพระโพธิสัตว์ ผู้มีอัธยาศัยไพศาลโดยแท้

๕. เมื่อกาลเวลาล่วงไป พระเถระผู้ประเสริฐมีอายุครบ ๘๒ ปี กาลที่ชาวโลกสมมุติว่าเป็นวันคล้ายวันเกิดซึ่งน่าปีติยินดี ได้มาถึงแล้ว

๖. ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย ขอให้ท่านมีอายุยืน มีความสุข ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย เผยแพร่พระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน

พระคันธสาราภิวงศ์

คำอนุโมทนา

ราว ๓๐ ปีก่อน ข้าพเจ้ามีธุระเดินทางไปกรุงเทพฯ พำนักอยู่ที่วัดดอนพม่า ได้พบคัมภีร์เตลกฏาหคาถาที่แปลเป็นภาษาพม่า ซึ่งพระอานันทปัณฑิตภิวงศ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าได้แปลไว้ ตอนนั้นข้าพเจ้าต้องการจะยืมมาพิมพ์ดีดเก็บไว้เพื่อเผยแพร่ในโอกาสต่อไป แต่เห็นว่าเจ้าอาวาสวัดดอนพม่ากำลังศึกษาอยู่ จึงเกรงใจไม่ได้ยืม ต่อมาทราบว่าวัดดอนพม่าต้องอัคคีภัย ตำราทรงคุณค่าได้สาบสูญไปจำนวนมาก

บัดนี้ พระคันธสาราภิวงศ์ ศิษย์ของข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์คัมภีร์เตลกฏาหคาถาออกเผยแพร่ โดยมีคำแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้ชาวไทยและชาวต่างชาติมีโอกาสได้ศึกษาวรรณกรรมชิ้นนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีในความอุตสาหะของศิษย์ในการเผยแพร่วรรณกรรมบาลีอันยิ่งใหญ่นี้ เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาเกี่ยวกับหลักภาษาและหลักธรรมบนผืนแผ่นดินสยามแห่งนี้

หวังว่าตำราเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งแห่งประกายปัญญาที่ช่วยเอื้อให้ธรรมะของพระบรมศาสดาได้แพร่หลายในวิถีทางที่ถูกต้องสืบไป

พระธัมมานันทะมหาเถระ
อัครมหาบัณฑิต
วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง

อารัมภบท

งานทำบุญอายุหลวงพ่อธัมมานันทะมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง เวียนมาถึงในเดือนมกราคม ทุกปีที่มีงานทำบุญอายุ ญาติโยมลูกศิษย์ลูกหามักร่วมกันจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแพร่ ทั้งนี้เพื่อสืบสานเจตนารมณ์ของท่านในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ปีนี้ ท่านอายุ ๘๒ ปี ทางวัดได้จัดพิมพ์คัมภีร์ “เตลกฏาหคาถา” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลงานทางวรรณกรรมบาลีที่มีปรากฏเมื่อสองพันปีก่อน และเป็นประทีปส่องทางชีวิตแก่ศาสนิกชนผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย

เตลกฏาหคาถา แปลว่า “บทร้อยกรองที่กล่าวในกะทะน้ำมัน” เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทร้อยกรอง มีคาถา ๑๐๐ บท แต่งเป็นคาถาวสันตดิลก ๑๔ พยางค์ล้วนๆ ท่านผู้ประพันธ์ได้ตกแต่งเสียงและความหมายไว้อย่างไพเราะสละสลวย มีเสียงราบรื่นคล้องจองสัมผัสเป็นเสาวพจน์ จัดเป็นวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่และเป็นแบบฉบับในการแต่งบาลีของอนุชนรุ่นหลัง คัมภีร์นี้กล่าวถึงหลักธรรมในพระพุทธ-ศาสนา เริ่มตั้งแต่พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ การระลึกถึงความตาย พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตลอดจนโทษของการทำบาป โดยท่านผู้ประพันธ์มุ่งเตือนสติชาวพุทธไม่ให้ประมาทในการบำเพ็ญคุณงามความดี

ความเป็นมาของคาถา มีปรากฏในคัมภีร์รสวาหินี ดังนี้

พระเจ้ากัลยาณิยติสสะครองเมืองกัลยาณี ณ ประเทศศรีลังกา ระหว่างพุทธศักราช ๒๓๗-๒๓๘ ทรงมีพระอนุชาเป็นอุปราชซึ่งได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักของพระกัลยาณิยเถระและเขียนลายพระหัตถ์คล้ายคลึงกับลายมือของพระเถระ เมื่อในหลวงทรงทราบว่าพระอนุชาเกิดความสิเนหาในพระมเหสี จึงมีรับสั่งให้ตามจับพระอนุชาซึ่งได้เสด็จหนีไป

ต่อมาพระอนุชาให้คนปลอมตัวเป็นพระถือสาส์นรักไปเฝ้าพระมเหสี พระปลอมถือโอกาสติดตามพระกัลยาณิยเถระเข้าพระราชวัง เมื่อพระปลอมฉันภัตตาหารแล้วก่อนจะลุกกลับไป ได้แอบโยนสาส์นรักไปให้พระมเหสี แต่บังเอิญพระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นและเข้าพระทัยว่าเป็นสาส์นของพระเถระ จึงรับสั่งให้จับพระเถระโยนใส่กะทะน้ำมันที่เดือดพล่าน

ในขณะนั้นปรากฏมีแก้วอินทนิลผุดขึ้นเป็นที่นั่งรองรับในกะทะน้ำมัน พระเถระได้เจริญวิปัสสนาจนบรรลุอรหัตผล เมื่อได้พิจารณากรรมเก่าของตนจึงทราบว่าในชาติก่อนเคยเกิดเป็นเด็กเลี้ยงวัวและได้โยนแมลงวันตัวหนึ่งเข้าไปในน้ำนมที่เดือดพล่าน ครั้งนี้จึงไม่อาจจะหลีกเลี่ยงผลกรรมได้ ท่านจึงกล่าวคาถาเพื่อสั่งสอนชาวพุทธไม่ให้มัวเมาประมาทก่อนที่จะปรินิพพานในที่นั้น เนื่องจากท่านกล่าวคาถาในกะทะน้ำมัน จึงปรากฏนามว่า **เตลกฏาหคาถา** คือ บทร้อยกรองที่กล่าวในกะทะน้ำมัน

ข้อความในคัมภีร์รสวาหินี[๑] (เล่ม ๒ หน้า ๕๗) กล่าวว่า

สีหฬทีเป กลฺยาณิยติสฺโส นาม ราชา อิสฺสรํ ปวตฺเตติ. ตสฺส อุตฺติโย นาม กนิฏฺโฐ อุปราชา อโหสิ. โส กลฺยาณิยตฺ-เถรสฺส สนฺติเก สิปฺปํ สิกฺขิ. ตโต โส รญฺโญ อคฺคมเหสิยา สทฺธึ วิสฺสาสํ อกาสิ. ราชา ตํ ญตฺวา คณฺหเถตนฺติ อมจฺเจ อาณาเปสิ. อุตฺติโย ตํ ญตฺวา ภีโต ปลายิตฺวา อญฺญตฺถ วสนฺโต เอกสฺมึ ทิวเส เทวึ สริตฺวา ปณฺณํ ลิขิตฺวา เอกํ ทหรํ ภิกฺขุเวสํ คาหาเปตฺวา อิทํ ราหสฺเสน เทวิยา เทหีติ ปณฺณํ อทาสิ. ตทา กลฺยาณิยตฺเถโร นิจฺจํ ราชเคเห ปริภุญฺชติ. ทูโต คนฺตฺวา ราชทฺวาเร จิโต เถเรน สทฺธึ ราชเคหํ อคมาสิ. เถโร ตํ ราชกุลูปโค อยนฺติ สญฺญมกาสิ. ราชปุริสาปิ เถรสฺส อนฺเตวาสิโก อยนฺติ จินฺเตสุ. อถ ราชา จ ราชมเหสิกา จ เต สกฺกจฺจํ ปริวิสิตฺวา วนฺทิตฺวา ปกฺกมึสุ. ตโต โส ทูโต ตํ เลขํ เทวิยํ เปกฺขมานาย ภูมิยํ ปาเตสิ. ราชา ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา

---

[๑] คัมภีร์รสวาหินี คือ คัมภีร์นำมาซึ่งอรรถรส เป็นการประมวลเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในประเทศอินเดียและศรีลังกา พระอรหันต์ชาวลังกาในอดีตกาลได้บันทึกเรื่องเหล่านี้ไว้เป็นภาษาสิงหล ต่อมาพระรัฏฐปาลเถระผู้พำนักอยู่ ณ คุตตวังกบริเวณ (คณะคุตตวังกะ) วัดมหาวิหาร ได้แปลจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษาบาลี ภายหลังพระเวเทหเถระได้ตรวจชำระคำบาลีที่คลาดเคลื่อนให้ถูกต้องเหมือนเดิมในพุทธศตวรรษที่ ๒๐

นิวตฺติตฺวา โอโลเกนฺโต เถรสฺส เลขนสมานำ เลขำ ทิสฺวา นิสฺสำสยำ เถเรน กตกมฺมนฺติ มญฺญมาโน กุชฺฌิตฺวา เอตำ เตลกฏาเห ขิปถาติ อาณาเปสิ. อถ ราชปุริโส เตลกฏาหำ อุทฺธนำ อาโรเปตฺวา อุทฺธมโธ กตฺวา เตเล ปกฺกถิเต เถรำ ตตฺถ เนสุำ. เถโร ตสฺมึ ขเณ วิปสฺสนำ วฑฺเฒตฺวา อรหตฺตำ ปตฺวา กฏาหมภิรุยฺห นิสีทิ อินฺทนีลมณิตเล ราชหำโส วิย. ตถา-วิธมฺปิ ตำ อุณฺหำ โลมกูปสฺส อุณฺหำ กาตุำ นาสกฺขิ. ตตฺถ นิสินฺโน ธมฺมคาถานำ สตปฺปมาณำ กตฺวา กสฺส ปาปสฺสายำ วิปาโกติ อตีตำ โอโลเกนฺโต อตีเต อตฺตโน โคปาลทารกกาเล ปกฺกถิเต ขีรสฺมึ ปกฺขิตฺตำ เอกำ มกฺขิกำ ทิสฺวา อยำ อนิวตฺติยธมฺโมติ จินฺเตตฺวา ตตฺถ นิสินฺโนว ปรินิพฺพายิ. อถ ราชา เถรำ จ ปุริสำ จ มาราเปนฺโต สมุทฺเท ปกฺขิปาเปสิ.

แปลว่า : “พระราชาพระนามว่า กัลยาณิยติสสะ ทรงปกครองลังกาทวีป พระองค์ทรงมีอุปราชเป็นพระอนุชาพระนามว่า เจ้าอุตติยะ เจ้าอุตติยะนั้นได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักของพระกัลยาณิยเถระ ต่อมาเจ้าอุตติยะได้กระทำความชิดเชยกับอัครมเหสีของพระราชา พระราชาทรงทราบความนั้นแล้ว รับสั่งเหล่าอำมาตย์ให้จับเจ้าอุตติยะ เจ้าอุตติยะทราบความนั้นแล้วทรงเกรงกลัว เสด็จหนีไปอยู่ในสถานที่อื่น วันหนึ่งรำลึกถึงพระเทวี จึงเขียนสาส์น

ให้ชายผู้หนึ่งปลอมเป็นเพศภิกษุแล้วให้สาส์นโดยมอบหมายให้ส่งสาส์นนี้แก่พระเทวีอย่างเป็นความลับ ในกาลนั้น พระกัลยาณิเถระได้รับนิมนต์เข้าในพระราชวังฉันภัตตาหารเสมอ ชายผู้ถือสาส์นไปยืนใกล้พระราชวัง แล้วเข้าสู่พระราชวังพร้อมกับพระเถระ พระเถระสำคัญว่าเป็นภิกษุผู้คุ้นเคยกับราชตระกูล แม้ราชบุรุษทั้งหลายก็เข้าใจว่าภิกษุนี้เป็นศิษย์ของพระเถระ ลำดับนั้น พระราชาและพระมเหสีทรงอังคาสท่านเหล่านั้นโดยเคารพ กราบไหว้แล้วเสด็จหลีกไป ในขณะนั้น ผู้ส่งสาส์นได้พลั้งทำสาส์นตกลงพื้นในขณะที่พระเทวีทอดพระเนตรอยู่ พระราชาทรงสดับเสียงนั้นแล้วเสด็จกลับมาดู ทรงพบสาส์นที่มีตัวอักษรเหมือนกับลายมือของพระเถระ ทรงเข้าพระทัยว่าเป็นการกระทำของพระเถระ จึงพิโรธรับสั่งให้โยนพระเถระลงในกะทะน้ำมัน ลำดับนั้น ราชบุรุษได้ยกกะทะวางบนเตาไฟ เมื่อน้ำมันเดือดพล่านไปมาจึงนำพระเถระลงสู่กะทะน้ำมัน

พระเถระได้เจริญวิปัสสนาในขณะนั้นแล้วบรรลุ อรหัต-ผล ขึ้นไปนั่งบนกะทะเหมือนพระยาหงส์ นั่งอยู่บนพื้นแก้วอินทนิล ความร้อนนั้นไม่อาจเข้าถึงขุมขน[ของท่าน]ได้ ท่านนั่งบนกะทะน้ำมันนั้นแล้วกล่าวคาถาที่เกี่ยวกับหลักธรรม

จำนวนร้อยบท และตรวจดูอดีตกรรมว่า ครั้งนี้เป็นวิบาก ของกรรมชั่วอะไรจึงได้เห็นแมลงวันตัวหนึ่งถูกตนจับใส่ใน น้ำนมที่เดือดพล่านในอดีตชาติครั้งที่ได้เกิดเป็นเด็กเลี้ยงวัว และเห็นว่ากรรมนี้ให้ผลแน่นอนแล้ว ท่านนั่งปรินิพพาน ในกะทะน้ำมันนั้น ลำดับนั้น พระราชารับสั่งให้ประหาร ชีวิตพระเถระและบุรุษแล้วให้โยนศพทิ้งทะเล”

คัมภีร์มหาวงศ์[1] (ปริจเฉท ๒๒ คาถา ๑๓-๑๙) มีข้อความคล้ายคลึงกับคัมภีร์รสวาหินี ต่างกันตรงที่กล่าวว่าพระกัลยาณิยเถระเป็นพระอรหันต์ก่อนจะถูกจับโยนลงในกะทะน้ำมัน และไม่กล่าวถึงคัมภีร์เตลกฏาหคาถา ข้อความในคัมภีร์มหาวงศ์ มีดังนี้

กลฺยาณิยํ นรินฺโท หิ ติสฺโส นามาสิ ขตฺติโย
เทวีสญฺโญคชนิต- โกโป ตสฺส กนิฏฺจโก.
ภีโต ตโต ปลายิตฺวา อยฺยอุตฺติยนามโก
อญฺญตฺถ วสิ โส เทโส เตน ตำนามโก อหุ.

[1] คัมภีร์มหาวงศ์ คือ คัมภีร์กล่าวถึงวงศ์อันยิ่งใหญ่ จัดเป็นประวัติศาสตร์ศาสนาและพงศาวดารราชวงศ์ลังกา เริ่มตั้งแต่มนุษย์ไปแย่งยักษ์อยู่เมืองลังกาเป็นต้นมาจนถึงความเป็นไปของศาสนาในอินเดียและลังกา พระมหานามเถระแต่ง ๓๗ ปริจเฉทแรกไว้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ต่อมาภายหลังพระเถระชาวลังกาได้แต่งเพิ่มต่อๆ กันมาถึง ๑๐๑ ปริจเฉทจนถึงสมัยที่ประเทศศรีลังกาเสียเอกราชแก่ประเทศอังกฤษในพุทธศักราช ๒๓๕๘

ทตฺวา รหสฺสเลขํ โส ภิกฺขุเวสธรํ นรํ
ปาเหสิ เทวิยา คนฺตฺวา ราชทฺวาเร จิโต ตุ โส.
ราชเคเห อรหตา ภุญฺชมาเนน สพฺพทา
อญฺญายมาโน เถเรน รญฺโญ ฆรมุปาคมิ.
เถเรน สทฺธึ ภุญฺชิตฺวา รญฺญา สห วินิคฺคเม
ปาเตสิ ภูมิยํ เลขํ เปกฺขมานาย เทวิยา.
สทฺเทน เตน ราชา ตํ นิวตฺติตฺวา วิโลกยํ
ฌตฺวาน เลขสนฺเทสํ กุทฺโธ เถรสฺส ทุมฺมติ.
เถรํ ตํ ปุริสํ ตญฺจ มาราเปตฺวาน โกธสา
สมุทฺทสฺมึ ขิปาเปสิ

แปลว่า: “ในเมืองกัลยาณี มีกษัตริย์จอมนรชนทรงพระนามว่า [กัลยาณิย]ติสสะ พระอนุชาของพระองค์ทรงพระนามว่า เจ้าอุตติยะ ทำให้พระราชาพิโรธเพราะความผูกพันกับพระเทวี ได้เสด็จหนีจากเมืองไปพำนักในสถานที่อื่น สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่า หมู่บ้านอุตติยะ เจ้าอุตติยะนั้นได้ประทานสาส์นลับให้คนที่ปลอมตัวเป็นพระภิกษุไปส่งสาส์นแก่พระเทวี

ฝ่ายภิกษุปลอมนั้นทำทีไปยืนใกล้ประตูพระราชวัง แล้วเข้าสู่พระราชนิเวศน์กับพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์ ซึ่งมาฉันภัตตาหารในพระราชวังเสมอโดยที่พระเถระ

ไม่รู้เรื่องราวความจริง พระปลอมได้โยนสาส์นลงสู่พื้นใน
ขณะที่พระเทวีทอดพระเนตรอยู่ ฝ่ายพระราชาทรงหัน
มาทอดพระเนตรดูด้วยเสียงนั้น เมื่อ[ทรงอ่าน]ทราบ
ว่าเป็นข่าวสาส์นก็กริ้วพระเถระ เพราะเป็นคนเขลา จึง
รับสั่งให้ประหารชีวิตพระเถระและบุรุษนั้นด้วยความโกรธ
แล้วรับสั่งให้โยนศพทิ้งทะเล”

หนังสือ The Pali Literature of Ceylon (Malalasekara,1928 : 162) กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ตามคัมภีร์รสวาหินีและมหาวงศ์ และกล่าวเพิ่มเติมว่า หลังจากที่พระเถระถูกโยนลงกะทะน้ำมันแล้ว ศาสนิกชนรุ่นหลังได้สร้างวิหารเป็นอนุสรณ์เพื่อรำลึกถึงพระเถระไว้ในสถานที่นั้น มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในบทร้อยกรองที่ ๗๐ ของหนังสือ Saḷalihiṇi-sandese ซึ่งจัดพิมพ์ในคริสต์ศักราช 1462 ว่า

“The decorated hall, which in their zeal
The merit-seeking people built upon
The spot where stood the cauldron of hot oil
into which King Kelaṇi-Tissa threw
The guiltless sage, a mere suspect of crime.”

คัมภีร์นี้แต่งมานานกว่า ๒,๐๐๐ ปี และได้เผยแพร่สู่สุวรรณภูมิมานานกว่าหนึ่งพันปีแล้ว จากหลักฐานการตรวจพบศิลาจารึกเนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งจารึกขึ้นในมหาศักราช ๖๘๓ ตรงกับพุทธศักราช

๑๓๐๔ โดยมีคาถาสามบทแรกที่นำมาจากคัมภีร์เดียวกันนี้ เรื่องนี้จะได้กล่าวไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม

ครั้งหนึ่งขณะที่ผู้แปลศึกษาพระปริยัติธรรม ณ ประเทศสหภาพพม่า ได้มีโอกาสอ่านคัมภีร์เตลกฏาหคาถาแปลภาษาพม่าชื่อว่า “เตลกฏาหคาถาภาสานิสสัย” แปลโดยท่านอาจารย์พาราณสีสยาดอ (พระอานันทปัณฑิตาภิวงศ์) อดีตเจ้าอาวาสวัดวิสุทธาราม พาราณสี จังหวัดแปร (Prome) ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้มีอุปการคุณของผู้เขียนเอง ท่านอาจารย์กล่าวไว้ในคำนำว่าได้ปริวรรตมาจากอักษรเทวนาครี เมื่ออ่านคัมภีร์นี้แล้วรู้สึกซาบซึ้งในลีลาการแต่งและอรรถรส จึงตั้งใจว่าจะแปลเป็นภาษาไทยในโอกาสต่อไป

เมื่อเริ่มงานแปลคัมภีร์นี้ออกเผยแพร่ จึงได้สืบถามหาฉบับที่มีแปลไทยแล้ว ต่อมาทราบว่าคุณชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ได้แปลคัมภีร์นี้และกล่าวไว้ในคำนำว่าปริวรรตต้นฉบับมาจากอักษรเทวนาครี ฉบับแปลของคุณชูศักดิ์มีชื่อว่า “เตลกฏาหคาถา (พระคาถาซึ่งกล่าวที่กะทะน้ำมัน)” พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางอ่วม ทิพย์เกษร ฌาปนสถานวัดบิง ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๙ แม้จะมีฉบับที่แปลไทยแล้ว แต่ก็ยังปรารถนาจะนำเสนอสำนวนแปลอีกนัยหนึ่งที่เห็นว่าถูกต้องตามหลักภาษา จึงดำเนินการแปลเป็นฉบับที่สอง ซึ่งได้เพิ่มภาคผนวกเพื่ออธิบายรูปศัพท์ที่เข้าใจยากในคัมภีร์นี้เพื่อเป็นอุปการะแก่นักศึกษา

บาลี ทั้งวิเคราะห์หลักธรรมบางอย่างเกี่ยวกับศาสนาพุทธ เช่น พระรัตนตรัยของชาวพุทธคืออะไร สังสารวัฏตามหลักพระพุทธ-ศาสนามีลักษณะอย่างไร พระไตรปิฎกของชาวพุทธจัดเป็นตำราหรือไม่ เป็นต้น

แม้คัมภีร์นี้แต่งขึ้นในประเทศศรีลังกา แต่ก็ยังไม่สามารถหาหลักฐานฉบับลังกาหรือแม้แต่ฉบับเทวนาครีได้ คงมีเพียงหลักฐานฉบับโรมันซึ่งปริวรรตมาจากฉบับลังกา เป็นฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษ พิมพ์ใน Journal of The Pali Text Society, Vol. 1, 1882, 1883, 1884 มีคาถา ๙๘ บทขาดสองคาถาสุดท้าย ในขณะที่ฉบับพม่ากับฉบับไทยที่ปริวรรตจากอักษรเทวนาครี มีคาถา ๑๐๐ บทตรงกับข้อความในคัมภีร์รสวาหินี อนึ่ง ลำดับคาถาในฉบับเหล่านั้นก็ต่างกัน กล่าวคือ คาถาแรกตามฉบับพม่าจัดเป็นคาถาที่ ๕ ตามฉบับโรมันกับฉบับไทย และคาถาที่ ๕๕ ตามฉบับพม่ากับฉบับไทย จัดเป็นคาถาที่ ๖๐ ตามฉบับโรมัน อย่างไรก็ดี ผู้แปลคิดว่าฉบับพม่าเรียงลำดับคาถาไว้ได้ดีกว่าอีกสองฉบับ เพราะกล่าวถึงพระพุทธคุณไว้เป็นลำดับแรกตามธรรมเนียมในการนอบน้อมพระรัตนตรัยก่อนแต่งคัมภีร์ ฉบับแปลใหม่นี้จึงเรียงลำดับคาถาตามฉบับพม่าทั้งหมด

ผู้แปลคิดว่าคัมภีร์นี้ควรจะได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย ซึ่งแม้จะมีฉบับแปลแล้ว ๓ สำนวน แต่ไม่สามารถจะค้นหาได้ จึงขอให้คุณผาณิต เจตน์จิราวัฒน์ นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต

(หลักสูตรนานาชาติ) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ช่วยแปลเป็นภาษาอังกฤษจากฉบับที่แปลไทยแล้วเป็นหลัก โดยเทียบเคียงต้นฉบับบาลีไปด้วยกัน เธอก็ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ขออนุโมทนาขอบใจคุณผาณิตที่ช่วยแปลและขออนุโมทนา Mr. Goh Boonleong ผู้ช่วยขัดเกลาคำแปลอังกฤษให้สละสลวย

ในตำราอ้างอิง เลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม ตัวกลางเป็นเลขข้อ ส่วนตัวสุดท้ายเป็นเลขหน้า เช่น ขุ. สุ. ๒๕.๘๕๖.๕๐๒ หมายถึง ขุททกนิกาย สุตตนิบาต เล่ม ๒๕ ข้อ ๘๕๖ หน้า ๕๐๒ ส่วนเลขเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม ตัวหลังเป็นเลขหน้า เช่น องฺ. อ. ๒.๒๙๑ หมายถึงอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เล่ม ๒ หน้า ๒๙๑ การอ้างอิงได้ใช้พระไตรปิฎกบาลีและอรรถกถาฎีกาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลัก

ขออนุโมทนาท่านเจ้าภาพที่ร่วมกันจัดพิมพ์คัมภีร์เล่มนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของพระบรมศาสดาให้สถิตสถาพรชั่วกาลนาน ขอให้ทุกท่านจงมีความสุข ความเจริญ ประสบความสำเร็จในชีวิต และเจริญรุ่งเรืองในธรรมของพระอริยเจ้าทั้งหลาย

ด้วยอานุภาพแห่งรัตนตรัยและบุญกุศลอันเกิดจากคัมภีร์นี้ ขอจงเป็นพลวปัจจัยเกื้อหนุนให้หลวงพ่อมีสุขภาพแข็งแรง มีอายุยืน เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศิษย์นานๆ

พระคันธสาราภิวงศ์

สารบัญ

มหาเถรคุณคีติ.....๓

คำพรรณนาคุณของพระเถระ.....๔

คำอนุโมทนา.....๕

อารัมภบท.....๖

คันถารัมภะ.....๑๘

คำเริ่มคัมภีร์.....๑๙

เตลกฏาหคาถา.....๒๑

ภาคผนวก.....๑๒๑

นิคมคาถา.....๑๗๐

คำลงท้าย.....๑๗๑

บรรณานุกรม.....๑๗๒

คันถารัมภะ

๑. โมหนฺธการํ ธำเสตฺวา วิสุทฺธธมฺมรำสิยา
เวเนยฺยปงฺกชำ พุทฺธ- สูโร โพเธสิ ตำ นเม.

๒. ราคาตุเร ติโลเก โย คโทว โทสอคฺคิโต
รตนาวลิ โมหนฺเธ ทีโป ธมฺมำ นมามหำ.

๓. เขตฺตำ ปุญฺเญสุ โย พุทฺธ- พิมฺพา วิย สมินฺทฺริโย
คณุตฺตโม'หำ ตำ สงฺฆำ วนฺทามิ สิรสาทรำ.

๔. ลงฺกายำ ปกฺกุฏิเต เตล- กฏาเห กถิตา ปุรา
กลฺยาณิยตฺเถเรน สิโลกา เยชฺช ทิสฺสเร.

๕. เต สารตฺถสมายุตฺตา ปสนฺนปทพฺยญฺชนา
หิตาวหา จ โสตูนำ สทฺธมฺมวุทฺธิกามินำ.

๖. อตฺถพฺยาขฺยา มยา เตสำ กยฺยเต หิตกามตา
สฺยามรฏฺฐิกสาธูนำ เย เต สมฺพุทฺธภาตฺติกา.

คนฺธสาราภิวำโส

คำเริ่มคัมภีร์

๑. พระพุทธเจ้าผู้เปรียบดั่งดวงอาทิตย์พระองค์ใด ทรงละความมืดคือโมหะ ยังเวไนยชนเปรียบเหมือนดอกบัวให้คลี่บานคือให้ตรัสรู้ด้วยรัศมีคือพระธรรมอันบริสุทธิ์ยิ่ง ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๒. สภาพใด เหมือนยาบำบัดความกระวนกระวายด้วยราคะเหมือนสายพานแก้วซึ่งพานออกจากไฟคือโทสะ เหมือนแสงประทีปส่องสว่างในที่มืดคือโมหะ ข้าพเจ้าขอนมัสการสภาพนั้นคือพระธรรม

๓. บุคคลใดเป็นเนื้อนาบุญ มีอินทรีย์สงบเหมือนพระพุทธรูปเป็นหมู่สงฆ์ผู้สูงสุด ข้าพเจ้าขอน้อมเศียรนมัสการบุคคลนั้นผู้เป็นพระสงฆ์โดยเคารพ

๔. บทร้องกรองเหล่าใดที่พระกัลยาณิยเถระกล่าวในกะทะน้ำมันอันเดือดพล่าน ณ ประเทศศรีลังกาในกาลก่อน ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

๕. บทร้องกรองเหล่านั้นกอปรด้วยเนื้อความอันเป็นแก่นสาร มีบทและพากย์กระจ่างชัดเจน นำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่ผู้สดับที่หวังความเจริญในพระสัทธรรม

๖. ข้าพเจ้าผู้ใฝ่ประโยชน์จะแต่งคัมภีร์แปลของบทร้อยกรองเหล่านั้น เพื่อประโยชน์แก่สัตบุรุษชาวไทยผู้เคารพในพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า

พระคันธสาราภิวงศ์

เตลกฏาหคาถา

โย สพฺพโลกมหิโต กรุณาธิวาโส
โมกฺขากโร รวิกุลมฺพรปุณฺณจนฺโท
เญยฺโยทธึ สุวิปุลํ สกลํ วิพุทฺโธ
โลกุตฺตมํ นมถ ตํ สิรสา มุนินฺทํ.

พระจอมมุนีที่ชาวโลกทั้งปวงบูชา ทรงเพียบพร้อมด้วยพระกรุณา เป็นบ่อเกิดแห่งความหลุดพ้น เปรียบดั่งพระจันทร์เพ็ญท่ามกลางนภาอันเป็นอาทิตยวงศ์ ทรงตรัสรู้เญยยธรรมทั้งหมดอันไพศาลดั่งมหาสมุทร เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระจอมมุนีผู้ประเสริฐในโลกพระองค์นั้น

The Greatest Sage full of compassion is revered by all sentient beings. The Path of Deliverance He discovered, is likened to a full moon shining brightly in the sky. The Supreme Knowledge He penetrated, is as deep as the ocean. Let us pay homage to the Greatest Sage, the Perfected One.

๒

โสปานมาล’มมลํ ติทสาลยสฺส

สํสารสาครสมุตฺตรณาย เสตุ

สพฺพาคติภยวิวชฺชิตเขมมคฺคํ

ธมฺมํ นมสฺสถ สทา มุนินา ปณีตํ.

เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระธรรมอันพระมุนีตรัสสอน เป็นขั้นบันได อันหมดจดแห่งสวรรค์ ประดุจสะพานข้ามมหาสมุทรคือสงสาร และเป็นทางเกษมปลอดจากทุคคติภัยทั้งมวลทุกเมื่อ

Let us pay homage to the Dhamma uttered by the Greatest Sage. It is like an impeccable ladder that leads to the heavenly realm; a bridge that will bring us across the ocean of rebirth. It is the secure path towards ultimate happiness, away from all miseries.

๓

เทยฺยำ ตทปฺป’มปิ ยตฺถ ปสนฺนจิตฺตา

ทตฺวา นรา ผล’มุลารตรำ ลภนฺเต

ตำ สพฺพทา ทสพเลนปิ สุปฺปสตฺถำ

สงฺฆำ นมสฺสถ สทามิตปุญฺญเขตฺตำ.

เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระสงฆ์ ผู้เป็นนาบุญหาประมาณมิได้ ซึ่งแม้พระทศพลก็ทรงสรรเสริญเป็นนิตย์ ที่มหาชนมีใจเลื่อมใสแล้ว ถวายไทยธรรมแม้เล็กน้อยแล้วได้รับผลบุญอันโอฬาร

Let us pay homage to the Sangha, the peerless fertile field for planting the seeds of merit. Even a small offer in full faith will yield abundant fruits in the future.

เตโชพเลน มหตา รตนตฺตยสฺส

โลกตฺตยํ สมธิคจฺฉติ เยน โมกฺขํ

รกฺขา น จตฺถิ จ สมา รตนตฺตยสฺส

ตสฺมา สทา ภชถ ตํ รตนตฺตยํ โภ.

ความคุ้มครองเช่นกับพระรัตนตรัย ซึ่งทำให้โลก ๓ บรรลุแดนเกษม ด้วยเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่แห่งพระรัตนตรัยนั้น หามีไม่ ด้วยเหตุนั้น เชิญท่านทั้งหลายซ่องเสพพระรัตนตรัยนั้นเป็นนิตย์

Let us take refuge in the Triple Gem. For there is no other protection in the three worlds other than the Triple Gem that can lead us to happiness. Such is the Greatness of the power of the Triple Gem.

ลงฺกิสฺสโร ชยตุ วารณราชคามี

โภคินฺทโภครุจิรายตปีณพาหุ

สาธูปจารนิรโต คุณสนฺนิวาโส

ธมฺเม จิโต วิคตโกธมทาวเลโป.

ขอกษัตริย์แห่งลังกาจงประสบชัยชนะ พระองค์ทรงช้างเป็นราชพาหนะ มีพระพาหาสมส่วนและยาวงามดั่งขนดแห่งพญานาค ทรงรื่นรมย์ในการเข้าใกล้สัตบุรุษ เป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรม ดำรงอยู่ในธรรม และปราศจากการแปดเปื้อนด้วยความโกรธและความหลงระเริง

May the King of Lanka be the conqueror of all Men. The handsome king rides on an elephant. His arms are well built and rounded just like a snake. He enjoys being near the sage, who is established in virtue and he dwelled in the virtue, free from anger and ignorance.

ลงฺกิสสโร ปรหิเตกรโต นิราโส

รตติมฺปิ ชาครรโต กรุณาธิวาโส

โลกํ วิโพธยติ โลกหิตาย กามํ

ธมฺมํ สมาจรถ ชาคริกานุยุตฺตา.

กษัตริย์แห่งลังกาผู้ทรงยินดีเสมอในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น ปราศจากความละโมบ[ในแว่นแคว้นอื่น] ตื่นอยู่เสมอแม้ในราตรี เพียบพร้อมด้วยพระกรุณา ทรงแนะนำชาวโลกเพื่ออนุเคราะห์โลกโดยแท้ ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีสติขวนขวาย ประพฤติธรรมอยู่เสมอเถิด

The King possesses the joy of giving. He is freed from greed, fully awakened, and full of compassion. He propagates the Dhamma for the benefit of the entient beings. He exhorts them to be mindful and dwelt in the Dhamma.

สตฺโตปการนิรตา กุสเล สหายา

โภ ทุลฺลภา ภุวิ นรา วิคตปฺปมาทา

ลงฺกาธิปํ คุณธนํ กุสเล สหายํ

อาคมฺม สํจรถ ธมฺม'มลํ ปมาทํ.

ท่านผู้เจริญ นรชนผู้ยินดีในการอนุเคราะห์บุคคลอื่น สนับสนุนในการทำความดี ปราศจากความประมาท หาได้ยากนักในโลก เชิญท่านทั้งหลายประพฤติธรรม โดยคล้อยตามกษัตริย์แห่งลังกาผู้มีคุณธรรมเป็นทรัพย์และสนับสนุนในการทำความดี ความประมาทย่อมไม่เหมาะสมเลย

Those who enjoy helping others, encourage people to do well without negligence, are rare in the world. Practise the Dhamma as the King whose prosperity is virtue. He supports the act of good deeds. It is unwise to be careless.

ธมฺโม ติโลกสรโณ ปรโม รสานำ

ธมฺโม มหคฺฆรตโน รตเนสุ โลเก

ธมฺโม หเว ติภเว ทุกฺขวินาสเหตุ

ธมฺมำ สมาจรถ ชาคริกานุยุตฺตา.

พระธรรมเป็นสรณะในโลกสาม ยอดเยี่ยมกว่ารสทั้งหลาย พระธรรมเป็นรัตนะทรงค่ากว่ารัตนะอื่นในโลก พระธรรมแลเป็นเหตุแห่งการกำจัดทุกข์ในภพสาม ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีสติขวนขวาย ประพฤติธรรมอยู่เสมอเถิด

Dhamma is the greatest protector. Its taste excels all. Its value excels all priceless jewels. Dhamma is the means to destroy all sufferings in the three worlds. Cultivate mindfulness by practicing the Dhamma earnestly.

นิทฺทำ วิโนทยถ ภาวยถปฺปเมยฺยำ

ทุกฺขำ อนิจฺจมปิ เจห อนตฺตตำ จ

เทเห รตึ ชหถ ชชฺชรภาชนาเภ

ธมฺมำ สมาจรถ ชาคริกานุยุตฺตา.

ท่านทั้งหลายพึงขจัดความโงกง่วง พึงเจริญไตรลักษณ์ที่ประมาณค่ามิได้ในพระศาสนานี้ กล่าวคือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน จงละความยินดีในสรีระที่เปรียบดั่งภาชนะเก่า ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีสติขวนขวาย ประพฤติธรรมอยู่เสมอเถิด

Dispel sloth and torpor and contemplate on the Three Characteristics: Impermanence, Suffering and Non-self. Do not indulge in sensual pleasure in one's self. The physical body is but an old vessel. Cultivate mindfulness by practicing the Dhamma.

โอกาส'มชฺช นตฺถิ สุเว กริสฺสํ

ธมฺมํ อิตีหลสตา กุสลปฺปโยเค

นาลํ ติยทฺธสุ ตถา ภุวนตฺตเย จ

กามํ น จตฺถิ มนุโช มรณา ปมุตฺโต.

ความเกียจคร้านในการบำเพ็ญความดีไม่พึงมีโดยคิดว่าเราไม่มีโอกาส ในวันนี้ เราจักประพฤติธรรมในวันพรุ่ง เพราะนรชนผู้พ้นจากความตาย ย่อมไม่มีในกาล ๓ และภูมิ ๓ โดยแท้

Do neither neglect an act of virtue nor procrastinating it. For within the three periods in the three worlds, no one can escape from death.

ขิตฺโต ยถา นภสิ เกนจิเทว เลฑฺฑุ

ภูมึ สมาปตติ ภารตาย ขเณน

ชาตตฺตเมว ขลุ การณ'เมกเมว

โลเก สทา นนุ ธุวํ มรณาย คนฺตุ.

ความเกิดเป็นเหตุเพียงอย่างเดียวเพื่อถึงความตายแน่นอนในหมู่สัตว์เป็นนิตย์แน่แท้ เสมือนหนึ่งคนบางคนซัดก้อนดินขึ้นบนอากาศ [ก้อนดินนั้น]กลับตกลงสู่พื้นในทันใด เพราะก้อนดินเป็นของหนัก

Death is the final destination of birth. It is like a stone falling back to the ground after it is being thrown up into the air.

กามṁ นรสฺส ปตโต คิริมุทฺธนโต

มชฺเฌ น กิญฺจิ ภยนิสฺสรณาย เหตุ

กามṁ วชนฺติ มรณṁ ติภเวสุ สตฺตา

โภเค รตึ ปชหถาปิ จ ชีวิเต จ.

เมื่อนรชนตกจากยอดเขา เหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้พ้นภัยในระหว่างย่อมไม่มีโดยแท้ [เช่นเดียวกันนี้] เหล่าสัตว์ย่อมบรรลุความตายในภพสามแน่นอน ดังนั้น ท่านทั้งหลายจงขจัดความยินดีในทรัพย์และชีวิตเถิด

All sentient beings in these three worlds are destined to the deathly realm. It is like the helpless man, falling to the ground from the top of the mountain. Thus, be detached from life and wealth.

๑๓

กามๆ ปตนฺติ มหิยา ขลุ วสฺสธารา

วิชฺชุลฺลตา วิตตเมฆมุขา ปมุตฺตา

เอวๆ นรา มรณภีมปปาตมชฺเฌ

กามๆ ปตนฺติ น หิ โกจิ ภเวสุ นิจฺโจ.

พิรุณและอัสนีที่กระจายจากกลีบเมฆรอบด้าน ย่อมโปรยและตกลงบนพื้นดินเท่านั้น ฉันใด นรชนย่อมตกไปในท่ามกลางเหวลึกอันน่ากลัวคือความตาย ฉันนั้น ไม่มีใครเลยในโลกสามที่จะดำรงอยู่ได้เป็นนิตย์

All sentient beings will end up in the fearful pit of death. Just like the rain and thunder bolt falling down from the stormy cloud to the earth. No one in these three worlds lives forever.

เวลาตเฏ ปฏุตโรรุตรงฺคมาลา

นาสํ วชนฺติ สตตํ สลิลาลยสฺส

นาสํ ตถา สมุปยนฺติ นรามรานํ

ปาณานิ ทารุณตเร มรโณทธิมฺหิ.

กระแสคลื่นลูกใหญ่ที่รวดเร็ว ย่อมสลายไปที่ริมฝั่งแห่งมหาสมุทรเสมอฉันใด ชีวิตของมนุษย์และเทวดาย่อมถึงความสิ้นไปในมหาสมุทรคือความตายอันทารุณยิ่งกว่า ฉันนั้น

Big waves break quickly at the shore. Likewise, all human beings and deities will perish in the ocean of tormented death.

รุทฺโธปิ โส รถวรสฺสคชาธิเปหิ

โยเธหิ จาปิ สพเลหิ จ สายุเธหิ

โลกํ วิวญฺจิย สทา มรณูสโภ โส

กามํ นิหนฺติ ภุวนตฺตยสาลิสณฺฑ์.

ความตายที่เหมือนดั่งโค แม้ถูกรถศึก ม้าอัสดร พญาคชสาร และเหล่าโยธาทรงกำลังมีอาวุธขัดขวาง ก็หลอกลวงชาวโลกเสมอแล้ว ทำลายไร่ข้าวสาลีคือภพสามโดยแท้

Death is like an ox that is being obstructed by a war-chariot, a horse and a strong elephant; it deceives the world and destroys the field of wheat that is the three worlds.

โภ มารุเตน มหตา วิหโต ปทีโป

ขิปฺปํ วินาสมุข'เมติ มหปฺปโภปิ

โลเก ตถา มรณจณฺฑสมีรเณน

ขิปฺปํ วินสฺสติ นรายุมหาปทีโป.

ท่านผู้เจริญ ดวงประทีปคือชีวิตของชนในโลก ย่อมดับสูญโดยพลันเพราะลมแรงคือความตายเหมือนดวงประทีปสว่างไสวเมื่อถูกลมแรงพัดย่อมดับไปโดยพลัน

The flame of a lamp is like the life of a human being that is suddenly perished by the strong wind. That is death.

๑๗

รามชฺชุนปฺปภุติ ภูปติปุงฺคโว จ
สูรา ปุเร รณมุเข วิชิตาริสงฺฆา
เตปีห จณฺฑมรโณฆนิมุคฺคเทหา
นาสํ คตา ชคติ เก มรณา ปมุตฺตา.

กษัตริย์ผู้อาจหาญมีพระรามและท้าวอรชุนเป็นต้น ทรงประสบชัยชนะอริราชศัตรูในสมรภูมิมาก่อนแล้ว แม้ท่านเหล่านั้นก็มีร่างจมลงสู่ห้วงน้ำคือความตายอันโหดร้าย ถึงความพินาศแล้วในโลกนี้ ใครเล่าจะพ้นจากความตายในโลกได้

Even Rama and Arajuna, the great kings who defeated all enemies in the battle-field have their bodies drown into the ocean of cruel death. No one can escape from death.

ลกฺขี จ สาครปฏฺา สธรา'จลา จ

สมฺปตฺติโย จ วิวิธา อปิ รูปโสภา

สพฺพา จ ตา อปิ จ มิตฺตสุตา จ ทารา

เก วาปิ กำ อนุคตา มรณำ วชนฺตำ.

โชคลาภ ปฐพีและบรรพตที่มีอรรณพเป็นอาภรณ์ สมบัตินานัปการ ความงามด้วยรูปกาย มิตรสหาย บุตรธิดา และภรรยา ทั้งหมด[ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต]นั้น สิ่งไหนเล่าจะติดตามใครผู้ย่างสู่ความตายได้

Ocean furnishes the earth and the mountains. However, fortune, wealth, physical beauty, friends, wife and children, none of these (living and non-living) follow their possessor to his death.

พฺรหฺมา สุราสุรคณา จ มหานุภาวา

คนฺธพฺพกินฺนรมโหรครกฺขสา จ

เต จาปเร จ มรณคฺคิสิขาย สพฺเพ

อนฺเต ปตนฺติ สลภา อิว ขีณปุญฺญา.

พรหม เทพและเหล่าอสูรผู้มีฤทธิ์มาก พร้อมด้วยคนธรรพ์ กินนร นาค และรากษส ทั้งหมดนั้นพร้อมด้วยชนเหล่าอื่นย่อมตกไปในเปลวไฟคือความตายในที่สุด เปรียบดั่งแมลงเม่าผู้หมดบุญ

Brahman, celestial angels and almighty deities fall into the flame of death as well just like a firefly that ceases to live.

เย สาริปุตฺตปมุขา มุนิสาวกา จ

สุทฺธา สทาสวนุทา ปรมิทฺธิปตฺตา

เต จาปิ มจฺจุวลภามุขสนฺนิมุคฺคา

ทีปานิวานิลหตา ขยตำ อุเปตา.

แม้เหล่าสาวกของพระมุนีมีพระสารีบุตรเป็นต้น ผู้หมดจดปลดเปลื้องอาสวะเสมอ บรรลุฤทธิ์อันยอดเยี่ยม ก็ยังจมลงในกระแสลมแรงแห่งมฤตยู เข้าถึงความเสื่อมสูญ เหมือนประทีปถูกลมพัดดับไป

Even the Venerable Sariputta, the great disciple who has free himself from all defilement and obtained the super-natural power, is defeated by the storm of death. Just like the flame of a lamp that is being extinguished by the breath of the wind.

พุทฺธาปิ พุทฺธกมลามลจารุเนตฺตา

พาตฺตึสลกฺขณวิราชิตรูปโสภา

สพฺพาสวกฺขยกราปิ จ โลกนาถา

สมฺมทฺทิตา มรณมตฺตมหาคเชน.

แม้พระพุทธเจ้าผู้มีพระเนตรงามหมดจดดั่งบัวบาน มีพระรูปกายบรรเจิดด้วยพระลักษณะ ๓๒ ทรงกำจัดอาสวะทั้งปวงแล้ว ก็ถูกพญาคชสารตกมันคือมฤตยูย่ำยีแล้ว

Even the Buddha whose eyes are as brilliant as a blossomed lotus and possessing the 32 Characteristics of a Great Man, the Lord who has uprooted all defilement has to die.

โรคาตุเรสุ กรุณา น ชราตุเรสุ

ขิฑฺฑาปเรสุ สุกุมารกุมารเกสุ

โลกํ สทา หนติ มจฺจุมหาคชินฺโท

ทาวานโล วนมิวาวิรโต อเสสํ.

พญาคชสารคือความตาย ปราศจากความการุณย์ในคนไข้ คนแก่ และเด็กเยาว์วัยผู้เพลิดเพลินในการเล่น มันฆ่าชาวโลกอยู่เสมอเหมือนไฟป่าเข้าไปเผาป่าทั้งสิ้น

Death is like the king's elephant. It takes no mercy in the sick, the old and the mischievous child. It kills all living beings on earth just like the forest fire that burns down the woods.

๒๓

อาปุณฺณตา น สลิเลน ชลาสยสฺส

กฏฺฐสฺส จาปิ พหุตา น หุตาสนสฺส

ภุตฺวาน โส ติภุวนมฺปิ ตถา อเสสํ

โภ นิทฺทโย น ขลุ ปีติ'มุเปติ มจฺจุ.

ท่านผู้เจริญ ชลาศัยย่อมไม่เต็มด้วยน้ำ ไฟไม่อิ่มด้วยฟืน ฉันใด มัจจุราชผู้ปราศจากความเอ็นดูแม้กลืนกินโลกสามทั้งสิ้นแล้ว ก็ไม่เข้าถึงความอิ่มใจเลย ฉันนั้น

Friends, water can never fill up the river. Likewise, wood and coal can never be sufficient for consumption by the fire. Merciless death, though covers the three worlds, yet is unsatisfied.

โภ โมหโมหิตตยา วิวโส อธฺโถ

โลโก ปตตฺยปิ หิ มจฺจุมุเข สุภีเม

โภเค รตึ สมุปยาติ วิหีนปญฺโญ

โทลาตรงฺคจปเล สุปิโนปเมยฺเย.

ชาวโลกผู้ไร้อำนาจขาดบุญ เพราะถูกความหลงครอบงำ ย่อมตกไปสู่ปากแห่งมัจจุราชอันน่าสะพรึงกลัว คนเขลาย่อมแสวงหาความเพลิดเพลินในสมบัติพัสถานอันเปรียบเสมือนความฝัน ไม่ยั่งยืน เหมือนชิงช้าและระลอกคลื่น

Powerless and feeble-minded people overwhelmed by ignorance will ultimately fall into the pit of fearful death. A fool who seeks pleasure in wealth fails to see its impermanence. The pleasure is but a dream, like a swing and a wave.

เอโกปิ มจฺจุ’รภิหนฺตุ’มลํ ติโลกํ

กึ นิทฺทยา อปิ ชรามรณานุยายี

โก วา กเรยฺย วิภเวสุ จ ชีวิตาสํ

ชาโต นโร สุปินสงฺคมสนฺนิเภสุ.

มัจจุราชแม้ตนเดียวก็ทำลายโลกสามได้ ประโยชน์อะไรด้วยการหลับนอนอยู่ ใครเล่าผู้เกิดแล้วไปตามความแก่และความตายอยู่เสมอ จะพึงทำความต้องการในชีวิตและทรัพย์อันเหมือนดั่งการพบเห็นในยามฝัน

Death alone can destroy the three worlds. What is the use of sleeping? Those who comprehend aging and death since their birth have no desire for life and wealth that is like a dream.

นิจฺจาตุรํ ชคทิทำ สภยำ สโสกำ

ทิสฺวา จ โกธมทโมหชราภิภูตำ

อุพฺเพคมตฺตมปิ ยสฺส น วิชฺชตี เจ

โส ทารุโณ น มรโณ วต ตำ ธิรตฺถุ.

หากบุคคลใดปราศจากแม้มาตรว่าความสะดุ้งกลัวเพราะเห็นโลกนี้มีทุกข์ภัยเศร้าโศกอยู่เสมอ ถูกความโกรธ ความหลงมัวเมา และความแก่ครอบงำแล้ว บุคคลนั้นเป็นผู้โหดร้ายเอง หาใช่ความตายไม่ น่าตำหนิเขาจริงๆ

One who sees the world as suffering and sorrowful, and yet overwhelmed by anger, ignorance and aging, he destroys himself not death. He is to be blame.

๒๗

โภ โภ น ปสฺสถ ชราสิธรำ หิ มจฺจุ-

มาหณฺฌมาน'มขิลำ สตตำ ติโลกำ

กึ นิทฺทยา นยถ วีตภยา ติยามำ

ธมฺมำ สทาสวนุทำ จรถปฺปมตฺตา.

ท่านผู้เจริญ ท่านไม่เห็นมัจจุราชถือดาบคือความแก่แล้ว ทำลายโลกสามทั้งสิ้นอยู่เสมอหรือ เหตุใดท่านจึงปราศจากความกลัว ปล่อยให้ราตรีทั้งสามยามล่วงไปด้วยการนิทรา ท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาท ประพฤติธรรมอันกำจัดอาสวะเป็นนิตย์เถิด

Friends, don't you see that death is holding the sword of aging and destroying the three worlds? Why aren't you dreadful and let the night pass on by with sleeping. Don't be negligent. Practise the Dhamma diligently and eradicate the defilement.

ภาเวถ โภ มรณมารวิวชฺชนาย

โลเก สทา มรณสญฺญ'มิมํ ยตตฺตา

เอวญฺหิ ภาวนรตสฺส นรสฺส ตสฺส

ตณฺหา ปหียติ สรีรคตา อเสสา.

ท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายจงพากเพียรเจริญมรณสัญญานี้ในโลกเสมอ เพื่อหลีกเลี่ยงมรณมาร เมื่อนรชนนั้นยินดีในการรำลึกถึงความตายเช่นนี้ ตัณหาที่อยู่ในร่างกายย่อมถูกกำจัดไปสิ้น

Contemplate on Death mindfully to avoid the deathly devil. When the wise takes pleasure in contemplation on death the craving in their physical body will be eradicated.

รูปํ ชรา ปิยตรํ มลินี กโรติ

สพฺพํ พลํ หรติ อตฺตนิ โฆรโรโค

นานูปโภคปริรกฺขิต'มตฺตภาวํ

โภ มจฺจุ สหรติ กึ ผลมตฺตภาเว.

ความแก่ย่อมทำรูปที่น่ารักยิ่งให้เศร้าหมอง โรคร้ายย่อมขจัดเรี่ยวแรงทั้งหมดในร่างกาย ความตายย่อมฉุดคร่าอัตภาพที่บำรุงรักษาด้วยเครื่องใช้สอยนานัปการ ประโยชน์อะไรเล่าจะพึงมีในร่างกายนี้

Contemplate on Death mindfully to avoid the deathly devil. When the wise takes pleasure in contemplation on death the craving in their physical body will be eradicated.

๓๐

กมฺมานิลาปหตโรคตรงฺคภงฺเค

สํสารสาครมุเข วิตเต วิปนฺนา

มา มา ปมาท'มกริตฺถ กโรถ โมกฺขํ

ทุกฺโขทยํ นนุ ปมาทมยํ นราน.

ท่านทั้งหลายผู้ตกไปในอ่าวทะเลคือสงสารอันไพศาล ซึ่งมีคลื่นกระจัดกระจายคือโรคภัยอันถูกพายุคือกรรมพัดพาไป อย่ามัวประมาทอยู่ จงแสวงหาความหลุดพ้น ความประมาทเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ของชนทั้งหลายมิใช่หรือ

Those who fall into the ocean of birth and death (samsara) is subject to the waves of sickness and the storm of kamma. Strive for salvation diligently. Isn't negligence the cause of suffering?

๓๑

โภคา จ มิตฺตสุตโปริสพนฺธวา จ
นารี จ ชีวิตสมา อปิ เขตฺตวตฺถู
สพฺพานิ ตานิ ปรโลก'มิโต วชนฺตํ
นานุพฺพชนฺติ กุสลากุสลํว โลเก.

ทรัพย์สมบัติ ญาติมิตร บุตรธิดา คนใช้ และภริยารักปานชีวิต พร้อมด้วยไร่นาที่ดิน ทั้งหมดนั้นย่อมไม่ติดตามผู้ไปสู่โลกหน้าจากโลกนี้ ความดีและความชั่วเท่านั้นที่ทำไว้ในโลกนี้ย่อมติดตามไปได้

Wealth, kin, children, servants and dearest wife including the property will not follow their possessor to the world beyond except the fruition of good and bad deeds.

๓๒

โภ วิชฺชุจญฺจลตเร ภวสาครมฺหิ

ขิตฺตา ปุรากตมหาปวเนน เตน

กามํ วิภิชฺชติ ขเณน สรีรนาวา

หตฺเถ กโรถ ปรมํ คุณหตฺถสารํ.

เรือคือร่างกายที่ถูกกรรมเก่าอันเหมือนลมซัดไปในสาครแห่งภพ อันไม่ยั่งยืนดั่งสายฟ้าแลบ ย่อมอับปางไปเพียงชั่วขณะเป็นแน่แท้ ด้วยเหตุนั้น ท่านทั้งหลายพึงสั่งสมคุณงามความดีไว้ในตนเถิด

The ship is likened to a physical body that is blown away by the wind of kamma into the ocean of impermanent world. It is like the flash of lightning. It will sink instantly. Try to accumulate the virtue and meritorious deed in the mind.

๓๓

นิจฺจํ วิภิชฺชติห อามกภาชนำว

สำรกฺขิโตปิ พหุธา อิธ อตฺตภาโว

ธมฺมำ สมาจรถ สคฺคคติปฺปติฏฺฐำ

ธมฺมำ สุจิณฺณ'มิหเมว ผลำ ททาติ.

อัตภาพในมนุษย์โลกนี้ แม้ถูกรักษาโดยวิธีต่างๆ ก็สลายไปเหมือนดั่งหม้อดินที่ยังไม่เผา ท่านทั้งหลายพึงประพฤติธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งคติสวรรค์ ธรรมที่บุคคลประพฤติไว้ดีแล้ว ย่อมอำนวยผลในโลกนี้เป็นแน่

In whatever way of treatment, the body will perish like an unbaked pot. Performing righteousness is the path to heaven. The Dhamma performed well in this life will bear abundant fruits in the future.

รนฺตฺวา สทา ปิยตเร ทิวิ เทวรชฺเช

ตมฺหา จวนฺติ วิพุธา อปิ ขีณปุญฺญา

สพฺพํ สุขํ ทิวิ ภุวีห วิโยคนิฏฺฐํ

โก ปณฺฑิโต ภวสุเขสุ รตึ กเรยฺย.

แม้ทวยเทพผู้เพลิดเพลินอยู่เสมอในทิพยสมบัติที่น่าพึงใจอย่างยิ่งในสวรรค์ ครั้นหมดบุญแล้วก็เคลื่อนจากสวรรค์นั้น ความสุขทุกอย่างในสวรรค์และในโลกนี้ มีความพลัดพรากเป็นที่สุด ธีรชนใดจะพึงกระทำความยินดีในความสุขแห่งภพ

Even the celestial angels who enjoy celestial happiness will one day perish from the heavenly abode. Severance from all sensual pleasure is the ideal happiness of the heaven and the world. The wise takes no joy in worldly happiness.

๓๕

พุทฺโธ สสาวกคโณ ชคเทกนาโถ

ตาราวลีปริวุโตปิ จ ปุณฺณจนฺโท

อินฺโทปิ เทวมกุฏงฺกิตปาทกญฺโช

โก เผณปิณฺฑอสโม ติภเวสุ ชาโต.

พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยเหล่าสาวก ผู้เป็นที่พึ่งพระองค์เดียวในโลก พระจันทร์เพ็ญที่กลุ่มดาราแวดล้อม และพระอินทร์ผู้มีบัวบาทอันมงกุฎแห่งทวยเทพน้อมกราบแล้ว ใครเล่าผู้เกิดแล้วในโลกสาม จะไม่เหมือนกับฟองน้ำหรือ

The Buddha and His disciples are the only refuge in the world. They are like the moon circumambulated with flickering stars, and being revered by King of deities. Life is like a foam bubble?

ลีลาวตัส’มปิ โยพฺพนรูปโสภัง

อตฺตูปมัง ปิยชเนน จ สมฺปโยคัง

ทิสฺวา จ วิชฺชุจปลัง กุรุเต ปมาทัง

โภ โมหโมหิตชโน ภวราครตฺโต.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชนผู้ถูกความหลงครอบงำแล้ว เพลิดเพลินด้วยความยินดีในภพ แม้เห็นความงามแห่งรูปกายในวัยหนุ่มสาวที่ทัดทรงต่างหูอย่างงดงาม และการอยู่ร่วมกับคนที่รักเสมอกับตน ซึ่งไม่ยั่งยืนเหมือนสายฟ้าแลบ ก็ยังลืมตนประมาทอยู่

Friends, one who is overwhelmed by ignorance takes pleasure in the world. He perceives ornamented lovely body and being with the loved one as permanent, unlike a flash of lightening.

๓๗

ปุตฺโต ปิตา ภวติ มาตุปตีห ปุตฺโต

นารี กทาจิ ชนนี จ ปิตา จ ปุตฺโต

เอวํ สทา วิปริวตฺตติ ชีวโลโก

จิตฺเต สทาติจปเล ขลุ ชาติรงฺเค.

ในมนุษย์โลกนี้ บางคราวบุตรเกิดเป็นบิดาบ้าง บิดาเกิดเป็นบุตรบ้าง ธิดาเกิดเป็นมารดา บิดา และบุตรบ้าง ชาวโลกย่อมแปรปรวนอยู่เสมอตามจิตที่ซัดส่ายเป็นนิตย์ในโรงละครแห่งชาติอย่างนี้

In this world, some time, son becomes father. Father becomes son. Daughter becomes mother or father or son. All sentient beings are ever changing roles in the theatre of life.

รนฺตฺวา ปุเร วิวิธผุลฺลลตากุเล หิ

เทวาปิ นนฺทนวเน สุรสุนฺทรีหิ

เตเวกทา วิตตกณฺฏกสงฺกเตสุ

โภ โกฏิสิมฺพลิวเนสุ ผุสนฺติ ทุกฺขํ.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ทวยเทพเหล่านั้นผู้ได้รื่นรมย์กับนางอัปสร ในสวนนันทวันที่ดารดาษด้วยเถาวัลย์พันธุ์ต่างๆ บานสะพรั่ง ก็ยังเผชิญกับความทุกข์ในป่างิ้วหลายโกฏิต้นเกลื่อนกล่นด้วยหนามยาวบ้าง

Friend, even the Devas who, once take pleasure in beautiful deities at Nandavana, the celestial garden, filled with various blossomed flowers, will suffer in the forest of a lower abode abundant with silk-cotton trees of stretched sharp thorns.

๓๙

ภุตฺวา สุธนฺน’มปิ กญฺจนภาชเนสุ

สคฺเค ปุเร สุรวรา ปรมิทฺธิปตฺตา

เต จาปิ ปชฺชลิตโลหคุลํ คิลนฺติ

กามํ กทาจิ นรกาลยวาสภูตา.

แม้เทวดาผู้ประเสริฐ มีฤทธิ์อันยอดเยี่ยมในเทวโลก เสวยสุธาโภชน์ในถาดทองแล้วไปเกิดในนรก ย่อมกลืนกินก้อนเหล็กแดงลุกโชติช่วงได้บ้างเหมือนกัน

Even the noble deity, ruler of heaven, having eaten fine meal in golden tray, will one day be born in a lower abode swallowing a ball of burning copper.

ภุตฺวา นริสฺสรวรา จ มหึ อเสสํ
เทวาธิปา จ ทิวิ ทิพฺพสุขํ สุรมฺมํ
วาสํ กทาจิ ขุรสญฺจิตภูตเลสุ
เต วา มหารถคณานุคตา ทิวีห.

พระมหากษัตริย์ผู้ครองปฐพีทั้งสิ้น และเทวราชผู้เสวยทิพยสุขอันน่ารื่นรมย์ยิ่งนักในสวรรค์ ท่านเหล่านั้นมีขบวนรถใหญ่ติดตามห้อมล้อมในมนุษย์โลกหรือเทวโลก ก็ยังไปเกิดในปฐพีที่เรียงรายด้วยคมมีดบ้าง

The ruler of the entire earth and the ruler of the deities, with his companion of charioteers, after having taken pleasure in divine happiness, will one day be born in the lower abode lined with sharp knives.

เทวงฺคณาลลิตภินฺนตรงฺคมาเล

คงฺเค มหิสฺสรชฏามกุฏานุยาเต

รนฺตฺวา ปุเร สุรวรา ปมทาสหายา

เต จาปิ โฆรตรเวตรณึ ปตนฺติ.

เทพผู้ยิ่งใหญ่มีนางอัปสรเป็นบริวาร ครั้นรื่นรมย์ในพระแม่คงคาที่ไหลจากยอดพระเมาลีของพระอิศวร ซึ่งมีระลอกคลื่นแตกกระจายเพราะการเล่นสนานของนางเทพธิดาแล้ว ย่อมตกลงสู่เวตรณีนรกอันน่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก

The deity, after having taken pleasure in the Ganges that flow from the crown of the Great Lord, Issavara, whose waves broken are by His lady attendants, will one day fall into the dreadful hell of Vetarani.

ผุลฺลานิ ปลฺลวลตาผลสงฺกุลานิ

รมฺมานิ นนฺทนวนานิ มโนรมานิ

ทิพฺพจฺฉราลลิตปุณฺณทรีมุขานิ

เกลาสเมรุสิขรานิ จ ยนฺติ นาสํ.

สวนนันทวันอันสวยงามน่ารื่นรมย์ มีบุปผาเบ่งบานดารดาษด้วยใบอ่อน เถาวัลย์ และผลไม้ ทั้งยอดเขาไกรลาศพร้อมด้วยยอดเขาสิเนรุซึ่งมีปากถ้ำเกลื่อนกล่นด้วยนางอัปสรผู้เล่นสนุกสนาน ย่อมถึงความพินาศไป

Nandavana, the celestial garden filled with young leaves, fruits and flowers and playful nymphs at the entrance of cleavage at the top of mount Kelasa will also face destruction.

๔๓

โทลานลานิลตรงฺคสมา หิ โภคา

วิชฺชุปฺปภาติจปลานิ จ ชีวิตานิ

มายามรีจิชลโสมสมำ สรีรำ

โก ชีวิเต จ วิภเว จ กเรยฺย ราคำ.

สมบัติพัสถานย่อมเหมือนดั่งชิงช้า ไฟ ลม และคลื่น ชีวิตก็ไม่ยั่งยืนราวกับสายฟ้าแลบ สรีระเหมือนมายา พยับแดด และเงาพระจันทร์ในสายชล ใครเล่าจะกระทำความชื่นชมในชีวิตและสมบัติหรือ

Wealth is like the swing, fire, wind and wave whilst Life is like a flash of lightening. The physical body is deceitful, like a mirage and the shadow of the moon in the river. Who will be attached to the body and wealth?

กึ ทุกฺข’มตฺถิ น ภเวสุ จ ทารุเณสุ
สตฺโตปิ ตสฺส วิวิธสฺส น ภาชโน โก
ชาโต ยถา มรณโรคชราภิภูโต
โก สชฺชโน ภวรตึ ปิหเยยฺย’พาโล.

ความทุกข์ไม่มีอยู่ในภพอันทารุณหรือไร ใครเล่าจะไม่เป็นที่รองรับความทุกข์ต่างๆ นั้น ผู้ที่เกิดแล้วย่อมดุจดังถูกชรา พยาธิ และมรณะครอบงำ ใครเล่าผู้เป็นสัตบุรุษมีปัญญาจะพึงปรารถนาความเพลิดเพลินในภพ

Doesn’t suffering exist in this cruel world? Who is not the vessel of these sufferings? Birth overwhelmed by old age, illness and death. The wise takes no pleasure in the existence.

โก วาปิ ปชฺชลิตโลหคุลํ คเหตุ

สกฺโก กถญฺจิทปิ ปาณิตเลน ภีมํ

ทุกฺโขทยํ อสุจินิสฺสวณํ อนตฺตํ

โก กามเยถ ขลุ เทห'มิมํ อพาโล.

ใครเล่าจะสามารถจับก้อนเหล็กแดงอันน่ากลัวด้วยฝ่ามือได้อย่างไร ธีรชนคนใดจะพึงใจร่างกายอันหลั่งสิ่งปฏิกูลเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ และปราศจากตัวตนนี้เล่า

Who will dare hold a ball of burning metal in hand? Will a wise man takes pleasure in the body that let loose of excrement which is the cause of suffering and is non-self?

โลเก น มจฺจุสม'มตฺถิ ภยํ นรานํ

น พฺยาธิทุกฺขสม'มตฺถิ จ กิญฺจิ ทุกฺขํ

เอวํ วิรูปกรณํ น ชราสมานํ

โมเหน โภ รติ'มุเปติ ตถา เทเห.

ท่านผู้เจริญ ภัยอันเสมอด้วยมฤตยู ย่อมไม่มีแก่ชนในโลก ทุกข์ใดๆ อันเสมอด้วยพยาธิทุกข์ ย่อมไม่มี สิ่งที่ทำให้รูปร่างหมดความสวยงาม เสมอด้วยชรา หามีไม่ ถึงกระนั้นชาวโลกก็ยังยินดีในร่างกายด้วยความหลง

Friends, there is no danger beyond death, no suffering beyond illness, no ugliness beyond old age. Yet the sentient beings are ignorant, relish in their bodies.

นิสฺสารโต นลนลีกทลีสมานำ

อตฺตาน'เมว ปริหญฺญติ อตฺตเหโต

สมฺโปสิโตปิ กุสหาย'มิวากตญฺญู

กาโย น ตสฺส อนุคจฺฉติ กาลเกรา.

ร่างกายย่อมทำลายตัวเองถ่ายเดียวเหมือนต้นอ้อและกล้วย เพราะไร้แก่นสาร แม้ถูกปรนนิบัติอย่างดีเพราะความยึดมั่นในตนก็ไม่ติดตามบุคคลนั้นหลังความตาย เปรียบดั่งสหายชั่วผู้ไม่รู้คุณ

Worthless body wastes away itself like reed and plantain tree. No matter how well one takes good care of it, it will not follow him after his death like ungrateful friend.

ตำ เผณปิณฺฑสทิสำ วิสสูลกปฺปำ

โตยานลานิลมหีอุรคาธิวาสำ

ชิณฺณาลยำว ปริทุพฺพล'มตฺตภาวำ

ทิสฺวา นโร กถ'มุเปติ รตึ สปญฺโญ.

ธีรชนเมื่อเห็นอัตภาพอันเหมือนกับฟองน้ำ ประดุจหอกอาบยาพิษ เป็นที่อาศัยของอสรพิษทั้ง ๔ คือดิน น้ำ ไฟ ลม และเหมือนเรือนคร่ำคร่าทรุดโทรมอยู่นั้น จะยินดีอย่างไรเล่า

When the wise perceives that the body is but a mass of foam bubbles, a poisonous spear and home to four poisonous snakes; and that they comprise earth, water, fire and wind, as the elements; like an old broken house, how can he be satisfied?

อายุกฺขยํ สมุปยาติ ขเณ ขเณปิ

อเนฺวติ มจฺจุ หนนาย ชราสิปาณี

กาลํ ตถา น ปริวตฺตติ ตํ อตีตํ

ทุกฺขํ อิทํ นนุ ภเวสุ วิจินฺตนียํ.

ความสิ้นอายุย่อมเข้ามาใกล้ทุกขณะ ความตายที่มีดาบคือชราในมือย่อมตามมาประหาร รูปนามที่ล่วงอดีตกาลแล้วย่อมไม่หวนกลับ ความทุกข์เช่นนี้ในภพทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงหรือไร

Consummation of life draws nearer each day. Death holds the sword of aging. The corporeality and mind of the past does not return. Should not one contemplate on suffering?

อปฺปายุกสฺส มรณำ สุลภำ ภเวสุ

ทีฆายุกสฺส จ ชรา พฺยสนำ จ เนกำ

เอวำ ภเวสุ อุภยโตปิ จ ทุกฺขเมว

ธมฺมำ สมาจรถ ทุกฺขวินาสนาย.

มรณะหาได้ง่ายสำหรับผู้มีอายุสั้นในโลก ชราและความหายนะต่างๆ ก็หาได้ง่ายสำหรับผู้มีอายุยืน โดยประการดังนี้ ความทุกข์ในภพมีอยู่ทั้งสองทาง เชิญท่านทั้งหลายประพฤติธรรมเพื่อกำจัดความทุกข์เถิด

Death occurs quickly in those who have short-lives. Just as old age and destruction for those who have a long life span. Suffering exists in both ways. Practise the Dhamma to eradicate suffering.

ทุกฺขคฺคินา สุมหตา ปริปีลิเตสุ

โลกตฺตยสฺส วสโต ภวจารเกสุ

สพฺพตฺตนา สุจริตสฺส ปมาทกาโล

โภ โภ น โหติ ปรมํ กุสลํ จินาถ.

ท่านผู้เจริญ เมื่อโลกสาม[ถูกขัง]อยู่ในกรงแห่งภพมีไฟทุกข์ กองใหญ่เผารนอยู่ ไม่พึงมีเวลาที่ทุกคนจะลืมบำเพ็ญสุจริต เชิญท่านทั้งหลายบำเพ็ญกุศลให้ยิ่งขึ้นไปเถิด

Friends, living beings in the three worlds are like animals imprisoned in a cage subject to the fire of suffering. One should not neglect performing meritorious deeds for much as you can.

อปฺปํ สุขํ ชลลวฺ วิย โภ ติณคฺเค

ทุกฺขํ ตุ สาครชลํ วิย สพฺพโลเก

สงฺกปฺปนา ตทปิ โหติ สภาวโต หิ

สพฺพมฺ ติโลก'มปิ เกวลทุกฺข'เมว.

ท่านผู้เจริญ ความสุขมีเพียงเล็กน้อยดั่งหยาดน้ำค้างบนยอดหญ้า แต่ความทุกข์ในโลกทั้งมวลเหมือนน้ำในสาคร ความจริงความสุขนั้นเกิดจากจินตนาการ โลกสามทั้งหมดล้วนเป็นทุกข์โดยแท้

Friends, happiness derived from mental formation, is so little, like a dewdrop residing on top of the grass. Yet suffering in the world is so immense like the ocean. The entire three worlds fill with sufferings.

๕๓

กาโย น ยสฺส อนุคจฺฉติ กายเหโต

พาโล อเนกวิธ'มาจรตีห ทุกฺขํ

กาโย สทา กลิมลากลิลํ หิ โลเก

กาเย รโต อวิรตํ พฺยสนํ ปเรติ.

คนเขลาที่ร่างกายติดตามเขาไปไม่ได้ ย่อมสั่งสมทุกข์นานัปการในภพนี้ด้วยความยึดมั่นในร่างกาย ร่างกายนี้เกลือกกลั้วด้วยโทษมลทินในโลกเสมอ บุคคลผู้ยินดีในร่างกายย่อมจะประสบความหายนะเป็นนิตย์

The ignorant accumulates all kinds of suffering due to his attachment to the defiled body that will not follow him. He who takes pleasure in the body is in great danger.

มีพฺหาลยํ กลิมลากร’มามคนฺธํ

สูลาสิสลฺลวิสปนฺนสคโรคภูตํ

เทหํ วิปสฺสถ ชรามรณาธิวาสํ

ตุจฺฉํ สทา วิคตสาร’มิมํ วินินฺทฺ.

ท่านทั้งหลายจงเห็นร่างกายนี้ว่าเป็นที่ตั้งแห่งคูถ เป็นที่แหล่งกำเนิดโทษและมลทิน มีกลิ่นเหม็น เป็นเช่นกับหลาว ดาบ ลูกศร งูพิษ และโรคร้าย เป็นที่อาศัยแห่งชราและมรณะ ว่างเปล่า ไร้แก่นสาร และควรตำหนิเสมอ

Seeing that the body is impure, the cause of destruction and impurity, and stink just like sword, arrow, poisonous snake and illness. It is the den of old age and death, empty and has no essence.

ทุกฺขํ อนิจฺจ'มสุภํ วต อตฺตภาวํ
มา สงฺกิเลสย น วิชฺชติ ชาตุ นิจฺโจ
อมฺโภ น วิชฺชติ หิ อปฺป'มปีห สารํ
สารํ สมาจรถ ธมฺม'มลํ ปมาทํ.

ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าทำร่างกายที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่งามให้เศร้าหมอง[ด้วยกามวิตกเป็นต้น]เลย สิ่งคงที่ถาวรย่อมไม่มีแก่นสารแม้เล็กน้อยในร่างกายนี้หามีไม่ เชิญท่านทั้งหลายประพฤติธรรมอันมีแก่นสาร ความประมาทย่อมไม่เหมาะสมเลย

Friends, do not be letdown by the ugly and miserable body that is filled with lustful desire for no essence can be found in this impermanent body. The essence lies in the practise of Dhamma.

มายามรีจิกทลีนลเผณปฺุช-

คงฺคาตรงฺคชลปุพฺพุลสนฺนิเภสุ

ขนฺเธสุ ปญฺจสุ ฉฬายตเนสุ เตสุ

อตฺตา น วิชฺชติ หิ โก น วเทยฺย'พาโล.

อัตตาย่อมไม่มีในเบญจขันธ์ที่มีอายตนะ ๖ นั้นอันเปรียบดั่งมายา พยับแดด ต้นกล้วย ต้นอ้อ ฟองน้ำ คลื่นทะเล และต่อมน้ำ ธีรชนใดจะไม่พึงกล่าวอย่างนี้หรือ

There is no self in the five aggregates other than the six sense-doors. It is like illusion, mirage, plantain tree, reed, foam, ocean waves and water. Will the wise not say so?

วณฺณาสุโต สสวิสาณมเย รเถ ตุ

ธาเวยฺย เจ จิรตรํ สธุรํ คเหตฺวา

ทีปจฺจิมาล'มิว ตํ ขณภงฺคภูตํ

อตฺตาติทุพฺพลตรนฺ ตุ วเทยฺย เทหํ.

สมมุติว่าลูกแม่โคหมันจะพึงลากสัมภาระในรถที่ทำด้วยเขากระต่าย วิ่งไปเป็นเวลาช้านาน [ข้อนี้ก็เหมือน]กล่าวถึงร่างกายที่อ่อนแอยิ่งนัก แตกดับอยู่ทุกขณะดุจดั่งเปลวประทีปว่าเป็นอัตตา

Suppose a sterile cow runs with a carriage made of the hare's horn for a long time, it is like saying that this feeble body that becomes dissolution at every moment like the flame of a lamp exists.

พาโล ยถา สลิลปุพฺพุลภาชเนน

อากณฺฐโต วต ปิเวยฺย มรีจิโตยํ

อตฺตาติ สารรหิตํ กทลีสมานํ

โมหา ภเณยฺย ขลุ เทห'มิมํ อนตฺตํ.

คนโง่พึงกล่าวร่างกายนี้ที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งปราศจากแก่นสารเหมือนต้นกล้วยว่าเป็นตัวตนด้วยความเขลาโดยแท้ เปรียบดั่งบุคคลดื่มน้ำจากพยับแดด ด้วยภาชนะอันเปรียบดั่งฟองน้ำจนเต็มอิ่มถึงคอ

A fool will claim due to his ignorance, that the body of not-self, worthless like plantain tree, is self. It is like a man who drinks water from the mirage with a vessel made of foam.

โย'ทุมฺพรสฺส กุสุเมน มรีจิโตยํ

วาสํ ยทิจฺฉติ ส เขท'มุเปติ พาโล

อตฺตานเมว ปริหญฺญติ อตฺตเหโต

อตฺตา น วิชฺชติ กทาจิทปีห เทเห.

คนเขลาผู้ต้องการให้น้ำคือพยับแดดเกิดขึ้นจากดอกมะเดื่อ ย่อมได้รับความลำบาก เขาย่อมเบียดเบียนตนด้วยความยึดมั่นในตน ความจริงตัวตนไม่มีอยู่ในร่างกายนี้ในกาลใดๆเลย

A fool who wishes that a fig flower gets the water from the mirage will certainly regret. He dwindles himself by the attachment to his own self which does not really exist.

โปโส ยถา หิ กทลีสุ วินิพฺภุชนฺโต
สารํ ตทปฺป'มปิ โนปลเภยฺย กามํ
ขนฺเธสุ ปญฺจสุ ฉฬายตเนสุ เตสุ
สุญฺเญสุ กิญฺจิทปิ โนปลเภยฺย สารํ.

เมื่อบุคคลตัดต้นกล้วยอยู่ ย่อมไม่พบแก่นแม้เล็กน้อยโดยแท้ ฉันใด บุคคลย่อมไม่พบแก่นสารใดๆ ในขันธ์ ๕ และอายตนะ ๖ อันว่างเปล่า ฉันนั้น

As a man cuts a plantain tree, he will not find its core. He will not find any essence in the five aggregates and the six sense- doors. They are empty.

สุตฺตำ วินา น ปฏภาว'มิหตฺถิ กิญฺจิ

เทหำ วินา น ขลุ โกจิ มิหตฺถิ สตฺโต

เทหำ สภาวรหิตำ ขณภงฺคยุตฺตำ

โก อตฺตเหตุ อปโร ภุวิ วิชฺชตีห.

ในโลกนี้ เมื่อปราศจากด้ายแล้วก็ไม่มีผ้าชนิดใดๆ เลย ครั้นปราศจากร่างกายก็ไม่มีบุคคลใดๆ ร่างกายนี้ไร้สภาวะตัวตนและมีความเสื่อมสลายอยู่ทุกขณะ ใครจะอยู่ในโลกนี้ได้เพราะมีอัตตาเล่า

Without thread there is no clothes; without physical body there is no person. Yet the physical body is not-self and perishes every moment. Who will remain in this world because of self?

ทิสฺวา มรีจิสลิลำ หิ สุทูรโต โภ

พาโล มิโค สมุปธาวติ โตยสญฺญี

เอวำ สภาวรหิเต วิปรีตสิทฺเธ

เทเห ปเรติ ปริกปฺปนยา หิ ราคำ.

ท่านผู้เจริญ กวางโง่ที่เห็นน้ำคือพยับแดดแต่ที่ไกล ย่อมสำคัญว่าเป็นน้ำ จึงวิ่งเข้าไปหา ฉันใด คนโง่ย่อมยินดีในร่างกายอันไร้สภาวะตัวตนและปรากฏว่าแปรปรวนด้วยจินตนาการ ฉันนั้น

Friend, the silly deer runs into the mirage far away thinking that there is water. Likewise, Silly man takes pleasure in the ever changing and not-self body due to misperception.

เทเห สภาวรหิเต ปริกปฺปสิทฺเธ

อตฺตา น วิชฺชติ หิ วิชฺชุ'มิวนฺตลิกฺเข

ภาเวถ ภาวนรตา วิคตปฺปมาทา

สพฺพาสวปฺปหณนาย อนตฺตสญฺญํ.

อัตตานั้นหามีไม่ในร่างกายที่ไร้สภาวะตัวตน ซึ่งปรากฏด้วยจินตนา-การ เหมือนดั่งสายฟ้าแลบบนท้องฟ้า ท่านทั้งหลายพึงยินดีในภาวนา ปราศจากความประมาท เจริญอนัตตสัญญา (ความสำคัญว่าไม่มีอัตตา) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งปวงเถิด

There is no self in the nature of not-self body, which is projected by supposition. It is but a flash of lightening. Take pleasure in meditation without negligence. Contemplate on perception of not-self to eradicate all defilement.

ลาลากรีสรุธิรสฺสุวสานุลิตฺตำ

เทหำ อิมำ กลิมลากลิลำ อสารำ

สตฺตา สทา ปริหรนฺติ ชิคุจฺฉนียำ

นานาสุจีหิ ปริปูณฺณมฏฺ ยเถว.

เหล่าสัตว์ย่อมรักษาร่างกายนี้ที่แปดเปื้อนด้วยน้ำลาย อุจจาระ เลือด น้ำตา และไขมัน อันเกลือกกลั้วด้วยโทษมลทิน ซึ่งน่ารังเกียจไม่มีแก่นสาร เหมือนดั่งหม้อที่เต็มด้วยสิ่งปฏิกูลนานัปการ

All living beings indulge in taking good care of the disgusting and worthless body, stained with saliva, excrement, blood, tears and fat, and which is likened to a pot full of diverse impurities.

นฺหาตฺวา ชลํ หิ สกลํ จตุสาครสฺส
เมรุปฺปมาณ'มปิ คนฺธ'มนุตฺตรํ จ
ปปฺโปติ เนว มนุโช หิ สุจึ กทาจิ
กึ โภ วิปสฺสถ คุณํ กิมุ อตฺตภาเว.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นรชนแม้อาบน้ำทั่วทั้งสี่สมุทร และลูบไล้ของหอมอันยอดเยี่ยมเท่าขุนเขาสิเนรุ ก็ไม่ถึงความสะอาดได้ในกาลใดๆ เลย ท่านเห็นคุณประโยชน์อะไรในร่างกายหรือ

Friends, even if a man takes bath in the 4 entire oceans, and puts on fragrance measured to the highest mountain, he is still unclean. What value do you see in this body?

เทหำ ตเทว วิวิธาสุจิสนฺนิธานำ

เทหำ ตเทว วธพนฺธนโรคภูตำ

เทหำ ตเทว นวธา ปริภินฺนคณฺฑำ

เทหำ วินา ภยกรำ น สุสานมตฺถิ.

ร่างกายนั้นเป็นที่รวมสิ่งปฏิกูลนานาชนิด ร่างกายนั้นเป็นเพชฌฆาต เรือนจำ และรังโรค ร่างกายนั้นเป็นฝีเยิ้มไหลออกทางทวาร ๙ ไม่มีสุสานที่น่ากลัวกว่าร่างกายเลย

The body is the storage of manifold impurities. It is an executioner, a prison and a nest of illness. The body has broken abscess flowing from its 9 doors. There is no dreadful cemetery other than the body.

อนฺโตคตำ ยทิ จ มุตฺตกรีสภาคำ

เทหา พหิ อติจเรยฺย วินิกฺขมิตฺวา

มาตา ปิตา วิกรุณา จ วินฏฺฐเปมา

กามำ ภเวยฺยุ กิมุ พนฺธุสุตา จ ทารา.

หากอุจจาระและปัสสาวะที่อยู่ภายในพึงล้นออกมาภายนอกร่างกาย มารดาบิดาก็จะขาดความการุณย์และความรักสิเนหาโดยแท้ ญาติมิตร บุตรธิดา และสามีภรรยาจะเป็นเช่นใดเล่า

If excrement and urine transgress outside the body, father and mother will lose their compassion and affection. What about husband, wife, son, daughter and relatives?

เทหำ ยถา นวมุขำ กิมิสงฆเคหำ

มำสฏฺจิเสทรุธิรากลิลำ วิคนฺธำ

โปสนฺติ เย วิวิธปาป'มิหาจริตฺวา

เต โมหิตา มรณธมฺม'มโห วเตวำ.

บุคคลเหล่าใดทำพฤติกรรมชั่วหลายอย่างแล้ว บำรุงร่างกายที่มีทวาร ๙ เป็นที่อาศัยของหมู่หนอน เต็มไปด้วยเนื้อ กระดูก เหงื่อ และเลือด มีกลิ่นเหม็น และมีความตายเป็นสภาพ บุคคลเหล่านั้นเป็นคนโง่จริงหนอ

After having performed wrong action, those who take care of the body that has 9 doors, the dwelling of vermin full of flesh, bone, sweat, blood and undigested food in the stomach and subject to death, they are truly silly.

คณฺฑูปเม วิวิธโรคนิวาสภูเต
กาเย สทา รุธิรมุตฺตกรีสปุณฺเณ
โย เอตฺถ นนฺทติ นโร ส สิคาลภกฺเข
กามํ หิ โสจติ ปรตฺถ ส พาลพุทฺธิ.

นรชนใดยินดีในร่างกายที่เปรียบดั่งฝีเป็นรังของโรคนานาชนิด อันเต็มไปด้วยเลือด อุจจาระ และปัสสาวะ ซึ่งเป็นอาหารของสุนัขนี้เสมอ นรชนผู้โง่เขลานั้น ย่อมโศกเศร้าในปรโลกแน่นอน

Those who take pleasure in the body, a house of illness full of blood, excrement and urine, food of a dog, they will grieve hereafter.

๗๐

โภ เผณปิณฺฑสทิโส วิย สารหีโน

มีพฺหาลโย วิย สทา ปฏิกูลคนฺโธ

อาสีวิสาลยนิโภ สภโย สทุกฺโข

เทโห สทา สวติ โลณมฺโฏว ภินฺโน.

ท่านผู้เจริญ ร่างกายนี้ไม่มีแก่นสารเหมือนฟองน้ำ มีกลิ่นเหม็นเสมอดุจหลุมคูถ มีทุกข์ภัยดั่งโพรงอสรพิษ ย่อมขับ[สิ่งสกปรก]ออกเสมอเหมือนหม้อเกลือแตก

Friend, the body has no essence. It is like a mass of foam bubbles. It smells of excrement and impurities like a broken pot of salt. It is full of danger like a den of poisonous snakes.

ชาตํ ยถา น กมลํ ภุวิ นินฺทนียํ

ปงฺเกสุ โภ อสุจิโตยสมากุเลสุ

ชาตํ ตถา ปรหิตมฺปิ จ เทหภูตา

ตํ นนฺทนีย’มิห ชาตุ น โหติ โลเก.

ดอกบัวซึ่งเกิดในตมเกลื่อนกล่นด้วยน้ำคลำ ไม่ใช่สิ่งที่ควรตำหนิในโลก ฉันใด แม้ร่างกายที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้น ก็ไม่น่าตำหนิในโลก ฉันนั้น

The lotus that is risen from dirty mud is not to be blame like the body that is beneficial for the others. It is not to be blame.

ทฺวตฺตึสภาคปริปูรตโร'วิเสโส

กาโย ยถา หิ นรนาริคณสฺส โลเก

กาเยสุ กึ ผล'มิหตฺถิ จ ปณฺฑิตานำ

กามำ ตเทว นนุ โหติ ปโรปการำ.

ร่างกายของชายหญิงทั้งหลายในโลก กอปรด้วยอาการ ๓๒ ไม่มีสิ่งวิเศษเลย ร่างกายจะมีประโยชน์อะไรแก่บัณฑิตชนในโลกนี้เล่า ร่างกายนั้นมีไว้เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นมิใช่หรือ

There is no real difference between the bodies of men and women in the world. Both comprise the 32 entities. What is the use of body of the wise if it is not for the benefit of others?

๗๓

โปเสน ปณฺฑิตตเรน ตถาปิ เทหำ

สพฺพตฺตนา จิรตรำ ปริปาลนียำ

ธมฺมำ จเรยฺย สุจิรำ ขลุ ชีวมาโน

ธมฺโม หเว มณิวโร อิว กามโท โภ.

ถึงกระนั้นบุคคลผู้ฉลาดพึงรักษาสรรพางค์กายตลอดกาลนาน เมื่อบุคคลดำรงชีพอยู่นานก็จะประพฤติธรรมได้เป็นแน่แท้ ท่านผู้เจริญพระธรรมเป็นรัตนะวิเศษอำนวยสิ่งที่น่าปรารถนาโดยแท้

However, the wise takes good care of the body. For as long as he lives, he practise the Dhamma. Friends, Dhamma is indeed the most valuable jewels.

ขีเร ยถา สุปริภาวิตโอสธมฺหิ

เสฺนเหน โอสธผลํ ปริภาสเตว

ธมฺโม ตถา อิห สมาจริโต หิ โลเก

ฉายาว ยาติ ปรโลกมิโต วชนฺตํ.

สรรพคุณของยาย่อมกระจายไปทางสารอาหารในน้ำนมที่ผสมยาไว้ดีแล้ว ฉันใด ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วในโลกนี้ย่อมติดตามผู้จากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าเหมือนเงาตามตัว ฉันนั้น

The milk that goes well with the medicine yields effective result, just like the Dhamma, when one practises well in this world will follow him to the world beyond like a shadow.

กายสฺส โภ วิรจิตสฺส ยถานุกูลํ

ฉายา วิภาติ รุจิรามลทปฺปเณ ตุ

กตฺวา ตเถว ปรมํ กุสลํ ปรตฺถ

สมฺภูสิตา อิว ภวนฺติ ผเลน เตน.

ท่านผู้เจริญ เงาของร่างกายที่ประดับตกแต่งแล้ว ย่อมงามในกระจกเงาอันใสไร้ฝ้า ฉันใด บุคคลเมื่อบำเพ็ญปรมัตถประโยชน์แล้ว ย่อมได้รับการประดับตกแต่งในโลกหน้าด้วยผลบุญนั้น ฉันนั้น

The shadow of a beautified body is certainly lovely in the clear mirror. Likewise, one who has done ultimate meritorious deed will be beautified with merit he reafter.

เทเห ยถา วิวิธทุกฺขนิวาสภูเต
โมหปฺปมาทวสโค สุขสญฺญมูหฺโห
ติกฺเข ยถา ขุรมุเข มธุเลหมาโน
พาหฺหญฺจ ทุกฺข'มธิคจฺฉติ หีนปญฺโญ.

คนเขลาผู้อยู่ในอำนาจของความหลงประมาท ผู้หลงผิดคิดว่าร่างกายอันเป็นที่รวมทุกข์ต่างๆ นั้นเป็นสุข ย่อมจะประสบทุกข์หนัก ประดุจบุคคลผู้เลียน้ำผึ้งที่คมมีดโกนอันคมกริบ

An ignorant, who is defiled by negligence, mistakes the body which is heart of manifold sufferings for happiness. He will suffer a great deal like a man who licks honey from sharp razor.

สงฺกปฺปราควิหเต นิรโตตฺตภาเว

ทุกฺขํ สทา สมธิคจฺฉติ อปฺปปญฺโญ

มูฬฺหสฺสเมว สุขสญฺญ'มิหตฺถิ โลเก

กึ ปกฺกเมว นนุ โหติ วิจารมาเน.

ท่านผู้เจริญ คนเขลาผู้เพลิดเพลินในร่างกายที่ถูกครอบงำด้วยความดำริว่าดีงาม ย่อมจะประสบทุกข์เป็นนิตย์ ความสำคัญว่าเป็นสุขมีอยู่แก่คนหลงงมงายในโลกนี้ เมื่อบุคคลพิจารณาดังนี้แล้ว ร่างกายจะมีประโยชน์อะไรเล่า

An ignorant, who takes pleasure in the body thinking that it is beautiful will suffer always. Happiness exists for foolish being.

สพฺโพ'ปโภคธนธญฺญวิเสสลาภี

รูเปน โภ ส มกรทฺธชสนฺนิโภปิ

โย โยพฺพเนปิ มรณํ ลภเต อกามํ

กามํ ปรตฺถ ปรปาณหโร นโร หิ.

ท่านผู้เจริญ นรชนใดปลงชีวิตผู้อื่น นรชนนั้นแม้ได้รับของดีเลิศคือเครื่องอุปโภค สมบัติ และธัญญาหาร หรือมีรูปงามดั่งกามเทพ ก็ย่อมได้รับความตายที่ไม่พึงปรารถนาในโลกหน้าทั้งที่ยังเยาว์วัยแน่นอน

Friends, one who receives divine wealth and food, and is handsome like the deity, and yet takes life of others. He will surely confront with unwanted death at young age in the world beyond.

โส ยาจโก ภวติ ภินฺนกปาลหตฺโถ

มุณฺโฑ ธิคกฺขรสเตหิ จ ตชฺชิยนฺโต

ภิกฺขํ สทาริภวเน สกุเจลวาโส

เทเห ปรตฺถ ปรวิตฺตหโร นโร โย.

นรชนผู้ลักทรัพย์ของคนอื่น ย่อมจะเป็นยาจกถือเศษกระเบื้อง มีศีรษะโล้น นุ่งผ้าเก่าขาดรุ่งริ่งเที่ยวขออาหารในบ้านศัตรูอยู่เป็นประจำ ถูกคุกคามด้วยคำด่านับร้อยในภพหน้า

One who steal other’s belonging will become a bald pauper wearing torn clothes begging food at the house of enemies. He will be disturbed by hundred berating.

อิตฺถี น มุญฺจติ สทา ปุน อิตฺถิภาวํ
นารี สทา ภวติ โส ปุริโส ปรตฺถ
โย อาจเรยฺย ปรทาร'มลงฺฆนียํ
โฆรญฺจ วินฺทติ สทา พฺยสนํ จ เนกํ.

บุคคลผู้ประพฤติล่วงเกินสามีภรรยาของผู้อื่นที่ตนไม่พึงล่วงละเมิด ย่อมไปเกิดเป็นสตรีในภพหน้า ถ้าเป็นสตรีก็จะไม่พ้นภาวะของสตรีไปได้เลย และย่อมประสบความหายนะอย่างรุนแรงนานาประการเสมอ

One who committed adultery will surely be born as a woman in the world beyond. If she is a woman, she will remain as woman and face severe suffering.

ทีโน วิคนฺธวทโน จ ชโฬ อปณฺโฑ
มูโค สทา ภวติ อปฺปิยทสฺสโน จ
ปปฺโปติ ทุกฺข'มตุลญฺจ มนุสฺสภูโต
วาจํ มุสา ภณติ โส หิ อปณฺฑสตฺโต.

คนเขลาผู้กล่าวคำเท็จ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะยากจน มีกลิ่นปากบ้าใบ้ ปัญญาอ่อน และไม่น่ามอง ย่อมประสบทุกข์หนัก

A fool who tells a lie though born as human being will be poor, has bad breath, and is feeble and ugly. He will be miserable.

อุมฺมตฺตกา วิคตลชฺชคุณา ภวนฺติ

ทีนา สทา พฺยสนโสกปรายนา จ

ชาตา ภเวสุ วิวิเธสุ วิรูปเทหา

ปิตฺวา หลาหลวิสํว สุรํ วิปณฺฑา.

คนเขลาผู้ดื่มสุราอันเหมือนดั่งพิษร้าย ย่อมจะเป็นคนวิกลจริต ปราศจากหิริคุณ เป็นคนตกยาก และประสบแต่ความหายนะโศกาดูรอยู่เสมอ เมื่อเกิดในภพต่างๆ ก็มีรูปร่างไม่งาม

A fool drinks liquor, which is poisonous. He will become insane, shameless and poor. He will face misery and be ugly in the world beyond.

ปาปานิ เยน อิห อาจริตานิ ยานิ

โส วสฺสโกฏินหุตานิ อนปฺปกานิ

ลทฺธาน โฆร'มตุลํ นรเกสุ ทุกฺขํ

ปปฺโปติ เจตฺถ วิวิธพฺยสนญฺจ เนกํ.

บุคคลใดทำบาปไว้ในโลกนี้ บุคคลนั้นย่อมได้รับทุกข์แสนสาหัส ไม่มีใดเปรียบในนรกหลายหมื่นโกฏิปีแล้ว จะประสบความหายนะนานัปการในโลกนี้อีก

One who committed sinful action will face dreadful suffering in the lower abode for an uncountable number of years and also receive manifold misery in this world.

โลกตฺตเยสุ สกเลสุ สมำ น กิญฺจิ

โลกสฺส สนฺติกรำ รตนตฺตเยน

ตนฺเตชสา สุมหตา ชิตสพฺพปาโป

โสหำ สทาธิคตสพฺพสุโข ภเวยฺยำ.

สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้โลกสงบร่มเย็นเสมอกับพระรัตนตรัย ทั่วทั้งโลกสามไม่มีเลย ขอให้ข้าพเจ้านั้นจงชำนะมวลอกุศล ประสบสุขเป็นนิตย์นิรันดร์ ด้วยอานุภาพอันยิ่งใหญ่แห่งพระรัตนตรัยนั้น

The Triple Gem. May I defeat all defilement and May I be happy forever by the power of the Triple Gem.

โลกตฺตเยสุ สกเลสุ จ สพฺพสตฺตา

มิตฺตา จ มชฺฌริปุพนฺธุชนา จ สพฺเพ

เต สพฺพทา วิคตโรคภยา วิโสกา

สพฺพํ สุขํ อธิคตา มุทิตา ภวนฺตุ.

ขอสรรพสัตว์ทั่วทั้งโลกสาม ญาติ มิตร ชนผู้[วางตัว]เป็นกลางและคนปองร้าย ทั้งหมดนั้นจงปราศจากโรคภัย หายเศร้าโศกทุกเมื่อ ได้รับความสุขทั้งมวล มีใจยินดีปรีดาเถิด

May all sentient beings in the three worlds, friends and relatives, those of indifferences and enemies, be free from illness, free from grieve and be joyful and happy always.

กาโย กรีสภริโต วิย ภินฺนกุมฺโภ

กาโย สทา กลิมลพฺยสนาธิวาโส

กาโย วิหญฺญติ จ สพฺพสุขนฺติ โลเก

กาโย สทา มรณโรคชราธิวาโส.

ร่างกายนี้เต็มไปด้วยคูถเหมือนหม้อแตก ร่างกายเป็นที่อาศัยแห่งโทษ มลทินและความหายนะทุกเมื่อ ร่างกายย่อมเบียดเบียนทำให้สำคัญว่าเป็นสุขไปเสียทั้งหมด ร่างกายเป็นรังโรคและที่พำนักของชราและมรณะ

The body is full of excrement like a pot broken. It is home to evil, impurity and destruction. It destroys happiness in the world. It is the den of illness and a house of old age and death.

โส โยพฺพโนติ ถวิโรติ จ พาลโกติ

สตฺเต น เปกฺขติ วิหญฺญติเรว มจฺจุ

โสหํ จิโตปิ สยิโตปิ จ ปกฺกมนฺโต

คจฺฉามิ มจฺจุวทนํ นิยตํ ตถา หิ.

พระยามัจจุราชย่อมไม่เลือกเหล่าสัตว์ว่า เขายังเด็กอยู่ เป็นหนุ่ม เป็นสาว หรือแก่ ย่อมฆ่า[สัตว์]เสียเองหมด ดังนั้น แม้ข้าพเจ้านั้นจะยืน นอน หรือหนีไปก็ตาม ก็ย่อมเข้าสู่ปากของพระยามัจจุราชแน่นอน

Death enters all sentient beings without discrimination,be it a child, an adolescent or the old. He kills by himself. Even if I stand, sleep or attempt to run away, I will still meet death.

๔๔

เอวํ ยถาวิหิตโทส’มิทํ สรีรํ

นิจฺจ์ว ตคฺคตมนา หทเย กโรถ

เมตฺตํ ปริตฺต’มสุภํ มรณสฺสติญฺจ

ภาเวถ ภาวนรตา สตตํ ยตตฺตา.

ท่านทั้งหลายพึงใส่ใจเสมอว่าร่างกายนี้มีโทษตามที่กล่าวไว้แล้วอย่างนี้ พึงยินดีในภาวนา สำรวมจิตเจริญเมตตา พระปริตร อสุภกรรมฐาน และมรณสติกรรมฐานเสมอ

Friends, remember that this body is impure as said. Seek happiness from cultivating loving-kindness, reciting for protection, and contemplating on impurity and death.

ทานาทิปุญฺญกิริยานิ สุขุทฺรยานิ

กตฺวา จ ตปฺผล'มเสส'มิหปฺปเมยฺยํ

เทยฺยํ สทา ปรหิตาย สุขาย เจว

กึ โภ ตเทว นนุ หตฺถคตํ หิ สารํ.

ท่านผู้เจริญ เมื่อบุคคลบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุมีทานเป็นต้นอันเจริญสุขในโลกนี้แล้ว พึงอุทิศผลบุญอันไม่มีประมาณทั้งสิ้นนั้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นทุกคราไป บุญนั้นแลเป็นแก่นสารที่ควรถือเอามิใช่หรือ

Friends, when one performs meritorious deed by the act of giving in this world, one should pervade its benefit for welfare of the others. Skillful action is an important essence.

เหตุ์ วินา น ภวตี หิ จ กิญฺจิ โลเก

สทฺโทว ปาณิตลฆฏฺฏนเหตุชาโต

เอวํ จ เหตุผลภาววิภาคภินฺโน

โลโก อุเทติ จ วินสฺสติ ติฏฺฐตี จ.

สิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมไม่เกิดขึ้นในโลกโดยปราศจากเหตุ เหมือนเสียงที่เกิดขึ้นเพราะการปรบมือ ชาวโลกที่แตกต่างกันโดยจำแนกตามภาวะแห่งเหตุและผลอย่างนี้ ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

Nothing arises in this world without cause. Just like the sound caused by the hands clapping. All sentient beings differ according to the result of cause and effect. They arise, maintain and perish.

กมฺมสฺส การณมยํ หิ ยถา อวิชฺชา

โภ กมฺมนา สมธิคจฺฉติ ชาติเภทํ

ชาตึ ปฏิจฺจ จ ชรามรณาทิทุกฺขํ

สตฺตา สทา ปฏิลภนฺติ อนาทิกาเล.

ท่านผู้เจริญ อวิชชาเป็นเหตุแห่งกรรม ชาวโลกย่อมได้รับกำเนิดต่างกัน เพราะกรรม อนึ่ง ชาวโลกย่อมประสบทุกข์คือชราและมรณะเป็นต้น เพราะอาศัยชาติเสมอ ในกาลอันหาเบื้องต้นมิได้

Friends, ignorance is the cause of bad action. All sentient beings are born different because of their deeds. Because of birth they suffer old age and death since undetermined beginning.

กมฺมํ ยถา น ภวตีห จ โมหนาสา

กมฺมกฺขยาปิ จ น โหติ ภเวสุ ชาติ

ชาติกฺขยา อิห ชรามรณาทิทุกฺขํ

สพฺพกฺขยํ ภวติ ทีปอิวานิเลน.

กรรมย่อมหมดไปเพราะกำจัดโมหะได้ ความเกิดในภพย่อมไม่มีเพราะสิ้นกรรม ทุกข์คือความแก่และความตายเป็นต้นย่อมจะหมดสิ้นไปในโลกนี้ เพราะไม่มีความเกิด เหมือนดั่งประทีปดับไปด้วย[แรง]ลม

There is no consummation of previous actions when ignorance has been uprooted. Just as there is no becoming when consummation of previous actions has been destroyed. Sufferings due to old age and death perish for there is no longer birth. Just like the light being extinguished by the wind.

๙๓

โย ปสฺสตีห สตตํ มุนิธมฺมกายํ

พุทฺธํ ส ปสฺสติ นโร อิติ โส อโวจ

พุทฺธํ จ ธมฺม'มมลํ จ ติโลกนาถํ

สมฺปสฺสิตุ๋ วิจินถาปิ จ ธมฺมตา โภ.

ท่านผู้เจริญ พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสว่า "นรชนใดในโลกนี้เห็นธรรมกายของพระมุนีเนืองๆ นรชนนั้นย่อมชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า" ท่านทั้งหลายจงขวนขวายเพื่อเห็นพระพุทธเจ้า และพระธรรมอันบริสุทธิ์เป็นที่พึ่งแห่งโลกสามเสมอ

Friends, the Buddha says He who sees the Dhammakaya of the Great Sage, sees the Buddha. Make effort to seek refuge in the Buddha-Dhamma.

สลฺลำ โภ สุนิสิตำ หทเย นิมุคฺคำ

โทสตฺตยำ วิวิธปาปมเลน ลิตฺตำ

นานาวิธพฺยสนภาชน'มปฺปสนฺนำ

ปญฺญามเยน พลิเสน นิรากโรถ.

ท่านทั้งหลายจงกำจัดโทษ ๓ [คือความโลภ โกรธ หลง] ที่ขุ่นมัวจมปลักอยู่ในดวงจิตเหมือนลูกศรคม อันแปดเปื้อนด้วยบาปมลทินต่างๆ ซึ่งเป็นที่รองรับความหายนะนานัปการ ด้วยปัญญาดั่งขอเหล็ก

With wisdom, we destroy the three defilement (greed, anger and ignorance) which are likened to a sharp arrow that is stained with impurity, receptacle of manifold destruction.

นากมฺปยนฺติ สกลาปิ จ โลกธมฺมา

จิตฺตํ สทาปคตปาปกิเลสสลฺลํ

รูปาทโย จ วิวิธา วิสยา สมคฺคา

ผุฏฺฐวฺ เมรุสิขรํ มหตานิเลน.

โลกธรรมทั้งมวลและอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณ์เป็นต้นทุกอย่าง ย่อมโยกคลอนจิตที่ปราศจากบาปกิเลสอันเปรียบดั่งลูกศรไม่ได้ เหมือนดั่งยอดเขาสิเนรุที่ถูกลมแรงพัดคลอนย่อมไม่หวั่นไหว

Worldly conditions and sense-objects, such as form, cannot disturb pure mind. Just as Mount Sineru that cannot be rocked by strong wind.

สṁสารทุกฺข’มคเณยฺย ยถา มุนินฺโท

คมฺภีรปารมิตสาคร’มุตฺตริตฺวา

เณยฺยṁ อโพชฺฌิ นิปุณṁ หตโมหชาโล

ตสฺมา สทา ปรหิตṁ ปรมṁ จินาถ.

พระมุนีไม่ทรงคำนึงถึงทุกข์ในสงสาร ทรงข้ามสาครอันลึกล้ำแห่งพระบารมีแล้ว กำจัดข่ายโมหะ ทรงตรัสรู้เญยยธรรมอันประณีต ดังนั้น ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นเป็นนิตย์เถิด

The Great Sage has traced out the ills of transmigration. With perfections deep as the ocean, He eradicates all delusion, accomplishes what should be understood. Let us accumulate meritorious deed for welfare of others.

โอหาย โส'ธิคตโมกฺขสุขํ ปเรสํ

อตฺถาย สญฺจริ ภเวสุ มหพฺภเยสุ

เอวํ สทา ปรหิตํ ปุรโต กริตฺวา

ธมฺโม มยานุจริโต ชคตตฺถเมว.

พระโพธิสัตว์นั้นได้ทรงสละนิพพานสุขที่มาถึง ท่องเที่ยวไปในภพทั้งหลายอันน่ากลัวยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่าอื่น โดยทำนองเดียวกันเราก็พึงมุ่งบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นเสมอ ประพฤติธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกอย่างแท้จริง

In delaying the bliss of nibb?na, the Bodhisatta traveled in the realm of existence, practises Dhamma for the welfare of others.

ลทฺธาน ทุลฺลภตรญฺจ มนุสฺสโยนึ

สพฺพํ ปปญฺจรหิตํ ขณสมฺปทำ จ

ญตฺวาน อาสวนุเทกหิตญฺจ ธมฺมำ

โก ปญฺญวา อนวรำ น ภเชยฺย ธมฺมำ.

เมื่อได้รับกำเนิดมนุษย์ที่หาได้ยากยิ่งและโอกาสอันเหมาะสม ปราศจากอุปสรรคทุกอย่าง ธีรชนคนใดเมื่อรู้ว่าพระธรรมมีผลดีเลิศในการกำจัดอาสวะได้ จะไม่ซ่องเสพพระธรรมเป็นนิตย์หรือ

The wise, who having been born into the realm of human existence which is rare and difficult to obtain, he associates with the Buddha-Dhamma that endowed with knowledge.

ลทฺธาน พุทฺธสมยํ อติทุลฺลภํ จ

สทฺธมฺม'มคฺค'มสมํ สิวทำ ตเถว

กลฺยาณมิตฺตปวเร มติสมฺปทญฺจ

โก พุทฺธิมา อวิรตำ น ภเชยฺย ธมฺมำ.

ธีรชนคนใดเล่า เมื่อได้พบพระพุทธศาสนาที่หาได้ยากยิ่ง พระสัทธรรมอันประเสริฐให้ความเกษมไม่มีสิ่งใดเปรียบ กัลยาณมิตรที่ดีงาม และความไพบูลย์แห่งปัญญา จะไม่พึงซ่องเสพพระธรรมเป็นนิตย์หรือ

The wise, who having encountered Buddhism upon seeing the Truth that is endowed with matchless bliss, he associates with the Buddha-Dhamma always?

เอวมฺปิ ทุลฺลภตเร วิภเว สุลทฺธา

มจฺเฉรโทสวิรตา อุภยตฺถกามา

สทฺธาทิธมฺมสหิตา สตตปฺปมตฺตา

โภ โภ กโรถ อมตาธิคมาย ปุญฺญ.

โดยประการดังนี้ ท่านทั้งหลายผู้ได้รับ[อริย]ทรัพย์ที่ได้โดยยากยิ่ง จงปราศจากความตระหนี่และความขัดเคือง ปรารถนาทิฏฐธรรมิกประโยชน์และสัมปรายิกประโยชน์ ประกอบด้วยคุณธรรมมีศรัทธาเป็นต้น อย่ามัวแต่ประมาท จงบำเพ็ญกุศลเพื่อบรรลุอมตธรรมเถิด

Thus you have received the well-gained prosperity that is rare and difficult to come upon. Abstain from avarice and anger. Determine the benefit in the present and in the future. Have faith in the right practice in order to attain deathless state of purity.

อิติ เตลกฏาหคาถา สมตฺตา.

จบเตลกฏาหคาถา ดังนี้แล

End of Telakatahagatha

ภาคผนวก

คัมภีร์เตลกฏาหคาถากล่าวถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ คือ

๑.	พระพุทธคุณ	คาถาที่ ๑
๒.	พระธรรมคุณ	คาถาที่ ๒
๓.	พระสังฆคุณ	คาถาที่ ๓
๔.	อานุภาพของพระรัตนตรัย	คาถาที่ ๔
๕.	เกียรติคุณแห่งกษัตริย์ลังกา	คาถาที่ ๕-๗
๖.	คำชักชวนในการปฏิบัติธรรม	คาถาที่ ๘-๙
๗.	มรณานุสสติ (การระลึกถึงความตาย)	คาถาที่ ๑๐-๒๘
๘.	อนิจจลักษณะ (ความไม่เที่ยง)	คาถาที่ ๒๙-๔๓
๙.	ทุกขลักษณะ (ความเป็นทุกข์)	คาถาที่ ๔๔-๕๕
๑๐.	อนัตตลักษณะ (ความไม่ใช่ตัวตน)	คาถาที่ ๕๖-๖๓
๑๑.	อสุภลักษณะ (ความไม่งาม)	คาถาที่ ๖๔-๗๗
๑๒.	โทษของปาณาติบาต	คาถาที่ ๗๘
๑๓.	โทษของอทินนาทาน	คาถาที่ ๗๙
๑๔.	โทษของกาเมสุมิจฉาจาร	คาถาที่ ๘๐
๑๕.	โทษของมุสาวาท	คาถาที่ ๘๑
๑๖.	โทษของสุรา	คาถาที่ ๘๒
๑๗.	โทษของอกุศล	คาถาที่ ๘๓

๑๘. อารักขกรรมฐาน (กรรมฐานคุ้มครอง) คาถาที่ ๘๔-๘๘

๑๙. การบำเพ็ญบุญ คาถาที่ ๘๙

๒๐. ปฏิจจสมุปบาท คาถาที่ ๙๐-๙๒

๒๑. กิจที่ชาวพุทธควรกระทำ คาถาที่ ๙๓-๙๙

๒๒. คำลงท้าย คาถาที่ ๑๐๐

คัมภีร์นี้มีคาถา ๑๐๐ บท ทุกคาถามีลีลาการแต่งไพเราะสละสลวย แม้จะใช้คำสมาสยาวๆ ก็กระจ่างชัดเจน ในที่บางแห่งมีการใช้คำตามภาษาสันสกฤตอีกด้วย ดังนั้น ในที่นี้ผู้แปลจะอธิบายเฉพาะบางคาถาที่เห็นว่าสำคัญ เพื่อแสดงหลักภาษาและหลักธรรมตามสมควร

คาถาที่ ๑-๓ ของคัมภีร์เตลกฏาหคาถา พบหลักฐานในศิลาจารึกเนินสระบัว บริเวณเมืองพระรถ ตำบลโคกบีบ อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ในจารึกอ่านได้ว่าเป็นมหาศักราช ๖๘๓ ตรงกับพุทธศักราช ๑๓๐๔ นักโบราณคดีกล่าวว่าศิลาจารึกนี้เก่าแก่ที่สุดเท่าที่ค้นพบได้ในประเทศไทย จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ซึ่งเป็นอักษรในสมัยราชวงศ์ปัลลวะรุ่งเรืองในเขตอินเดียตอนใต้ เนื้อความเป็นคำสดุดีคุณพระรัตนตรัย มี ๒๗ บรรทัด บรรทัดที่ ๑ ถึง ๓ จารึกเป็นภาษาขอมหรือเขมรโบราณ บรรทัดที่ ๔ ถึง ๑๖ เป็นภาษาบาลีโดยแต่งเป็นฉันท์ ๑๔ พยางค์ประเภทวสันตดิลกคาถา บรรทัดที่ ๑๗ ถึง ๒๗ เป็นภาษาเขมรโบราณ ในที่นี้จะกล่าวถึงข้อความในบรรทัดที่ ๔-๑๖ ที่เป็นภาษาบาลี

ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งหัวหน้าพิพิธภัณฑ์พระนคร กองโบราณคดี กรมศิลปากร ไปตรวจพบศิลาจารึกนี้และอัดสำเนาไว้เมื่อ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๖ ต่อมา ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้แปลคาถาในจารึกออกเผยแพร่เป็นครั้งแรก หลังจากนั้น นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้พิเคราะห์และพิจารณาทั้งสัททรูปและอรรถรูป ทั้งวิจารณ์คำแปลศิลาจารึกเนินสระบัวของเดิมและที่ปรับใหม่ตามมติของศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ผลงานของท่านอาจารย์แย้มนี้ได้รับการพิมพ์เผยแพร่ไว้ในหนังสือ “แย้มบรรยาย” ซึ่งเป็นบรรณาการสนองมุทิตาจิต ในงานฉลองปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในความอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ชุตินธรมหาเถร วัดสามพระยา) พุทธศักราช ๒๕๒๓

ศิลาจารึกเนินสระบัวนี้นำข้อความมาจากคัมภีร์เตลกฏาหคาถา แต่อักขระจำนวนมากวิบัติเลือนหายไป ผู้แปลทั้งสองท่านเมื่อไม่ได้พบต้นฉบับบาลีที่ถูกต้องก็แปลผิดความหมายเดิมของผู้แต่ง ในที่นี้จะนำเสนอข้อความเดิมจากศิลาจารึกก่อน แล้วกล่าวถึงคำแปลของศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ พร้อมด้วยคำแปลของ นอ. (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ต่อจากนั้นจึงจะขอร่วมแสดงความเห็นเป็นลำดับสุดท้าย

คาถา ๑

ตามหลักฐานศิลาจารึกเนินสระบัว มีรูปคาถาที่ ๑ ดังนี้

บรรทัดที่ ๔ ฯฯ ศรี ฯฯ โย สวฺวโลกโมหิโต ก

บรรทัดที่ ๕ รุณาธิวาโส โมขำ กโร (นิรม)

บรรทัดที่ ๖ ลำ วรปุณฺณจนฺโท โฌยฺโย ท (โม น)

บรรทัดที่ ๗ วิกุลำ สกลำ วิวุทฺโธ โลกุตฺตโร

บรรทัดที่ ๘ นมตฺถ ตำ สิรสา มุเนนฺทำ

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้ปรับให้เข้ากับฉันทลักษณ์ตามแบบที่ท่านเข้าใจ แล้วแปลพร้อมทั้งบันทึกเป็นเชิงอรรถไว้ ดังนี้

ฯฯ ศรี ฯฯ

โย สพฺพโลกโมหิโต กรุณาธิวาโส
โมกฺขำ กโร นิรมลำ วรปุณฺณจนฺโท
เฌยฺโย ทโม นวิกุลำ สกลำ วิพุทฺโธ
โลกุตฺตโร นมตฺถิ ตำ สิรสา มุเนนฺทำ.

แปลว่า: “ความสวัสดี จงมี ฯ พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้มีพระหฤทัยเต็มไปด้วยความกรุณา ตั้งลงในสรรพสัตว์ ทรงหลุดพ้นบริสุทธิ์ ดุจพระจันทร์เต็มดวงอันประเสริฐ ทรงรู้ไญยธรรม ทรงทรมาน ทรงรู้แจ้งธรรมทั้งสิ้นอย่างไม่คลาดเคลื่อน ทรงข้ามโลก ขอน้อมเศียรนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

เชิงอรรถที่ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายไว้ในที่นี้ คือ บทว่า สพฺพโลกโมหิโต ถ้านิยมตามคณะวสันตดิลก ต้องเป็น “โย สพฺพโลก-มหิโต” แปลว่า “พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้อันสรรพสัตว์บูชาแล้ว”

อาจารย์แย้มแก้ไขเพิ่มเติมรูปศัพท์ที่เห็นว่าขาดหายไป เรียงเป็นคาถาและคำแปลได้ตามมติของท่าน ดังนี้

โย สพฺพโลกมหิโต กรุณาธิวาโส
โมกฺขํ กโรสิ อมลํ วรปุณฺณจนฺโท
เนยฺโยทโยนวิกุลํ สกลํ วิพุทฺโธ
โลกุตฺตโร นมถ ตํ สิรสา มุเนนฺทํ.

แปลว่า: “พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ทรงเป็นผู้ที่ชาวโลกทั้งปวงเทิดทูนแล้ว มีพระกรุณาเป็นสภาพอยู่ประจำ ทรงกระทำความรอดพ้นอันไม่มีมลทินแล้ว ทรงเป็นประดุจพระจันทร์เต็มดวงที่ประเสริฐ ทรงรู้แจ้งซึ่งสภาพเกี่ยวพันทั้งยิ่งทั้งหย่อนของบุคคลที่พระองค์พึงทรงแนะนำทั้งสิ้น ทรงเป็นผู้พ้นจากโลก เชิญท่านทั้งหลายน้อมเศียรนบไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้เป็นพระจอมมุนี เทอญ”

ผู้แปลคิดว่าคาถานี้มาจากคัมภีร์เตลกฏาหคาถาแม้ว่ารูปศัพท์จะแตกต่างกันบ้างก็เกิดจากอักขระวิบัติไป พึงเปรียบเทียบคาถาดังกล่าวกับคาถาแรกของคัมภีร์เตลกฏาหคาถาพร้อมทั้งคำแปลใหม่ ดังนี้

โย สพฺพโลกมหิโต กรุณาธิวาโส
โมกฺขากโร รวิกุลมฺพรปุณฺณจนฺโท
เญยฺโยทธึ สุวิปุลํ สกลํ วิพุทฺโธ
โลกุตฺตมํ นมถ ตํ สิรสา มุนินฺทํ.

แปลว่า: “พระจอมมุนีที่ชาวโลกทั้งปวงบูชา ทรงเพียบพร้อมด้วยพระกรุณา เป็นบ่อเกิดแห่งความหลุดพ้น เปรียบดั่งพระจันทร์เพ็ญท่ามกลางนภาอันเป็นอาทิตยวงศ์ ทรงตรัสรู้เญยยธรรมทั้งหมดอันไพศาลดั่งมหาสมุทร เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระจอมมุนี ผู้ประเสริฐในโลกพระองค์นั้น”

จะเห็นได้ว่าต้นฉบับของคัมภีร์เตลกฏาหคาถาคล้ายคลึงกับศิลาจารึก แต่ไม่เหมือนกันหมด เพราะฉบับแปลครั้งแรกของศาสตราจารย์ฉ่ำและฉบับชำระใหม่ของอาจารย์แย้มคงทำการชำระอักขระที่วิบัติไปตามความเห็นของตน มิได้ชำระตามต้นฉบับเดิมที่เป็นคัมภีร์บาลี ในที่นี้จะขอวิจารณ์ความเห็นของอาจารย์แย้มตามหลักภาษาเพื่อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาบาลี โดยฉบับของอาจารย์แย้มจะเรียกว่า “ฉบับชำระใหม่” ดังนี้

๑. บาทที่ ๒ เตลกฏาหคาถามีรูปว่า **โมกฺขากโร รวิกุลมฺพร-ปุณฺณจนฺโท** (เป็นบ่อเกิดแห่งความหลุดพ้น เปรียบดั่งพระจันทร์เพ็ญท่ามกลางนภาอันเป็นอาทิตยวงศ์) คำว่า โมกฺขากโร ตัดบทเป็น โมกฺข

+ อากโร แปลว่า “บ่อเกิดแห่งความหลุดพ้น” หมายความว่า พระจอมมุนีเป็นผู้ชี้แนะทางแห่งความหลุดพ้น คำนี้แม้ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกก็มีรูปคล้ายคำว่า กรุณากโร (บ่อเกิดแห่งกรุณา) ส่วนคำว่า รวิกุลมฺพรปุณฺณจนฺโท ประกอบรูปศัพท์มาจาก รวิ (พระอาทิตย์) + กุล (ตระกูล) + อมฺพร (นภา) + ปุณฺณ (เพ็ญ) + จนฺโท (พระจันทร์) คำนี้จึงแปลว่า “เปรียบดั่งพระจันทร์เพ็ญท่ามกลางนภาอันเป็นอาทิตย-วงศ์”

ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า โมกฺขํ กโรสิ อมลํ วรปุณฺณจนฺโท (ทรงกระทำความรอดพ้นอันไม่มีมลทินแล้ว ทรงเป็นประดุจพระจันทร์เต็มดวงที่ประเสริฐ) รูปนี้ไม่สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ ดังนี้

ก) คำว่า โมกฺขํ กโรสิ ตามนัยนี้ มี ๓ บท คือ โมกฺขํ + กโร + อาสิ คำว่า โมกฺขํ กโร ไม่สมควร เพราะ กร ธาตุที่มีอรรถว่า “กระทำ” เมื่อสำเร็จรูปเป็นบทนาม ต้องเชื่อมสมาสกับบทหน้าแน่นอน เช่น หิตกโร (ผู้ทำประโยชน์), ทินกโร (ผู้ทำกลางวัน = พระอาทิตย์), นิสากโร (ผู้ทำกลางคืน = พระจันทร์) เป็นต้น ดังปทรูปสิทธิปกรณ์ (สูตร ๕๖๘) แสดงอุทาหรณ์เหล่านี้ไว้ บทประเภทนี้เป็นทั้งกิตก์และสมาสร่วมกัน มีชื่อพิเศษว่า กิตันตสมาส (บทสมาสที่มีกิตก์ปัจจัยอยู่ท้าย) กล่าวคือ เมื่อลงกิตก์ปัจจัยแล้วให้เชื่อมเป็นสมาสต่อมา ดังนั้น รูปที่ไม่เชื่อมสมาสว่า โมกฺขํ กโร จึงไม่สมควร

ข) คำว่า กร ที่เป็นคำโดดๆ ไม่เชื่อมสมาสมีใช้ในลักษณะที่เป็น

กรณสาธนะ โดยมีรูปวิเคราะห์ว่า กโรติ เอเตนาติ กโร (กระ คือ เครื่องกระทำ = มือ) ส่วนคำที่เป็นกัตตุสาธนะมีอรรถว่า “ผู้กระทำ” ซึ่งไม่เข้าสมาส ไม่มีในภาษาบาลี

ค) คำว่า กโรสิ มีปรากฏใช้เป็นรูปวัตตมานาวิภัตติที่สำเร็จรูปมาจาก กร ธาตุ + อ ปัจจัย + สิ วิภัตติ เหมือนรูปว่า กโรติ การตัดบทในคำว่า กโรสิ เป็น กโร + อาสิ ไม่เป็นที่นิยมในภาษาบาลี และต้องโทษตามหลักอลังการที่เรียกว่า กิลิฏฐโทษ คือ โทษเศร้าหมองที่มีบทเข้าใจยาก (ดู อลังการ คาถา ๒๓)

๒. บาทที่ ๓ เตลกฏาหคาถามีรูปว่า **เญยฺโยทธึ สุวิปุลํ สกลํ วิพุทฺโธ** (ทรงตรัสรู้เญยยธรรมทั้งหมดอันไพศาลดั่งมหาสมุทร) คำว่า เญยฺโยทธึ ตัดบทเป็น เญยฺย (เญยยธรรม) + อุทธึ (มหาสมุทร) คำว่า สุวิปุลํ ประกอบรูปศัพท์มาจาก สุ (ยิ่ง) + วิปุลํ (ไพศาล)

ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า เนยฺโยทโยนวิกุลํ สกลํ วิพุทฺโธ (ทรงรู้แจ้งซึ่งสภาพเกี่ยวพันทั้งยิ่งทั้งหย่อนของบุคคลที่พระองค์พึงทรงแนะนำทั้งสิ้น) รูปนี้ไม่สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ ดังนี้

ก) คำว่า เนยฺโยทโยนวิกุลํ ตัดบทเป็น เนยฺย + อุทย + อูน + วิกุลํ แปลว่า สภาพเกี่ยวพันทั้งยิ่งทั้งหย่อนของบุคคลที่พระองค์พึงทรงแนะนำทั้งสิ้น อนึ่ง คำว่า วิกุล (วิ บทหน้า + กุล ธาตุ + อ ปัจจัย) ที่เป็นกิริยาศัพท์มีอรรถว่า “สภาพเกี่ยวพัน” ไม่มีในภาษาบาลี มีแต่คำว่า กุล ที่แปลว่า ตระกูล มาจาก กุล ธาตุ (พนฺธุมฺหิ = ความเป็นญาติ)

คำว่า กุล นี้มีรูปสำเร็จเป็นชาติศัพท์ คือศัพท์ที่กล่าวถึงกลุ่มเดียวกัน จึงมีความหมายว่า ตระกูล ไม่ใช่กิริยาศัพท์เหมือนคำว่า ปาจก (ผู้หุง), กตฺตุ (ผู้กระทำ)

ข) อินทรีย์ที่ยิ่งและหย่อนของเหล่าสัตว์ มีคำบาลีโดยเฉพาะว่า อินฺทฺริยปโรปริยตฺต ไม่มีคำว่า เนยฺโยทโยน การใช้คำบาลีที่ไม่มีในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถาเป็นข้อห้ามประการหนึ่งที่นักภาษาพึงหลีกเลี่ยง คัมภีร์กัจจายนสาระกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ยถาวิวจฺฉเมวายํ สพฺพา สทฺทตฺถสณฺจิติ
สิทฺธลกฺขฺยานุสาเรน วิวจฺฉาปฺยนุคมฺยเต.

(กัจจายนสาระ คาถา ๓๒)

แปลว่า: “การดำรงอยู่แห่งความหมายของศัพท์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีโดยคล้อยตามความประสงค์ของผู้กล่าว แม้ความประสงค์ของผู้กล่าวบุคคลพึงทราบตามอุทาหรณ์ที่ปรากฏ”

ค) คำว่า อูน (หย่อน) มักใช้ร่วมกันคำว่า อธิก (ยิ่ง) ไม่นิยมใช้ร่วมกับคำว่า อุทย (เจริญ) คำว่า อุทย นี้มักใช้ร่วมกับคำว่า หีน (เสื่อม) เช่น อุทยหีน (ความเจริญและความเสื่อม)

ฆ) การตัดบทเป็น เนยฺย + อุทย + อูน เข้าใจยาก จัดเป็นกิลิฏฺฐโทษเช่นกัน

๓. บาทที่ ๔ เตลกฏาหคาถามีรูปว่า โลกุตฺตม (ผู้ประเสริฐในโลก) ประกอบรูปศัพท์มาจาก โลก (โลก) + อุตฺตม (ผู้ประเสริฐ, สูงสุด) ส่วน

ฉบับชำระใหม่มีรูปว่า โลกุตฺตร ตามศิลาจารึกเดิม ประกอบรูปศัพท์มาจาก โลก (โลก) + อุตฺตร (ผู้ประเสริฐ, สูงสุด) ทั้งสองบทมีอรรถเหมือนกัน ต่างกันที่คำว่า อุตฺตร มาจาก อุ อุปสรรค + ตร ปัจจัย ส่วน อุตฺตม มาจาก อุ อุปสรรค + ตม ปัจจัย

นอกจากนี้ ศิลาจารึกมีรูปเป็นปฐมาวิภัตติว่า โลกุตฺตโร ส่วนเตลกฏาหคาถามีรูปเป็นทุติยาวิภัตติว่า โลกุตฺตมำ ทั้งสองปาฐะนี้สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ กล่าวคือ ถ้าเป็นปฐมาวิภัตติก็จัดเป็นบทวิเสสนะของปาฐเสสะว่า มุนินฺโท ถ้าเป็นทุติยาวิภัตติก็จัดเป็นบทวิเสสนะของคำว่า มุนินฺทำ ในบาทที่ ๔ แต่ผู้เขียนคิดว่า คำว่า โลกุตฺตโร ตามศิลาจารึก น่าจะเป็นปาฐะเดิมของคัมภีร์ เพราะเมื่อมีรูปว่า โลกุตฺตโร เสียง โอ ในบาทที่ ๑-๓ จะต่อเนื่องติดตามมาจนถึงบาทที่ ๔ ส่งผลให้เสียง โอ ไม่ขาดจังหวะ ลักษณะเช่นนี้เป็นอลังการประเภทหนึ่งที่เรียกว่า มธุรตาคุณ คือ ความอ่อนหวาน (ดู อลังการ คาถา ๑๒๗)

๔. ในบาทข้างต้น (บาทที่ ๔) เตลกฏาหคาถามีรูปว่า **มุนินฺทำ** (มุนิ + อินฺทำ) เมื่อลบสระ อิ หน้าแล้วนำ นฺ ไปประกอบกับสระ อิ ของบทหลัง ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า มุเนนฺทำ ตามศิลาจารึก รูปนี้แปลง อิ ใน อินฺท เป็น เอ แต่การแปลง อิ เป็น เอ นั้น ปทรูปสิทธิปกรณ์ (สูตร ๑๖) แสดงกฎเกณฑ์ว่าต้องลบสระ อ หน้าเท่านั้น เช่น พนฺธุสฺเสว (พนฺธุสฺส + อิว), อุเปกฺขติ (อุป + อิกฺขติ), ชิเนริตำ (ชิน + อีริตำ) เป็นต้น ส่วนในกรณีที่สระหน้าและสระหลัง

เป็นสรูปสระ คือสระมีรูปเหมือนกัน กล่าวคือ เป็นสระ อิ หรือ อี เหมือนกัน จะแปลงสระ อิ เป็น เอ ไม่ได้ เช่น จตฺตาริมานิ (จตฺตาริ + อิมานิ), มาตุปฏฺฐานำ (มาตุ + อุปฏฺฐานำ) ดังนั้น รูปว่า มุนินฺทำ ตามเตลกฏาหคาถาจึงคล้อยตามกฎไวยากรณ์ สันนิษฐานว่ารูป มุเนนฺทำ คงได้รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตที่มีรูปว่า มุเนนฺทฺรำ (มุนิ + อินฺทฺรำ) โดยทีฆะสระ อิ ข้างหน้าเป็น อี แล้วลบสระ อิ หลัง ตามสูตรในคัมภีร์กาตันตระ (ปริจเฉท ๑ สูตร ๑๔) ว่า **สมาโน สวณฺเณ ทีโฆ ภวติ ปโร จ โลปำ** (อักษรที่มีรูปเหมือนกัน เป็นทีฆะในเพราะสวัณณสระ และสระหลังย่อมถึงการลบ)

๕. ตามคำแปลของอาจารย์แย้ม ท่านถือว่าคำว่า โย เป็นบทวิเสสนะของปาฐเสสะว่า พุทฺโธ และคำว่า มุเนนฺทำ ก็เป็นบทวิเสสนะของ พุทฺธำ จึงแปลว่า “พระพุทธเจ้าพระองค์ใด...เชิญท่านทั้งหลายน้อมเศียรนบไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้เป็นพระจอมมุนี” อย่างไรก็ดี ผู้เขียนคิดว่าคำแปลดังกล่าวไม่สอดคล้องกับกฎทั่วไปของการใช้ภาษาบาลี กล่าวคือ บทวิเสสยะของอนิยมศัพท์คือ โย ในประโยคหน้า มีระบุไว้ในประโยคต่อมาว่า ตำ มุนินฺทำ (พระจอมมุนีพระองค์นั้น) จึงไม่จำเป็นต้องแสวงหาบทอื่นคือคำว่า พุทฺโธ (พระพุทธเจ้า) มาเป็นบทวิเสสยะของ โย ดังกฎทั่วไปที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ไวยากรณ์และอลังการ (ปริภาเษนทุเสขระ ข้อ ๑๑๓, อลังการฎีกาใหม่ อธิบายคาถา ๑๘๗) ว่า **สุตานุมิเตสุ สุตสมฺพนฺโธ พลวา** (ในบท

ที่ได้สดับมาและบทที่อนุมานรู้ การเกี่ยวเนื่องกับบทที่สดับมาแล้ว สำคัญกว่า)

ขอนำตัวอย่างเช่นนี้จากคัมภีร์สมันตปาสาทิกามาแสดงไว้เป็นสาธกในเรื่องนี้ว่า

คุเณหิ โย สีลสมาธิปญฺญา-
วิมุตฺติญาณปฺปภุตีหิ ยุตฺโต
เขตฺตํ ชนานํ กุสลตฺถิกานํ
ตมริยสงฺฆํ สิรสา นมามิ.

(วิ. อ. ๑.๑)

แปลว่า: “พระอริยสงฆ์ใดกอปรด้วยคุณคือศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติญาณเป็นต้น ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระอริยสงฆ์ผู้เป็นนาบุญของชนผู้ปรารถนาบุญนั้นด้วยเศียรเกล้า

คาถา ๒

ตามหลักฐานศิลาจารึกเนินสระบัว มีรูปคาถาที่ ๒ ดังนี้

บรรทัดที่ ๙ โสปานมาลมมตฺ ติรณา

บรรทัดที่ ๑๐ อยสฺส สงฺสารสาครสมุตฺตรณาย

บรรทัดที่ ๑๑ เสตุ สวฺวาธตีรายฺยปิ จชฺชตฺตเขมม (คฺคํ)

บรรทัดที่ ๑๒ ธมฺมํ นมสฺส ต สทา มูณิณา ปสตฺถ

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้ปรับให้เข้ากับฉันทลักษณ์และแปลพร้อมทั้งบันทึกเป็นเชิงอรรถไว้ ดังนี้

โสปาณมาลลมมลำ ติรณาลยสฺส
สำสารสาครสมุตฺตรณาย เสตุำ
สพฺพาธตีรายปิ จชฺฌตฺตเขมมคฺคำ
ธมฺมำ นมสฺส ต สทา มุนินา ปสฏฺฐำ

แปลว่า: “(รัตนะ คือ พระธรรมใด) เป็นเกรินอันบริสุทธิ์สำหรับทอดลงจากเรือน เป็นสะพานสำหรับทอดข้ามทะเล คือ โลก เป็นทางปลอดภัยภายในแม้สำหรับลอดข้ามช่องแคบ (คือทางไปสู่นิรยภูมิ) ขอนมัสการพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญนั้นทุกเมื่อ”

เชิงอรรถที่ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายไว้ในที่นี้ คือ คำว่า ตีรายปิ และ จชฺฌตฺต ในบาทที่ ๓ ผิดคณะ แต่แก้ไม่ได้ เพราะเกี่ยวกับใจความ

อาจารย์แย้มแก้ไขเพิ่มเติมรูปศัพท์ที่เห็นว่าขาดหายไป เรียงเป็นคาถาและคำแปลได้ตามมติของท่าน ดังนี้

โสปาณมาลมมตำ ติรณาลยสฺส
สำสารสาครสมุตฺตรณาย เสตุำ
สมฺโพธตีรมปิ จุตฺตรเขมมคฺคำ
ธมฺมำ นมสฺสถ สทา มุนินา ปสฏฺฐำ.

แปลว่า: “เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระธรรมที่พระมุนีเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่าเป็นระเบียบบันไดสำหรับก้าวข้ามอาลัยไปสู่อมตธรรม เป็นสะพานทอดข้ามอย่างสะดวกซึ่งสาครคือสังสารวัฏ ทั้งยังเป็นมรรคอันเกษมที่โผขึ้นฝั่งแห่งสัมโพธิญาณ ทุกเมื่อ เทอญ”

พึงเปรียบเทียบคาถาดังกล่าวกับคาถาที่ ๒ ของคัมภีร์เตลกฏาห-คาถาพร้อมทั้งคำแปลใหม่ ดังนี้

โสปานมาล’มมลๆ ติทสาลยสฺส
สๆสารสาครสมุตฺตรณาย เสตุๆ
สพฺพาคติภยวิวชฺชิตเขมมคฺคๆ
ธมฺมๆ นมสฺสถ สทา มุนินา ปณีตๆ.

แปลว่า: “เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระธรรมอันพระมุนีตรัสสอน เป็นขั้นบันไดอันหมดจดแห่งสวรรค์ ประดุจสะพานข้ามมหาสมุทรคือสงสาร และเป็นทางเกษมปลอดจากทุคคติภัยทั้งมวลทุกเมื่อ”

จะเห็นได้ว่าต้นฉบับของคัมภีร์เตลกฏาหคาถาต่างจากฉบับชำระครั้งแรกของศาสตราจารย์ฉ่ำและฉบับชำระใหม่ของอาจารย์แย้ม ในที่นี้จะวิจารณ์ความเห็นของอาจารย์แย้มตามหลักภาษาดังต่อไปนี้

๑. บาทแรก คำว่า **โสปานมาล’มมลๆ ติทสาลยสฺส** (เป็นขั้นบันไดอันหมดจดแห่งสวรรค์) ตัดบทเป็น โสปานมาลๆ + อมลๆ และ ติทส +

อาลยสฺส คำว่า ติทสาลย คือ สวรรค์ แปลตามศัพท์ว่า “ที่พำนักของเทวดา” มีรูปวิเคราะห์แสดงไว้ในคัมภีร์อภิธานฎีกา (อธิบายคาถา ๑๐) ว่า ติทสานำ เทวานำ อาลโย ฐานนฺติ ติทสาลโย (ติทสาลยะ คือ ที่พำนักของเทวดา) ในที่นี้คำว่า ติทส มีความหมายว่า “เทวดา” แปลตามศัพท์ว่า “ผู้มีระยะสาม” กล่าวคือมีระยะเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสิ้นไปในเมื่อมีรูปอายุ ๒๕ ปี โดยไม่มีระยะที่เป็นเด็กและแก่ชรา ดังคัมภีร์อภิธานฎีกากล่าวว่า

> **ชาติสตฺตาวินาสสงฺขาตา ติสฺโส ทสา ปริมาณา เอเตสนฺติ ติทสา. เอเต หิ มนุสฺสาทโย วิย พุทฺธิวิปริณาม-ขเยหิ น ยุชฺชนฺติ. ปญฺจวีสติวสฺสุทฺเทสิยา เอว อุปฺปชฺชนฺติ สนฺติ วินสฺสนฺติ จ.**
>
> (อภิธานฎีกา อธิบายคาถา ๑๑)
>
> แปลว่า: “ระยะสามกล่าวคือการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสิ้นไป แห่งเทวดาเหล่าใดมีอยู่ เหตุนั้นเทวดาเหล่านั้นจึงเรียกว่า ติทสะ จริงอยู่ เทวดาเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยความรู้ ความเปลี่ยนแปลง และความสูญสิ้นไปเหมือนมนุษย์เป็นต้น มีอายุที่กล่าวได้ ๒๕ ปีนั่นเทียวย่อมเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสิ้นไป”

รูปว่า ติทสาลย นี้พบในภาษาสันสกฤตเป็นรูปว่า ตฺริทศาลย คัมภีร์กวิกัลปทรุมะ (เล่ม ๒ หน้า ๖๔๗) แสดงรูปวิเคราะห์ว่า ตฺริทศานำ

เทวานำ อาลยะ ตฺริทศาลยะ (ตริทสาลยะ คือ ที่พำนักของเทวดา)

อนึ่ง พระธรรมที่เปรียบเหมือนเป็นขั้นบันไดอันหมดจดแห่งสวรรค์นี้ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

สคฺคาโรหณโสปานำ อญฺญำ สีลสมำ กุโต
ทฺวารำ วา ปน นิพฺพาน- นครสฺส ปเวสเน.

(วิสุทฺธิ. ๑.๑๑)

แปลว่า: "สิ่งอื่นที่จะเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ หรือเป็นประตูในการทำให้เข้าไปสู่นครนิพพาน อันเสมอด้วยศีล จักมีแต่ที่ไหน"

ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า โสปาณมาลมมตำ ติรณาลยสฺส (เป็นระเบียบบันไดสำหรับก้าวข้ามอาลัยไปสู่อมตธรรม) รูปนี้ไม่สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ กล่าวคือ คำว่า ติรณาลยสฺส ตามมตินี้ตัดบทเป็น ติรณ + อาลย คำว่า ติรณ ในที่นี้ ท่านผู้ชำระคิดว่ามาจาก ตีร ธาตุ + ยุ ปัจจัย และ ตีร ธาตุก็คงมีอรรถว่า "ก้าวข้าม" เหมือนคำว่า ตีร (ฝั่ง) เมื่อรัสสะ อี เป็น อิ ก็มีรูปว่า ติรณ ความจริง ตีร ธาตุมีอรรถ ๒ อย่าง คือ ปารคติยำ (ไปสู่ฝั่งโน้น) และ กมฺมสมตฺติยำ (ทำกรรมให้สำเร็จ) ดังที่คัมภีร์ศัพทัสโตมมหานิธิ (หน้า ๑๙๙) กล่าวไว้สำหรับในคัมภีร์ธาตุบาลี สัททนีติปกรณ์ (ธาตุมาลา หน้า ๔๔๗) กล่าวว่า ตีร ธาตุมีอรรถว่า กมฺมสมตฺติยำ (ทำกรรมให้สำเร็จ) แม้คัมภีร์

ธาตวัตถสังคหะ (คาถา ๑๖๔) ก็แสดงอรรถของธาตุนี้ว่า กมฺมนิฏฺจาปเน (ทำกรรมให้สำเร็จ) ทั้งสองคัมภีร์นั้นนำอุทาหรณ์จากพระบาลีมาแสดงเป็นรูปว่า ตีเรติ (ย่อมให้สำเร็จ) ตํ กิจฺจํ ตีเรตฺวา (ยังกิจนั้นให้สำเร็จแล้ว) ส่วนรูปว่า ตีเรติ, ตีรณ ที่มีอรรถว่า “ก้าวข้าม” เหมือนคำว่า ตีร (ฝั่ง) ที่เป็นบทนาม ไม่มีปรากฏในคัมภีร์ใดเลย ดังนั้น รูปว่า ติรณาลยสฺส จึงไม่ถูกต้อง

๒. บาทที่ ๓ คำว่า **สพฺพาคติภยวิวชฺชิตเขมมคฺคํ** (เป็นทางเกษมปลอดจากทุคคติภัยทั้งมวล) ประกอบรูปศัพท์มาจาก สพฺพ (ทั้งมวล) + อคติ (ทุคคติ) + ภย (ภัย) + วิวชฺชิต (ปลอด) + เขม (เกษม) + มคฺคํ (ทาง)

ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า สมฺโพธตีรมปิ จุตฺตรเขมมคฺคํ (ทั้งยังเป็นมรรคที่โผขึ้นฝั่งแห่งสัมโพธิญาณ) รูปนี้ไม่สมควร กล่าวคือ คำว่า สมฺโพธตีรมปิ ตัดบทเป็น สมฺโพธตีรํ + อปิ คำว่า สมฺโพธ คือ สัมโพธิ-ญาณ คำว่า ตีรํ คือ ฝั่ง ส่วนคำว่า จุตฺตรเขมมคฺคํ ตัดบทเป็น จ + อุตฺตรเขมมคฺคํ คำว่า อุตฺตร ที่มีอรรถว่า “ข้าม, โผขึ้น” มีใช้ในลักษณะของศัพท์เฉพาะ เช่น โลกุตฺตร (ข้ามจากโลก) หมายถึง โลกุตตรธรรม คำว่า อุตฺตร ที่เป็นกิริยาศัพท์มีใช้แห่งเดียวในพระ-ไตรปิฎก คือคำว่า อุตฺตรเสตุ (สะพานข้ามฝั่ง) ส่วนใหญ่คำนี้มักมีความหมายว่า “สูงสุด” หรือ “ทิศเหนือ” การใช้คำว่า อุตฺตรเขมมคฺคํ จึงไม่ใช่ธรรมเนียมนิยมโดยทั่วไปในภาษาบาลี ด้วยเหตุนี้ บาทคาถาว่า

สมฺโพธตีรมปิ จุตฺตรเขมมคฺคํ (ทั้งยังเป็นมรรคที่โผขึ้นฝั่งแห่งสัมโพธิ-ญาณ) จึงไม่ใช่ความนิยมตามหลักภาษา อนึ่ง การเปรียบสัมโพธิญาณคือมรรคญาณว่าเหมือนฝั่ง ก็ไม่ปรากฏในวรรณกรรมบาลีใดๆ

๓. บาทที่ ๔ เตลกฏาหคาถามีรูปว่า **ปณีตํ** (ตรัสสอน) คำนี้สำเร็จรูปมาจาก ป บทหน้า + นี ธาตุ (นเย = นำไป) + ต ปัจจัย คำว่า ปณีต มีอรรถ ๓ อย่าง คือ มธุร (หวาน), อุตฺตม (สูงสุด) และ วิหิต (กระทำ) ดังคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา (คาถา ๙๔๐) กล่าวไว้ คำนี้มีรูปเป็นภาษาสันสกฤตว่า ปฺรณีต มีอรรถ ๓ อย่าง คือ กฺษิปฺต (ทิ้ง), นิเวศิต (ให้ตั้งอยู่) และ วิหิต (กระทำ) ในที่นี้มีอรรถว่า “ให้ตั้งอยู่ = พูด, แสดง”

ส่วนศิลาจารึกมีรูปว่า ปสตฺถํ รูปนี้ก็ถูกตามไวยากรณ์ ถ้ามีรูปว่า มุนินา ปสตฺถํ ก็แปลว่า “ที่พระมุนีทรงสรรเสริญ” ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า ปสฏฺฐ รูปนี้ไม่สมควร เพราะคำว่า ปสตฺถ สำเร็จรูปมาจาก ป บทหน้า + สํส ธาตุ (ปสํสเน = ชมเชย) + ต ปัจจัย ตามปกติ ต ปัจจัยที่อยู่ท้ายสการันตธาตุ (ธาตุที่มี ส อักษรอยู่ท้าย) มักแปลง ต ปัจจัยพร้อมด้วยพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ เช่น ตุฏฺฐ (ตุส ธาตุ + ต ปัจจัย), นฏฺฐ (นส ธาตุ + ต ปัจจัย), ผุฏฺฐ (ผุส ธาตุ + ต ปัจจัย) แต่มีข้อยกเว้นบางธาตุ เช่น สํส ธาตุ ปทรูปสิทธิปกรณ์ (สูตร ๖๒๘) กล่าวว่าให้แปลง ต ปัจจัยพร้อมด้วย สฺ ที่สุดธาตุเป็น ตฺถ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ เป็นต้น ดังนั้น รูปว่า

ปสตฺถ ตามศิลาจารึกจึงถูกต้อง

คาถา ๓

ตามหลักฐานศิลาจารึกเนินสระบัว มีรูปคาถาที่ ๓ ดังนี้

บรรทัดที่ ๑๓ เทยฺยำ ททา ปฺยม ปิยาตฺตปสนฺน

บรรทัดที่ ๑๔ จิตฺตา ทาตฺวา นรา ผลมูลำ รตฺต (นำ)

บรรทัดที่ ๑๕ สรานฺติ ตำ สวฺวทา ทสวเลนปิ สุปฺปสตฺถำ

บรรทัดที่ ๑๖ สงฺฆำ นมสฺส ต สทา มิตฺตปุญฺญเขตฺตำ

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้ปรับให้เข้ากับฉันทลักษณ์และแปลพร้อมทั้งบันทึกเป็นเชิงอรรถไว้ ดังนี้

เทยฺยำ ททาปฺยมปิยตฺตปสนฺนจิตฺตา
ทตฺวา นรา ผลมูลำ รตนำ สรนฺติ
ตำ สพฺพทา ทสพเลนปิ สุปฺปสฏฺฐำ
สงฺฆำ นมสฺส ต สทา มิตปุญฺญเขตฺตำ.

แปลว่า: “คนทั้งหลาย ให้สิ่งที่ควรให้ รักสิ่งที่ควรรัก มีจิตเลื่อมใสด้วยตนเอง ระลึกถึงรัตนะ (คือ พระสงฆ์) ถวายผลไม้และเหง้าไม้ รัตนะ (คือพระสงฆ์) นั้น แม้พระทศพลทรงยกย่องเป็นอันดีไว้ด้วยประการทั้งปวง ขอนมัสการพระสงฆ์อันเป็นบุญเขตหาประมาณมิได้นั้นทุกเมื่อ”

เชิงอรรถที่ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายไว้ในที่นี้ คือ

บาทที่ ๒ ถ้านิยมตามคณะ ต้องเป็น “ผลมุลํ” แปลได้ความเท่ากัน แต่มีที่ใช้น้อย เช่น มุลผลา มุลาลิมิงฺคา มุลาลิวตฺตกํ เป็นตัวอย่าง

อาจารย์แย้มแก้ไขเพิ่มเติมรูปศัพท์ที่เห็นว่าขาดหายไป เรียงเป็นคาถาและคำแปลได้ตามมติของท่าน ดังนี้

เทยฺยํ ททนฺตฺยมมิยตฺตปสนฺนจิตฺตา
ทตฺวา นรา ผลมุลํ รตนํ สรนฺติ
ตํ สพฺพทา ทสพเลนปิ สุปฺปสฏฺฐํ
สงฺฆํ นมสฺสถ สทามิตปุญฺญเขตฺตํ.

แปลว่า: “คนทั้งหลายมีจิตเลื่อมใสในภาวะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบวงศ์ของพระอรหันต์ ผู้ไม่มีความยึดถือว่าของเรา ต่างถวายสิ่งของที่ควรถวาย ครั้นถวายแล้วก็พากันระลึกถึงรัตนะอันเป็นต้นเดิมของผล (ที่เป็นต้นกำเนิดของพระสงฆ์) เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระสงฆ์ ซึ่งแม้พระทศพลก็ทรงสรรเสริญเป็นอันดีในกาลทั้งปวงว่าเป็นบุญเขตอันหาที่เปรียบมิได้นั้นทุกเมื่อ เทอญ”

พึงเปรียบเทียบคาถาดังกล่าวกับคาถาที่ ๓ ของคัมภีร์เตลกฏาหคาถาพร้อมทั้งคำแปลใหม่ ดังนี้

เทยฺยํ ตทปฺป’มปิ ยตฺถ ปสนฺนจิตฺตา
ทตฺวา นรา ผล’มุลารตรํ ลภนฺเต

ตำ สพฺพทา ทสพเลนปิ สุปฺปสตฺถำ

สงฺฆ นมสฺสถ สทามิตปุญฺญเขตฺตำ.

แปลว่า: “เชิญท่านทั้งหลายนมัสการพระสงฆ์ ผู้เป็นนาบุญหาประมาณมิได้ ซึ่งแม้พระทศพลก็ทรงสรรเสริญเป็นนิตย์ ที่มหาชนมีใจเลื่อมใสแล้วถวายไทยธรรมแม้เล็กน้อยแล้วได้รับผลบุญอันโอฬาร”

จะเห็นได้ว่าต้นฉบับของคัมภีร์เตลกฏาหคาถาต่างจากฉบับชำระครั้งแรกของศาสตราจารย์ฉ่ำและฉบับชำระใหม่ของอาจารย์แย้ม ในที่นี้จะวิจารณ์ความเห็นของอาจารย์แย้มตามหลักภาษาดังต่อไปนี้

๑. บาทที่ ๑-๒ คำว่า **เทยฺยำ ตทปฺป’มปิ ยตฺถ ปสนฺนจิตฺตา ทตฺวา นรา ผล’มุลารตรำ ลภนฺเต** (มหาชนมีใจเลื่อมใสแล้วในบุคคลใดถวายไทยธรรมแม้เล็กน้อยแล้วย่อมได้รับผลบุญอันโอฬาร) คำว่า ตทปฺปมปิ ตัดบทเป็น ตำ + อปฺปำ + อปิ ส่วนคำว่า ผลมุลารตรำ ตัดบทเป็น ผลำ + อุลารตรำ

ส่วนฉบับชำระใหม่มีรูปว่า เทยฺยำ ททนฺตฺยมมิยตฺตปสนฺน-จิตฺตา ทตฺวา นรา ผล’มุลำ รตนำ สรนฺติ (คนทั้งหลายมีจิตเลื่อมใสในภาวะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบวงศ์ของพระอรหันต์ ผู้ไม่มีความยึดถือว่าของเรา ต่างถวายสิ่งของที่ควรถวาย ครั้นถวายแล้วก็พากันระลึกถึงรัตนะอันเป็นต้นเดิมของผล) รูปนี้ไม่สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ดังนี้

ก) คำว่า ททนฺตฺยมมิยตฺต ตัดบทเป็น ททนฺติ + อมมิยตฺต คำว่า อมมิยตฺต อาจารย์แย้มอธิบายว่ามาจาก อมม (ผู้ไม่มีความยึดถือว่าเป็นของเรา) + อิย (ผู้เกิด) + ตฺต (ภาวะ) และมีรูปวิเคราะห์ตามลำดับว่า

-นตฺถิ เอตํ มมาติ ตณฺหาวเสน จ เอโส เม อตฺตาติ ทิฏฺฐิวเสน จ คาโห เอตสฺสาติ อมโม (ความยึดถือด้วยอำนาจตัณหาว่า นั่นของเรา และด้วยอำนาจทิฏฐิว่า นั่นเป็นตนของเรา ของท่านนั้น ไม่มี เหตุนั้นจึงเรียกว่า อมมะ) คำว่า อมม คือ ผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิ ซึ่งเป็นเหตุยึดถือว่าของเรา หมายถึงพระอรหันต์

-อมมา ชาโต มมมิโย (อมมิยะ คือผู้เกิดแต่พระอรหันต์ผู้ไม่มีความยึดถือว่าของเรา)

-อมมิยสฺส ภาโว อมมิยตฺตํ (อมมิยัตตะ คือ ความเป็นผู้เกิดแต่พระอรหันต์ผู้ไม่มีความยึดถือว่าของเรา)

รูปว่า อมม ปรากฏในพระบาลี หมายถึงพระอรหันต์ หรือบุคคลทั่วไปผู้ไม่มีความยึดถือในตัวตน แต่รูปว่า อมมิย และ อมมิยตฺต ไม่ปรากฏในพระบาลีและภาษาสันสกฤต ดังนั้น รูปว่า อมมิยตฺต จึงไม่สมควร นอกจากนี้ รูปวิเคราะห์ว่า อมม ที่กล่าวไว้ข้างต้น ก็ยังไม่ใช่รูปวิเคราะห์อย่างแท้จริง สัททนีติปกรณ์อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ตตฺร อมโมติ นตฺถิ ตณฺหามมตฺตํ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ

เอตสฺสาติ อมโม, โก โส? อรหาเยวาติ วตฺตุ วฏฺฏติ. อปิจ เย สตณฺหาปิ สทิฏฺฐีปิ "มม อิทนฺ"ติ น กโรนฺติ, เตปิ อมมาเยว.

(สัททนีติ ปทมาลา หน้า ๔๒๙)

แปลว่า: "ในข้อนั้น คำว่า อมโม มีคำอธิบายว่า อมมะ คือ ผู้ไม่มีความยึดมั่นด้วยตัณหาและความยึดมั่นด้วยทิฏฐิ ถามว่า บุคคลนั้นคือใคร? ตอบว่า ควรกล่าวว่าคือพระ-อรหันต์เท่านั้น อีกนัยหนึ่ง บุคคลเหล่าใดแม้มีตัณหาและทิฏฐิ ย่อมไม่กระทำการยึดมั่นว่า สิ่งนี้ของเรา บุคคลเหล่านั้นก็เป็นผู้ไม่ยึดมั่นเช่นกัน"

คำอธิบายข้างต้นนี้เป็นเพียงการขยายความเท่านั้น ไม่ใช่การแสดงรูปวิเคราะห์ เนื่องจากแยกรากศัพท์ตามคำอธิบายนั้นไม่ได้รูปวิเคราะห์จริงๆ ของ อมม มีกล่าวไว้ในโมคคัลลานนิสสัย (เล่ม ๒ หน้า ๗๗) ว่า

-มม อิทำ มมำ (มมะ คือ สมบัติของเรา) = อมฺห ศัพท์ + ณ ปัจจัย ในอิทังตัทธิต แปลง อมฺห เป็น มม

-นตฺถิ มมำ เอตสฺสาติ อมโม (อมมะ คือ ผู้ไม่มีสมบัติของเรา = ผู้ไม่ยึดมั่น)

ข) คำว่า ผล'มุลำ รตนำ สรนฺติ (พากันระลึกถึงรัตนะอันเป็นต้นเดิมของผล) อาจารย์แย้มตัดบทคำว่า ผลมุลำ เป็น ผลำ + มูลำ ท่านเห็นว่าให้

รัสสะ อู เป็น อุ แต่การทำรัสสะเช่นนี้ไม่สมควร ทั้งคำแปลว่า “พากันระลึกถึงรัตนะอันเป็นต้นเดิมของผล” ก็ไม่สื่อความหมายพิเศษใดๆ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าต้นฉบับศิลาจารึกคงมีรูปว่า ผลมุลารตรำ ลภนฺติ แต่อักขระเลือนหายไม่ชัดเจน จึงทำให้เข้าใจผิดว่าเป็น ผลมุลำ รตนำ สรนฺติ อนึ่ง คำว่า ลภนฺติ (ลภ ธาตุ + อ ปัจจัย + อนฺติ วิภัตติ) และ ลภนฺเต (ลภ ธาตุ + อ ปัจจัย + อนฺเต วิภัตติ) ใช้ได้ทั้งสองอย่าง

๒. บาทที่ ๓ เตลกฏาหคาถาและศิลาจารึกมีรูปว่า สุปฺปสตฺถำ ส่วนฉบับชำระใหม่รูปว่า สุปฺปสฏฺจำ รูปนี้ไม่สอดคล้องกับกฎไวยากรณ์ดังที่กล่าวไว้แล้วในคาถาที่ ๒

คาถา ๔

ทุกศาสนามีศาสดาผู้ประกาศศาสนา ศาสดาของศาสนาพุทธ คือ พระพุทธเจ้า พระองค์เป็นมนุษย์ธรรมดาผู้ขวนขวายเพื่อความหลุดพ้น บำเพ็ญเพียรจนเกิดปัญญาเห็นธรรม พระธรรมเป็นคำสอนเกี่ยวกับธรรมชาติของสรรพสิ่ง พระอริยสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรม เพียบพร้อมด้วยข้อวัตรปฏิบัติที่อบรมกายวาจาใจ คือศีล สมาธิ และปัญญา รัตนะทั้งสามนี้มีเดชานุภาพยิ่งใหญ่ด้วยองค์คุณนั้นๆ ส่วนศาสนาลัทธิเทวนิยมอื่นเชื่อในพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่ง ศาสดาแห่งศาสนาเหล่านั้นเป็นผู้ประกาศข้อบัญญัติของพระเจ้า ข้อบัญญัติที่พระเจ้ากล่าวผ่านศาสดา เป็นหลักธรรมคำสอน

นักบวชในศาสนานั้น เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ทำหน้าที่นำข่าวสารของมนุษย์ไปแจ้งแก่เทพเจ้า และนำข่าวสารจากเทพเจ้าไปแจ้งแก่มนุษย์ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้แก่มนุษย์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ แตกต่างจากศาสดา คำสอน และนักบวชในศาสนาอื่น

ศาสนาลัทธิเทวนิยมมีหลายศาสนาในโลก เช่น ฮินดู คริสต์ อิสลาม และอื่นๆ แต่ไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่าพระเจ้าของศาสนาใดเป็นผู้สร้างโลกจริง จุดมุ่งหมายของศาสนาเหล่านั้นคือการอยู่ร่วมกับพระเจ้า ซึ่งผลดังกล่าวเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลเสียชีวิตแล้ว ขณะมีชีวิตอยู่บุคคลสามัญทั่วไปจะสามารถพบเองได้ยาก เปรียบเหมือนกับการไปพบแพทย์ผู้รักษาโรค แพทย์ให้คำแนะนำว่าให้รับประทานยานี้แล้วจะช่วยรักษา แต่โรคจะหายขาดเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว สำหรับในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าทรงรับรองว่าถ้าศาสนิกชนปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนา ย่อมจะละกิเลสได้ก่อนเสียชีวิต การละกิเลสได้ก่อนเสียชีวิตนี้เรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพาน** คือ การดับกิเลสโดยยังมีขันธ์อยู่ ส่วนการดับกิเลสหลังเสียชีวิตแล้วเมื่อไม่มีขันธ์ เรียกว่า **อนุปาทิเสสนิพพาน** คือ การดับกิเลสโดยไม่มีขันธ์ มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในคัมภีร์สุตตนิบาต ปุราเภทสูตร (ขุ. สุ. ๒๕.๘๕๖.๕๐๒) ว่า **วีตตณฺโห ปุราเภทา** (ละตัณหาได้ก่อนเสียชีวิต) เรื่องนี้เป็นผลที่ศาสนิกชนพบเห็นได้ในปัจจุบัน ไม่ต้องรอให้พบในชาติต่อไปเมื่อเสียชีวิตแล้ว

คาถา ๑๗

คำว่า ชคติ ในบาทที่ ๔ เป็นรูปสัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ แปลว่า “ในโลก” คำนี้เป็นรูปสันสกฤตที่มาจาก ชคตฺ ศัพท์ + งิ สัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ ความจริงบาลีไม่มีรูปศัพท์ที่มีพยัญชนะอยู่ท้ายเหมือนสันสกฤต โดยยกเว้น กึ ศัพท์ แต่รูปนี้เป็นรูปพิเศษ เพราะบาลีจริงๆ มีรูปเป็นอีการันต์ อิตถีลิงค์ว่า ชคตี แปลว่า “แผ่นดิน, โลก” รูปอีการันต์ว่า ชคตี เมื่อลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ ก็ควรมีรูปว่า ชคติยํ, ชคติยา แต่ในสันสกฤตมีรูปว่า ชคตฺ เป็นนปุงสกลิงค์ เมื่อเชื่อมสนธิกับ งิ วิภัตติ คือ อิ วิภัตติที่มี งฺ อนุพันธ์ พึงมีรูปว่า ชคติ (ชคตฺ + อิ) แม้คาถาที่ ๒๖ รูปว่า ชคทิทำ ก็ตัดบทเป็น ชคตฺ + อิทำ คาถาที่ ๓๕ รูปว่า ชคเทกนาโถ ตัดบทเป็น ชคตฺ + เอกนาโถ รูปเหล่านี้เหมือนศัพท์สันสกฤตที่แปลง ตฺ เป็น ทฺ เมื่อบทหลังมีสระอยู่หน้า

มีอุทาหรณ์ในพระบาลีที่ใช้คำในภาษาสันสกฤตบ้าง ขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. คำว่า **ชคโต** เป็นรูปฉัฏฐีวิภัตติ เอกพจน์ เหมือนกับศัพท์สันสกฤตว่า ชคโต ปรากฏในอังคุตตรนิกายและอิติวุตตกะว่า

อุทฺธ์ ติริยं อปาจีนำ ยาวตา ชคโต คติ.
สมเวกฺขิตา จ ธมฺมานำ ขนฺธานำ อุทยพฺพยं.

(องฺ. จตุกฺก. ๒๑.๑๒.๑๗, ขุ. อิติ. ๒๕.๑๑๑.๓๓๒)

แปลว่า: “อนึ่ง ภิกษุหยั่งเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ์โดยชอบ ในกาลอนาคต ปัจจุบัน และอดีต ตลอดจนความเป็นไปแห่งโลก”

คัมภีร์อรรถกถา (องฺ. อ. ๒.๒๙๑) อธิบาย **ชคโต** ว่า **โลกสฺส** หมายความว่า บทนี้ลงฉัฏฐีวิภัตติ แปลว่า “แห่งโลก” ตามปกติคำบาลีว่า ชคตี เมื่อลง ส วิภัตติก็จะมีรูปว่า ชคติยา เท่านั้น แต่สันสกฤตมีรูปสองอย่างคือ ชคตฺ เป็นนปุงสกลิงค์ และ ชคตี เป็นอิตถีลิงค์ เมื่อลงฉัฏฐีวิภัตติคือ งสฺ ท้าย ชคตฺ พึงมีรูปว่า ชคตะ และรูปนี้เมื่อบทหลังมีโฆสะอยู่หน้า เช่น ค ฆ ง เป็นต้น ก็ให้แปลงวิสรรชนีย์เป็น โอ สำเร็จเป็นรูปว่า ชคโต ดังนั้น คำว่า ชคโต ที่แปลว่า “แห่งโลก” จึงเป็นรูปบาลีเหมือนสันสกฤต

๒. คำว่า **สํสติ** เป็นรูปสัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ คล้ายคลึงกับศัพท์สันสกฤตว่า สํสทิ ปรากฏในคัมภีร์ชาดกว่า

สาธุ สกฺขิ กตํ โหติ เมตฺติ สํสติ สนฺถโว.
สเจตํ ธมฺมํ โรเจสิ ปาสโสสิ วิชานตํ.

(ขุ. ชา. ๒๗.๒๔.๑๙๙)

แปลว่า: “ดูกรปักษี ความเป็นสหาย ความไมตรี ความสนิทสนมกัน ท่านทำได้เป็นอย่างดีแล้วในบริษัท ถ้าท่านชอบธรรมนี้ ท่านก็เป็นผู้ควรที่วิญญูชนทั้งหลายพึงสรรเสริญ”

คัมภีร์อรรถกถา (ชา. อ. ๕.๓๐๙) อธิบาย **สํสติ** ว่า **ปริสมชฺเฌ** (ในท่ามกลางบริษัท) คำนี้จึงแปลว่า “ในบริษัท” ภาษาบาลีมีรูปว่า สํสท แปลว่า “บริษัท” เป็นอการันต์ ปุงลิงค์ เมื่อลงสัตตมีวิภัตติก็ควรมีรูปว่า สํสทสฺมึ สํสทมฺหิ สํสเท แต่สันสกฤตมีรูปว่า สํสทฺ เมื่อลงสัตตมีวิภัตติ คือ งิ ท้าย สํสทฺ พึงมีรูปว่า สํสทิ และเมื่อแปลง ทฺ เป็น ตฺ ก็มีรูปเป็น สํสติ ในบาลี

๓. คำว่า **ปริสติ** เป็นรูปสัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ คล้ายคลึงกับศัพท์สันสกฤตว่า ปริสทิ ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

มยฺหํ ปริสติ วณฺณํ ภาสถ.

(วิ. ภิกฺขุนี. ๓.๙๑๖.๑๑๘)

แปลว่า: “จงกล่าวชมเชยเราในบริษัท”

คำว่า ปริสติ แปลว่า “ในบริษัท” มาจาก สภา ศัพท์ เป็นอาการันต์ อิตถีลิงค์ เมื่อลงสัตตมีวิภัตติก็ควรมีรูปว่า ปริสาย ปริสายํ แต่สันสกฤตมีรูปว่า ปริษทฺ เมื่อลง งิ สัตตมีวิภัตติ ท้าย ปริษทฺ พึงมีรูปว่า ปริษทิ และเมื่อเปลี่ยน ษ เป็น ส ให้คล้อยตามบาลี พร้อมทั้งแปลง ทฺ เป็น ตฺ ก็มีรูปเป็น ปริสติ โมคคัลลานไวยากรณ์ (ปริจเฉท ๒ สูตร ๑๐๔) กล่าวว่าให้แปลง สฺมึ วิภัตติเป็น ตึ สำเร็จเป็นรูปว่า ปริสตึ ตามมติของคัมภีร์นี้ควรมีรูปว่า ปริสตึ แม้พระไตรปิฎกฉบับลังกาก็มีรูปว่า ปริสตึ ตามโมคคัลลานไวยากรณ์ แต่พระไตรปิฎกฉบับพม่าและฉบับไทยพบรูปว่า ปริสติ มากกว่า อย่างไรก็ตาม

รูปว่า ปริสตึ พบในฉบับพม่าและฉบับไทยบ้าง คือในโคตมีเถรี-อปทาน (ขุ. อป. ๓๓.๒๐๐.๓๒๐) มีรูปว่า มหาปริสตึ (ในบริษัทใหญ่) ปาฐะนี้สอดคล้องกับการแปลง สฺมึ เป็น ตึ ที่กล่าวไว้ในโมคคัลลาน-ไวยากรณ์

๔. คำว่า **อชรสา** เป็นรูปตติยาวิภัตติ เอกพจน์ เหมือนกับศัพท์สันสกฤตว่า อชรสา ปรากฏในสังยุตตนิกายว่า

กึสุ อชรสา สาธุ กึสุ สาธุ อธิฏฺจิตํ
กึสุ นรานํ รตนํ กึสุ โจเรหฺยหาริยํ.

(สํ. ส. ๑๕.๕๒.๔๑)

แปลว่า: “อะไรหนอ เพราะไม่ชำรุดจึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ อะไรหนอ ดำรงมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ อะไรหนอ เป็นรัตนะของชนทั้งหลาย อะไรหนอ โจรลักไปไม่ได้”

สีลํ อชรสา สาธุ สทฺธา สาธุ อธิฏฺจิตา
ปญฺญา นรานํ รตนํ ปุญฺญํ โจเรหฺยหาริยํ.

(สํ. ส. ๑๕.๕๒.๔๑)

แปลว่า: “ศีล เพราะไม่ชำรุดจึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ ศรัทธา ดำรงมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญา เป็นรัตนะของชนทั้งหลาย บุญ โจรลักไปไม่ได้”

คัมภีร์อรรถกถา (สำ. อ. ๑.๙๐) อธิบาย **อชรสา** ว่า **อชรสาติ**

อชีรเณน, อวิปตฺติยาติ อตฺโถ (คำว่า อชรสา แปลว่า ไม่ชำรุด หมายความว่า ไม่วิบัติ) ดังนั้น บทนี้จึงลง นา วิภัตติ แปลว่า “ไม่ชำรุด” ตามปกติคำบาลีว่า ชรา เมื่อลง นา วิภัตติพึงมีรูปว่า ชราย ไม่มีรูปว่า ชรสา แต่ไวยากรณ์สันสกฤตชื่อปาณินีย์ (อัธยายะ ๗ ปาทะ ๒ สูตร ๑๐๑) กล่าวว่าให้แปลง ชรา เป็น ชรสฺ ในเมื่อวิภัตติหลังมีสระอยู่หน้า โดยสันสกฤตลง ฏา วิภัตติ คือ อา วิภัตติที่มี ฏฺ อนุพันธ์ ภาษาสันสกฤตจึงมีรูปตติยาวิภัตติว่า ชรสา ดังนั้น คำว่า อชรสา ที่แปลว่า “เพราะไม่ชำรุด” จึงเป็นรูปบาลีเหมือนสันสกฤต

เกี่ยวกับคำว่า **อชรสา** อาจพิจารณาได้อีกนัยหนึ่งนอกเหนือไปจากคำอธิบายในอรรถกถา กล่าวคือ พึงสังเกตคาถาก่อนจากคาถานี้ในสังยุตตนิกายมีข้อความว่า

กึสุ ยาว ชรา สาธุ **กึสุ สาธุ ปติฏฺจิตา**
กึสุ นรานำ รตนำ **กึสุ โจเรหิ ทูหรำ.**

(สำ. ส. ๑๕.๕๑.๔๑)

แปลว่า: “อะไรหนอ ยังประโยชน์ให้สำเร็จจนถึงชรา อะไรหนอ ดำรงมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ อะไรหนอ เป็นรัตนะของชนทั้งหลาย อะไรหนอ โจรลักไปไม่ได้”

เมื่อเทียบเคียงคาถาทั้งสองบทนี้พบว่ามีความหมายเหมือนกันต่างกันที่การใช้คำเท่านั้น พึงสังเกตว่าคำว่า อธิฏฺจิตำ กับ ปติฏฺจิตำ และ อหาริยำ และ ทูหรำ ในคาถาหน้าและคาถาหลัง มีความหมาย

เหมือนกัน ส่วนบาทที่ ๓ ในคาถาเหล่านั้น มีข้อความเหมือนกันหมด เมื่อเป็นเช่นนี้คำว่า อชรสา และ ยาว ชรา ก็ควรมีความหมายเหมือนกัน แต่พระอรรถกถาจารย์พบคำว่า อชรสา จึงอธิบายเป็นรูปตติยาวิภัตติ ความจริงคำว่า อชรสา ในคาถาหลัง น่าจะมีปาฐะเดิมว่า อาชรสา แปลว่า “จนถึงชรา” เหมือนคำว่า ยาว ชรา ในคาถาหน้า เช่นคำว่า อาปพฺพตา เทโว วสฺสติ (ฝนตกถึงภูเขา) ตามนัยนี้ คำว่า อาชรสา เป็นรูปปัญจมีวิภัตติ ลง สฺมา วิภัตติ แปลง สฺมา เป็น อา และแปลง ชรา เป็น ชรสฺ ตามวิธีของสันสกฤตที่กล่าวไว้แล้ว

๕. คำว่า **ธมฺมนิ** เป็นรูปสัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ คล้ายคลึงกับศัพท์สันสกฤตว่า ธนฺวนิ ปรากฏในสังยุตตนิกายว่า

อนตฺถสංหิตं ญตฺวา ยं กิญฺจิ อมรं ตปं
สพฺพं นตฺถาวหं โหติ ผิยาริตฺตฺวา ธมฺมนิ.

(สं. ส. ๑๕.๑๓๗.๑๒๔)

แปลว่า: “เรารู้แล้วว่า ตบะอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความเป็นเทพ ไม่กอปรด้วยประโยชน์ ตบะทั้งหมดหาอำนวยประโยชน์ให้ไม่ เหมือนไม้แจวหรือถ่อไม่อำนวยประโยชน์ในทะเลทราย”

สังยุตตนิกายฏีกา (สं. ฏี. ๑.๒๑๕) อธิบายคำแปลใน **ธมฺมนิ** ว่า “ทะเลทราย” อนึ่ง ธมฺม ศัพท์ที่ลง สฺมึ วิภัตติ ควรมีรูปว่า ธมฺมสฺมึ, ธมฺมมฺหิ, ธมฺเม อีกทั้ง ธมฺม ศัพท์ที่มีอรรถว่า “ทะเลทราย” ก็ไม่มีในที่

ไหนๆ เลย สำหรับในสันสกฤต คำว่า ธนฺวนฺ มีอรรถสองอย่าง คือ “ธนู” และ “ทะเลทราย” เมื่อลงสัตตมีวิภัตติท้าย ธนฺวนฺ พึงมีรูปว่า ธนฺวนิ ถ้าเปลี่ยนคำนี้เป็นคำบาลี ก็ควรมีรูปว่า ธมฺมนิ ดังนั้น ธมฺม ศัพท์ใน ธมฺมนิ จึงไม่เหมือนกับคำสันสกฤตว่า ธรฺม ที่แปลว่า “ธรรม” แต่เหมือนกับคำว่า ธนฺวนฺ (อุทาหรณ์ของ ธมฺม ศัพท์ที่มาจาก ธนฺวนฺ มีอรรถว่า “ธนู” คือคำว่า ทฬฺหธมฺม แปลว่า “ผู้มีธนูมั่นคง”)

๖. คำว่า **ทฺวิปทำ, จตุปฺปทำ** เป็นรูปฉัฏฐีวิภัตติ พหูพจน์ คล้ายคลึงกับศัพท์สันสกฤตว่า ทฺวิปทาำ, จตุปฺปทาำ (อ่านว่า ทฺวิปทาม, จตุปฺปทาม) ปรากฏในสังยุตตนิกายว่า

ขตฺติโย ทิปทำ เสฏฺโ พลิพทฺโธ จตุปฺปทำ
โกมารี เสฏฺา ภริยานำ โย จ ปุตฺตาน ปุพฺพโช.
สมฺพุทฺโธ ทิปทำ เสฏฺโ อาชานีโย จตุปฺปทำ
สุสฺสูสา เสฏฺา ภริยานำ โย จ ปุตฺตาน อสฺสโว.

(สำ. ส. ๑๕.๑๔.๘)

แปลว่า: “กษัตริย์ประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้า โคประเสริฐกว่าสัตว์สี่เท้า ภรรยาเยาว์วัยประเสริฐกว่าภรรยาทั้งหลาย บุตรใดเกิดก่อน บุตรนั้นประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลาย

พระสัมพุทธเจ้าประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้า สัตว์อาชาไนยประเสริฐกว่าสัตว์สี่เท้า ภรรยาที่ปรนนิบัติดีประเสริฐกว่าภรรยาทั้งหลาย บุตรใดเป็นผู้เชื่อฟัง บุตรนั้นประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลาย”

คัมภีร์อรรถกถา (สำ. อ. ๑.๓๓) อธิบายว่า **ขตฺติโย ทิปทนฺติ ทิปทานำ ราชา เสฏฺโฐ** (พระราชาประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้า) ตามนัยนี้ คำว่า ทิปทำ, จตุปฺปทำ ควรจัดเป็นวิภัตติวิปัลลาสนัย คือ การเปลี่ยนวิภัตติ หมายความว่า เมื่อควรกล่าวเป็นฉัฏฐีวิภัตติ แต่กล่าวเป็นทุติยาวิภัตติ และจัดเป็นวจนวิปัลลาสนัย คือ การเปลี่ยนพจน์ หมายความว่า เมื่อควรกล่าวเป็นพหูพจน์ แต่กล่าวเป็นเอกพจน์ อย่างไรก็ดี คัมภีร์อรรถกถาและฎีกามิได้ระบุไว้ว่าเป็นวิปัลลาสนัย ดังนั้น บททั้งสองนี้จึงไม่ถือว่าเป็นวิปัลลาสนัย แต่เป็นรูปบาลีที่เหมือนกับรูปสันสกฤต กล่าวคือ สันสกฤตมีรูปว่า ทฺวิปทฺ, จตุปฺปทฺ เมื่อลงฉัฏฐีวิภัตติ พหูพจน์คือ อามฺ ก็มีรูปว่า ทฺวิปทามฺ, จตุปฺปทามฺ และเมื่อบทหลังมีพยัญชนะอยู่หน้า ก็มีรูปว่า ทฺวิปทาำ, จตุปฺปทาำ ถ้าเปลี่ยนคำนี้เป็นคำบาลี และแปลง ทฺวิ เป็น ทิ ก็ควรมีรูปว่า ทิปทำ, จตุปฺปทำ

๗. คำว่า **อาปาสุ** เป็นรูปสัตตมีวิภัตติ พหูพจน์ คล้ายคลึงกับศัพท์สันสกฤตว่า อาปตฺสุ ปรากฏในคัมภีร์ชาดกว่า

อาปาสุ เม ยุทฺธปราชิตสฺส
เอกสฺส กตฺวา วิวนสฺมิ โฆเร
ปสารยิ กิจฺฉคตสฺส ปาณึ
เตนูทตารึ ทุขสำปเรโต.

(ขุ. ชา. ๒๗.๒๖.๗๗)

แปลว่า: “เมื่อเรารบพ่ายแพ้โจร ตกอยู่ในฐานะอันตราย ดาบสผู้นี้ได้กระทำความอนุเคราะห์แก่เราผู้เดียวในป่าที่ไม่มีน้ำ น่าหวาดเสียว เมื่อเราได้รับความลำบากก็ได้พาดพะองให้ ดังนั้น เราแม้ถูกความทุกข์เบียดเบียนแล้วก็ขึ้นจากบ่อได้”

อรรถกถาชาดก (ชา. อ. ๔.๔๙) อธิบาย **อาปาสุ** ว่า **อาปทาสุ** (ในอันตราย) คำว่า อาปาสุ จึงแปลว่า “ในฐานะอันตราย” เนื่องจากคำบาลีว่า อาปา ที่มีอรรถว่า “อันตราย” ไม่มีในคัมภีร์ใดเลย คำว่า อาปาสุ จึงกล่าวได้ว่ามาจาก อาปทาสุ ลบ ทฺ อักษรเพื่อรักษาคณะฉันท์ แต่ในสันสกฤตมีรูปเดิมว่า อาปทฺ เมื่อลงสัตตมีวิภัตติพหูพจน์ คือ สุปฺ ก็มีรูปว่า อาปตฺสุ และเมื่อเปลี่ยน อาปตฺสุ เป็นบาลี ก็ควรมีรูปว่า อาปาสุ ดังนั้น คำว่า อาปาสุ จึงเป็นรูปบาลีที่แปลงมาจากสันสกฤต

๘. คำว่า **อตฺตนฏฺฐมํ** ตัดบทเป็น อตฺตนา + อฏฺฐมํ คล้ายคลึงกับสันสกฤตว่า อตฺตนาตติย, อตฺตนาปญฺจม ปรากฏในวิมานวัตถุว่า

มโนภาวนีโย ภิกฺขุ สนฺทิฏฺโฐ เม ปุเร อหุ
ตาหํ ภตฺเตน นิมนฺเตสึ เรวตํ อตฺตนฏฺฐมํ.

(ขุ. วิ. ๒๖.๖๓๑.๕๙)

แปลว่า: “เมื่อชาติก่อน ดิฉันได้เห็นพระภิกษุผู้อบรมจิตเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ จึงนิมนต์ภิกษุ ๘ รูปรวมทั้งพระเรวต-

ด้วยภัตตาหาร”

โดยทั่วไปเมื่อคำว่า อตฺต เชื่อมสนธิกับ อฏฺฐมํ ควรมีรูปว่า อตฺตฏฺฐมํ แต่รูปว่า อตฺตนฏฺฐมํ เรวตํ แปลตามศัพท์ว่า “พระเรวต-เถระผู้เป็นที่แปดกับตน” หมายความว่า นิมนต์ภิกษุ ๘ รูปรวมทั้งพระเรวตเถระ คำนี้จัดเป็นอลุตตสมาสตามกฎสันสกฤต กล่าวคือ คัมภีร์ปาณินีย์ (อัธยายะ ๖ ปาทะ ๓ สูตร ๖) กล่าวว่าให้เชื่อมสมาสโดยไม่ลบวิภัตติใน อาตฺมนฺ (อตฺต) บทหน้า ในเมื่อบทหลังลงปูรณตัทธิตปัจจัย เช่น อาตฺมนาปญฺจมะ = อตฺตนาปญฺจม (ที่ห้ากับตน) อาตฺมนาฉษฺจะ = อตฺตนาฉฏฺจ (ที่หกกับตน) ดังนั้น คำนี้จึงเป็นรูปบาลีคล้ายคลึงกับสันสกฤต

จะเห็นได้ว่าคำบาลีที่เหมือนกับสันสกฤตหรือคล้ายคลึงกันมีปรากฏในพระบาลีบ้าง แต่ G.P. Malalasekera กล่าวไว้ใน The Pali Literature of Ceylon (หน้า ๑๖๓) ว่า คัมภีร์เตลกฏาหคาถาคงจะแต่งก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะมีคำบาลีที่เหมือนกับสันสกฤต ถ้าถือเอาดังนี้ข้อความในคัมภีร์รสวาหินีและมหาวงศ์ก็ไม่เป็นจริง แต่คัมภีร์ทั้งสองนี้เป็นตำราอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ที่ปราชญ์ทั้งหลายยอมรับกันมานาน นอกจากนี้ ศิลาจารึกเนินสระบัวที่จารึกในพุทธ-ศักราช ๑๓๐๔ เป็นหลักฐานยืนยันว่าคัมภีร์เตลกฏาหคาถาแต่งก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ดังนั้น ข้อสันนิษฐานของหนังสือเล่มนั้นจึงไม่ถูกต้อง

คาถา ๑๘

คำว่า **สธราจลา จ** ในบาทแรก ใช้ตามฉบับพม่า มาจาก สห (กับ) + ธรา (ปฐพี) + อจลา (บรรพต) ฉบับไทยและฉบับโรมันมีรูปว่า สธราธรา จ รูปดังกล่าวนี้ไม่มีความหมายใดๆ

คาถา ๓๓

คำว่า **ธมฺมํ สุจิณฺณํ** ในบาทที่ ๔ เป็นนปุงสกลิงค์ เหมือนพระดำรัสว่า เอวํ ธมฺมานิ สุตฺวาน วิปฺปสีทนฺติ ปณฺฑิตา (บัณฑิตฟังธรรมอย่างนี้แล้วย่อมเลื่อมใส) ส่วนใหญ่ ธมฺม ศัพท์แม้จะเป็นปุงลิงค์ แต่คัมภีร์พาลาวตาร (หน้า ๓๐) กล่าวว่า ธมฺม ศัพท์ยังเป็นนปุงสกลิงค์ได้อีกด้วย อีกนัยหนึ่ง ตามมติของคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา (คาถา ๗๘๔) และสัททนีติปกรณ์ (ปทมาลา หน้า ๑๕๙) ธมฺม ศัพท์เป็นปุงลิงค์อย่างเดียว ตามนัยนี้ คำนี้จัดเป็นลิงควิปัลลาสนัย คือ การเปลี่ยนลิงค์ หมายความว่า แม้ควรจะกล่าวเป็นปุงลิงค์ แต่กล่าวเป็นนปุงสกลิงค์เพื่อรักษาคณะฉันท์

คาถา ๓๕

คำว่า **กญฺช** ในบาทที่ ๓ ได้รับอิทธิพลจากศัพท์สันสกฤตว่า กชฺช สำเร็จรูปมาจาก ก บทหน้า (น้ำ) + ชน ธาตุ (ชนเน = เกิด) + กฺวิ ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า กสฺมึ ชาโต กญฺโช (กัญชะ คือ สิ่งที่เกิด

ในน้ำ, บัว) คำว่า กญฺช นี้มีอรรถเหมือน อมฺโภช, อมฺพุช (บัว) และไม่มีในวรรณกรรมบาลีทั่วไป สำหรับในวรรณกรรมบาลีที่แต่งในพม่าพบคำว่า เกช แทน กญฺช เช่น ในคัมภีร์มหาวิสุทธารามิกเถรุปปัตติ-ทีปนี มีรูปคาถาว่า

ชินำ มาเกชโสเภสำ ติโลกเกชเกสรำ
พฺรหฺมโมฬินตปฺปาทำ วนฺเท ภคาน'มาลยำ

(มวถ. หน้า ๑๙)

แปลว่า: "ขอน้อมกราบพระชินเจ้าผู้งามเลิศกว่าสิริแห่งดวงจันทร์และดอกบัว ทรงเปรียบดั่งเกสรแห่งดอกบัวคือโลกสาม ทรงมีพระบาทที่มงกุฎของพรหมน้อมประณตแล้ว ทรงเป็นที่ตั้งแห่งบุญญาภินิหาร"

คำว่า **เผณปิณฺฑอสโม** ในบาทที่ ๔ พบในฉบับพม่า ส่วนฉบับไทยและฉบับโรมันมีรูปว่า เผณปิณฺฑนสโม รูปนี้ไม่สมควร เพราะกัจจายนไวยากรณ์ (สูตร ๓๓๓) กล่าวว่าให้แปลง น ปฏิเสธเป็น อ ในตัปปุริสสมาสแน่นอน

คาถา ๔๑

เวตรณีนรก คือ นรกหวาย เป็นนรกบริวารประเภทหนึ่งของนรกใหญ่ ๘ ขุม มีแม่น้ำทองแดงเดือดพล่าน อรรถกถาบางคัมภีร์กล่าวว่าเป็นแม่น้ำขมฝาด ในแม่น้ำมีทรายและใบบัวเป็นเหล็กคม ใต้

แม่น้ำมีมีดปักอยู่ ฝั่งทั้งสองมีต้นหวายเหล็กและหญ้าคา สัตว์นรกถูกกระแสน้ำพัดพาไปอยู่ ย่อมถูกของมีคมเหล่านั้นกรีดเฉือนอยู่เสมอ (ม. อ. ๔.๑๗๒, สุตฺตนิ. อ. ๒.๓๑๒-๑๓)

คาถา ๔๗

คำว่า **เหโต** ในคาถาที่ ๔๗, ๕๓, ๕๙ เป็นรูปบาลีที่คล้ายคลึงกับสันสกฤต กล่าวคือ โมคคัลลานไวยากรณ์ (ปริจเฉท ๒ สูตร ๒๓) กล่าวถึงการลงวิภัตติทั้งหมดในอรรถเหตุ ท้าย เหตุ ศัพท์และสรรพนามข้างหน้า เช่น

ปฐมาวิภัตติ	โก เหตุ
ทุติยาวิภัตติ	กำ เหตุ๋
ตติยาวิภัตติ	เกน เหตุนา
จตุตถีวิภัตติ	กิสฺส เหตุสฺส
ปัญจมีวิภัตติ	กสฺมา เหตุสฺมา
ฉัฏฐีวิภัตติ	กสฺส เหตุสฺส
สัตตมีวิภัตติ	กสฺมึ เหตุสฺมึ

รูปว่า เหโต ในคาถาเหล่านั้น ไม่ใช่รูปบาลีที่ลงวิภัตติใดๆ รูปนี้คล้ายคลึงกับสันสกฤตว่า เหเตา ที่ลงสัตตมีวิภัตติ เอกพจน์ เมื่อเปลี่ยน เหเตา เป็นบาลี ก็ควรเป็นรูปว่า เหโต เพราะบาลีมีแต่สระ โอ เป็นเสียงยาวที่สุดของสระ อุ ไม่มีสระ เอา จึงใช้ โอ แทน เอา

คาถา ๘๗

คำว่า **ถวิโร** ในบาทแรก เป็นรูปบาลีที่คล้ายคลึงกับสันสกฤต กล่าวคือ สันสกฤตมีรูปว่า สฺถวิร แปลว่า “แก่, เถระ; เสถียร, มั่นคง” บาลีมีรูปว่า “เถร” คำว่า ถวิร นี้มีใช้ในวรรณกรรมบาลีบ้าง เช่น คำว่า นายกฺถวิร (พระเถระผู้เป็นประธาน = เจ้าอาวาส) ปรากฏในคัมภีร์มหาวิสุทธารามิกเถรุปปัตติทีปนีว่า

ตสฺมิญฺจ สมเย ตตฺถ นายกตฺถวิราทโย
สนฺนิปตึสุ พหโว นานา ชนา จ ชาติยา.

(มวถ. คาถา ๑๗๓)

แปลว่า : อนึ่ง ในกาลนั้น พระเถระเจ้าอาวาสเป็นต้นและมหาชนหลายเชื้อชาติได้ประชุมกันแล้ว ณ ศาลานั้น”

คาถา ๙๑

ศาสนาพุทธมีความเห็นต่างจากศาสนาลัทธิเทวนิยมที่เชื่อว่าพระเป็นเจ้าสร้างเหล่าสัตว์โดยถือว่าการเกิดของเหล่าสัตว์นี้เป็นเหมือนเส้นวงกลมที่ไม่มีจุดเริ่มต้นโดยมีกระแสของจิตเป็นหลัก กระแสของจิตนี้มีจุดเริ่มต้นไม่ปรากฏ กล่าวคือ เราไม่สามารถสาวไปหาคำตอบเพื่อรู้ได้ว่ากระแสธรรมชาติของตัวเรานี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อไร กระแสจิตนี้จะไหลเรื่อยไปอย่างไม่ขาดสายโดยมีกรรมเป็นเครื่องค้ำจุนในขณะยังมี

ชีวิตอยู่

โดยปรกติจิตดวงเก่าที่ดับไปแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดจิตดวงใหม่ จิตดวงใหม่ที่เกิดสืบต่อจากจิตดวงเก่าก็ดำรงอยู่ชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไปพร้อมกับก่อให้เกิดจิตดวงต่อไป ดังนั้น จิตดวงหนึ่งจึงเป็นทั้งเหตุและผล จิตของเหล่าสัตว์จึงมีลักษณะเป็นสายหรือกระแสของปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เป็นทั้งเหตุและผล เกิดดับติดต่อสัมพันธ์กันประดุจลูกโซ่

ในเวลาสิ้นชีวิตนั้นเป็นเวลาที่กรรมหมดกำลังจะค้ำจุนต่อไป กายกับจิตจึงดับสนิทไม่สืบต่อเหมือนในเวลาปรกติ แต่เนื่องจากว่าในภพก่อนๆ เหล่าสัตว์ได้กระทำกรรมทั้งที่เป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่วโดยมีผู้สนับสนุนคือกิเลสต่างๆ ที่มีอวิชชาความไม่รู้และมีตัณหาความอยากเป็นแกนนำ กระแสจิตจึงเกิดขึ้นใหม่ในภพหน้าต่อไปภพแล้วภพเล่าจะเห็นได้ว่านี่คือวัฏจักรที่หมุนเวียนจนกล่าวได้ว่าเบื้องต้นของสังสารวัฏไม่ปรากฏ

ถ้าหากเบื้องต้นของสังสารวัฏมีอยู่จริง ก็ต้องแสวงหาเบื้องต้นของเบื้องต้นนั้นอีก หากคิดว่าไม่มีเหตุอะไรทำให้เกิดเบื้องต้น เหล่าสัตว์เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ก็เป็นความเห็นที่เรียกว่า **นัตถิกทิฏฐิ** (ความเห็นว่าเหตุไม่มี) หรือถ้าเห็นว่ามีพระเจ้าผู้เนรมิตเหล่าสัตว์ ก็เรียกว่า **อิสสรนิมมานทิฏฐิ** (ความเห็นว่ามีผู้สร้างโลก) ที่จริงแล้ว เหล่าสัตว์นั้นเวียนตายเวียนเกิดตามกฎของปฏิจจสมุปบาทที่ดำเนินไปภพแล้วภพ

เล่าจนหาเบื้องต้นไม่พบ

นักปรัชญาธรรมชาตินิยมชื่อว่า เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) กล่าวว่า “ไม่มีเหตุผลใดเลยที่จะตั้งข้อสมมติฐานว่าโลกนี้มีการเริ่มต้น แนวความคิดที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีการเริ่มต้น เกิดจากการด้อยจินตนาการของพวกเราเอง” หมายความว่า การคิดหาเบื้องต้นของสังสารวัฏก็เหมือนการคิดว่าไก่เกิดก่อนไข่ หรือไข่เกิดก่อนไก่ เป็นปัญหาที่หาคำตอบได้ยากหรืออาจจะไม่มีคำตอบเลย เมื่อมนุษย์ตั้งข้อสมมติฐานว่าโลกนี้มีการเริ่มต้น จึงต้องมีพระเจ้าเป็นผู้สร้างเหล่าสัตว์ ทั้งที่อาจไม่มีใครเคยพบมาก่อนเลย

พระพุทธเจ้าตรัสว่าความคิดเกี่ยวกับเรื่องโลก (โลกจินตา) เป็นอจินไตยไม่ควรคิด ถึงจะคิดก็หาคำตอบไม่ได้ และในสังยุตตนิกายก็ตรัสไว้ว่า

> “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้มีขอบเขตที่ใครๆ ตามรู้ไม่ได้ ส่วนเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่”
>
> (สำ. ข. ๑๗.๙๙.๑๑๗)

พึงสังเกตว่าเราถือกำเนิดในชาตินี้ได้สร้างบารมีคือทาน ศีล และภาวนา ไว้มากเพียงใด เราให้ทานกี่ครั้ง รักษาศีลบริสุทธิ์กี่วัน และเจริญภาวนากี่ชั่วโมงในชั่วชีวิตหนึ่ง ถ้ารู้สึกว่าเรายังสั่งสมบารมีไม่

มาก การเวียนตายเวียนเกิดก็เป็นไปได้จริงๆ ไม่น่าสงสัยเลย

คาถา ๙๓

คำว่า **ธมฺมกาย** (ธรรมกาย) ในบาทแรก แปลตามศัพท์ว่า “หมู่ธรรม” ในที่นี้หมายถึงโลกุตรธรรม ๙ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

คาถา ๙๖

คำว่า **อโพชฺฌิ** ในบาทที่ ๓ สำเร็จรูปมาจาก พุธ ธาตุ (อวคมเน = รู้) + ย ปัจจัย + อี วิภัตติ พุธ ธาตุที่มีความหมายว่า “รู้” เป็นทิวาทิคณะเท่านั้น จึงควรมีรูปว่า อโพชฺฌิ เหมือนข้อความในคัมภีร์นมักการะ (คาถา ๗) ว่า **อโพชฺฌิ โพธึ อรุโณทยมฺหิ** (ตรัสรู้สัมโพธิญาณในยามอรุโณทัย) ส่วนฉบับพม่า ไทย และโรมัน มีรูปว่า อโพธิ รูปนี้ไม่ตรงตามกฎไวยากรณ์

คาถา ๙๘

คาถานี้กล่าวชักชวนให้ชาวพุทธซ่องเสพพระธรรมด้วยการศึกษาและปฏิบัติ พระธรรมนั้นหมายถึงคำสอนตลอด ๔๕ พรรษาของพระศาสดาซึ่งพระองค์ทรงสถาปนาไว้เป็นตัวแทนในเวลาใกล้ปรินิพพานไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า

“ดูก่อนอานนท์ ตถาคตแสดงธรรมและวินัยไว้แล้ว

ธรรมและวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อตถาคต
ล่วงไป”

(ที. มหา. ๑๐.๒๑๖.๑๓๔)

พระพุทธดำรัสนี้แสดงความสำคัญแห่งคำสอนของพระพุทธองค์ไว้เทียบเท่าพระองค์เอง จึงทำให้ชาวพุทธตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบันเคารพนับถือพระไตรปิฎก ไม่กล้ากล่าวจ้วงจาบพระไตรปิฎกแต่อย่างใด ถ้าสงสัยข้อความอย่างใดอย่างหนึ่งในพระไตรปิฎก ก็ไม่ด่วนสรุปความเห็นของตนเป็นหลักเพราะความเห็นส่วนตัวอาจผิดพลาดได้ แต่มักค้นคว้าหาคำตอบ ไต่ถามผู้รู้จนเข้าใจกระจ่าง หรือพากเพียรปฏิบัติธรรมจนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ลักษณะนี้จัดเป็นศรัทธาที่เกิดร่วมกับปัญญา ไม่ใช่ความเชื่ออย่างงมงาย

กระนั้นก็ตาม ปัจจุบันมีนักการศาสนาบางท่านกล่าวว่า การเชื่อพระไตรปิฎกแล้วอ้างอิงพระไตรปิฎกเป็นแบบแผนนั้นไม่ถูกต้อง และไม่ตรงตามความประสงค์ของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้ผู้ฟังมีเสรีภาพทางความคิด บุคคลเหล่านั้นยอมรับข้อความในพระไตรปิฎกที่ตรงกับความเห็นของตนเท่านั้น พร้อมทั้งปฏิเสธข้อความที่ตนไม่เห็นด้วย โดยอ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอนไม่ให้เชื่อตำราไว้ในกาลามสูตรที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า เกสปุตตสูตร (องฺ. ติก. ๒๐.๖๖.๑๘๓-๘๘) ในพระสูตรนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ละเว้นจากความเชื่อที่เกิดจากเหตุ ๑๐ ประการ คือ

มา อนุสฺสเวน (อย่าเชื่อด้วยการฟังตามๆ กันมา)

มา ปรมฺปราย (อย่าเชื่อด้วยการถือสืบต่อกันมา)

มา อิติกิราย (อย่าเชื่อคำเล่าลือ)

มา ปิฏกสมฺปทาเนน (อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำรา)

*มา ตกฺกเหตุ (*อย่าเชื่อเพราะความเป็นเหตุเป็นผล)

*มา นยเหตุ (*อย่าเชื่อเพราะการชี้นำ)

มา อาการปริวิตกฺเกน (อย่าเชื่อด้วยการตริตรองตามอาการ)

มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา (อย่าเชื่อ เพราะเข้ากับความเห็นที่ตนยอมรับไว้แล้ว)

มา ภพฺพรูปตาย (อย่าเชื่อ เพราะมีความน่าเป็นไปได้สูง)

*มา สมโณ โน ครูติ (*อย่าเชื่อ เพราะสมณะนี้เป็นครูของเรา)

มีข้อสังเกตว่า ถ้าถือว่าพระไตรปิฎกเป็นตำรา กาลามสูตรนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในพระไตรปิฎก การอ้างกาลามสูตรแล้วปฏิเสธพระพุทธพจน์อื่นจึงเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกันเอง เช่นเดียวกับที่มีผู้ยึดถือว่ากาลามสูตรสำคัญกว่าพระพุทธพจน์อื่น ความจริง การตีความ “*มา ปิฏกสมฺปทาเนน* (อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำรา)” ว่าหมายถึงปฏิเสธความเชื่อในตำราทั้งหมดรวมทั้งคัมภีร์ทางศาสนา เป็นเพียงสมมติฐานที่ไม่มีหลักฐานทางวิชาการใดมายืนยัน ที่จริงแล้วคำสอนของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลอยู่ในรูปแบบของ คำ*สอน* ทั่วไป ไม่จัดเป็น *ตำรา*

เหมือนคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ ต่อมาเมื่อมีการสังคายนาเป็นหมวดหมู่ในสังคายนาครั้งที่ ๑ คนทั่วไปจึงเข้าใจความในพระไตรปิฎกในรูปแบบ ของ *ตำรา* คัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายกาลามสูตรนี้อธิบายคำว่า *ตำรา* ว่าหมายถึงตำราของชาวกาลามะคือคัมภีร์พระเวท ไม่ใช่หมายถึงคัมภีร์ทางศาสนาพุทธ ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์อรรถกถาว่า

มา ปิฏกสมฺปาทเนนาติ อมฺหากำ ปิฏกตนฺติยา สทฺธึ สเมตีติปิ มา คณฺหิตฺถ.

(องฺ. อ. ๒.๒๐๓)

แปลว่า: “พระดำรัสว่า มา ปิฏกสมฺปาทเนน (อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา) มีความหมายว่า พวกเธออย่าเชื่อว่าความเห็นนี้เสมอกับตำราแบบแผนของพวกเรา”

โดยเหตุที่ชาวกาลามะได้ยินได้ฟังคำสอนของศาสดาหลายสำนัก แต่ละสำนักอธิบายคำสอนของตนไปทิศทางที่แตกต่างกัน จนไม่อาจตัดสินใจได้ว่าจะเชื่อใคร ก่อนฟังธรรมชาวกาลามะไม่ใช่ชาวพุทธ ต่อมาเมื่อฟังธรรมแล้วเกิดความซาบซึ้ง จึงปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ ดังนั้น คำว่า “พวกเรา” ในที่นี้จึงหมายถึงชาวกาลามะที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ มีตำราแบบแผนคือคัมภีร์พระเวท เหตุที่กล่าวยืนยันว่าตำราของชาวกาลามะคือคัมภีร์พระเวท ก็เพราะคัมภีร์พระเวทปรากฏเป็น *ตำรา* ในสมัยพุทธกาล มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้

ในมัชฌิมนิกาย จังกีสูตร ว่า

อถ โข กาปทิโก มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ “ยทิทํ โภ โคตม พฺราหฺมณานํ โปราณํ มนฺตปทํ อิติหิติหปรมฺปราย <u>ปิฏกสมฺปทาย</u>, ตตฺถ จ พฺราหฺมณา เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉนฺติ ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺ’ติ. อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา”ติ.

(ม. ม. ๑๓.๔๒๗.๔๑๖)

แปลว่า: “ลำดับนั้น กาปทิกมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านโคดม พระเวทที่เป็นของเก่าของพราหมณ์ทั้งหลาย นำสืบต่อกันโดยอ้างตำรา พราหมณ์ทั้งหลายย่อมตัดสินโดยฝ่ายเดียวว่า คำนี้จริง คำอื่นหาสาระมิได้ ในเรื่องนี้ท่านพระโคดมตรัสว่าอย่างไร”

ข้อความในพระสูตรนี้ชี้ชัดว่าพระเวทเป็นตำราที่พราหมณ์สืบทอดต่อๆ กันมา และพราหมณ์ก็ยึดมั่นว่าตำรานี้ถูก ส่วนลัทธิศาสนาอื่นๆ ไม่มีแก่นสาร พึงสังเกตคำว่า *ปิฏกสมฺปทาเนน* ในกาลามสูตร คล้ายคลึงกับคำว่า *ปิฏกสมฺปทาย* ในพระสูตรนี้ ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน แปลว่า “การอ้างตำรา” โดยคำว่า *ปิฏก* แปลว่า “ตำรา” คำว่า *สมฺปทาน* และ *สมฺปทา* แปลว่า “การอ้าง” ทั้งสองคำมีความเหมือนกัน ต่างกันที่คำปัจจัยท้ายบท (คำว่า สมฺป-ทาน ลง ยุ ปัจจัย ส่วน สมฺปทา ลง อ ปัจจัย)

ปัจจุบันคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าคำว่า *ตำรา* ที่ปรากฏใน

กาลามสูตร หมายถึงแหล่งความรู้ต่างๆ จึงเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้เชื่อตำราอย่างงมงาย คืออย่าเพิ่งด่วนเชื่อทันที เพราะแหล่งความรู้ต่างๆ มีทางที่จะผิดพลาดได้ หมายความว่าให้คิดดูตามหลักเหตุผลก่อน เมื่อคิดดูดีแล้วเห็นว่าแหล่งความรู้นั้นๆ มีเหตุผล จะเชื่อก็ได้ การตีความเช่นนี้ทำให้ชาวตะวันตกยกย่องพระพุทธศาสนาว่ามีลักษณะเป็นเหตุผลนิยม (Rationalistic) แต่การตีความในลักษณะนี้ก็อาจทำให้เกิดการวิจารณ์พระไตรปิฎกและคัดค้านโดยเข้าใจว่าเป็นการเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์ตามหลักฐานทางวิชาการที่กล่าวไว้แล้ว คำว่า *ตำรา* น่าจะหมายถึงคัมภีร์พระเวท

ความจริงแม้จะไม่อ้างกาลามสูตร พระพุทธศาสนาก็มีลักษณะเป็นเหตุผลนิยมได้เหมือนกัน กล่าวคือ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้เชื่อพระองค์อย่างงมงายโดยไม่วิเคราะห์เหตุผล แต่ทรงสอนให้ตั้งใจฟังธรรมก่อนแล้วนำไปพิจารณาหาเหตุผล หลังจากนั้นจึงลงมือปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงแนะนำ เมื่อบรรลุธรรมแล้วความเลื่อมใสที่เกิดร่วมกับโลกุตรปัญญาจึงจะตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ส่วนความเลื่อมใสของปุถุชนทั่วไปอาจจะหวั่นไหวได้เมื่อเห็นว่าคนอื่นมีเหตุผลดีกว่า มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน มัชฌิมนิกายว่า

> “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวการดำรงอยู่ในอรหัตผลก่อน แต่การดำรงอยู่ในอรหัตผลย่อมมีได้ด้วย

การศึกษาและปฏิบัติตามลำดับ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การดำรงอยู่ในอรหัตผลย่อมมีได้ด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามลำดับอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในธรรมวินัยนี้ เกิดศรัทธาแล้วย่อมเข้าไปใกล้ เมื่อเข้าไปใกล้ย่อมเสวนา เมื่อเสวนาย่อมเงี่ยโสตลง เมื่อเงี่ยโสตลงแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังธรรมย่อมทรงธรรมไว้...ครั้นไตร่ตรองแล้วย่อมตั้งความเพียร ผู้มีใจส่งไป[สู่พระนิพพาน]ย่อมกระทำให้แจ้งนิโรธสัจด้วยหมู่นามธรรม และแทงตลอดเห็นแจ้งอริยสัจสี่นั้นด้วยมรรคปัญญา"

(ม. ม. ๑๓/๑๘๓/๑๕๘)

ถ้าชาวพุทธตีความตามความเห็นของตน โดยไม่เข้าใจในพระอภิธรรมและขาดความเชี่ยวชาญภาษาบาลีเช่นนั้น รวมทั้งยังมีผู้ที่ไม่ใช่ชาวพุทธอีกจำนวนหนึ่งตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าไปตามคำสอนในศาสนาลัทธิเทวนิยม ก็จะยิ่งมีผลให้สัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นอีกอย่างมากมายและอาจไม่มีข้อยุติว่าความเห็นของใครถูกเหมือนการถกเถียงของเจ้าศากยะ ๓ พระองค์ คือ เจ้ากิมพิละ, เจ้าภัททิยะ และเจ้าอนุรุทธะในครั้งพุทธกาล กล่าวคือ วันหนึ่งเจ้าชายทั้งสามพระองค์นั้นทรงถกเถียงกันว่า "ข้าวเกิดที่ไหน" เจ้ากิมพิละตรัสว่า "ข้าวเกิดที่ฉาง" เจ้าภัททิยะตรัสว่า "ข้าวเกิดที่หม้อ" ส่วนเจ้าอนุรุทธะตรัสว่า "ข้าวเกิดที่ถาดทอง" จะเห็นได้ว่าความคิดเห็นของ

เจ้าชายเหล่านั้นแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของตนที่เห็นข้าวในสถานที่ต่างกัน

ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธจึงควรยึดหลักการในพระไตรปิฎกตามคำอธิบายที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาที่แต่งโดยท่านผู้เชี่ยวชาญภาษาและหลักธรรม ไม่ควรอ้างกาลามสูตรเพื่อคัดค้านพระพุทธพจน์อื่นแล้วแสดงความเห็นของตนโดยอ้างสมมติฐานที่ไม่มีหลักฐานทางวิชาการ เมื่อเป็นดังนี้พระสัทธรรมก็จะดำรงมั่นไม่ฟั่นเฟือน ทั้งจะไม่มีกรณีพิพาทเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาเลย

ปัจจุบันมีผู้คัดค้านพระพุทธวจนะบางแห่งที่ตนเห็นว่าไม่ถูกต้อง โดยอ้างสมมติฐานที่เลื่อนลอยหรือมีเหตุผลที่ไม่เป็นเหตุผล บุคคลเช่นนั้นถูกพระศาสดาตำหนิไว้ในอังคุตตรนิกายว่า

> “ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนสองจำพวกนี้ย่อมกล่าวตู่ตถาคต คนสองจำพวกเป็นไฉน? คือคนที่แสดงสิ่งที่ตถาคตตรัสภาษิตไว้ว่า ตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ และคนที่แสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ว่า ตถาคตได้ตรัสภาษิตไว้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนสองจำพวกนี้แลย่อมกล่าวตู่ตถาคต”
>
> (องฺ. ทุก. ๒๐.๒๔.๕๙)

นิคมกถา

๑. เขฬางฺคนคเร รมฺเม ท่ามะโอ อิติ สญฺญิเต
อาราเม นิวสนฺตสฺส มหาเถรสฺส ธีมโต.

๒. สสตฺติ'มนุคมฺมคฺค- มหาปณฺฑิตลญฺฉิโน
ปาเยสิ โย สสิสฺสานํ ญาณขีร'มนคฺฆิยํ.

๓. คนฺธสาราภิวํเสน ธมฺมนฺเตวาสิภิกฺขุนา
หิตจิตฺเตนิทํ สตฺถุ กตํ ยาติ สมตฺตตํ.

๔. สตฺถมาลย'มิทํ สนฺต- จิตฺตจงฺโกฏกํ สุภํ
วาสยนฺตุ จิรํ จาตุ ยาว มุนินฺทสคฺคุณา.

๕. ปีณยนฺตุ มนํ สาธุ- ชนานํ หิตกามินํ
อปฺปมาเทน สทฺธมฺมา- จารสฺส การณํ อิทํ.

๖. ฉนฺโทอลงฺกตินเยหิ วิจิตฺตจิตฺตํ
สพฺพญฺญุสาสนมฺหิ'ว ปุปฺผปุปฺผํ
สาธุชฺชนาลิหิ อภิจฺฉิตคนฺธคนฺธํ
เอตํ ปิฬนฺธิย ปสีทตุ สนฺตสนฺโต.

คนฺธสาราภิวํโส

คำลงท้าย

๑-๓. พระมหาเถระผู้ทรงปัญญา พำนักอยู่ ณ วัดท่ามะโอ นครลำปางที่น่ารื่นรมย์ ดำรงสมณศักดิ์ว่า อัครมหาบัณฑิต โดยอาศัยความสามารถของท่าน ยังศิษย์ให้ดื่มน้ำนมคือปรีชาอันทรงค่า พระคันธสาราภิวงศ์ศิษย์ของท่านแต่งคัมภีร์แปลนี้ด้วยจิตเกื้อกูล บรรลุความสำเร็จ

๔. ขอให้พวงมาลัยคือคัมภีร์นี้จงอบผอบคือจิตที่ดีงามของสาธุชนให้หอมหวน ดำรงอยู่เป็นนิตย์ ตราบที่พระคุณอันงามเลิศของพระจอมมุนียังดำรงอยู่

๕. คัมภีร์นี้ทำจิตของสัตบุรุษผู้ใฝ่ประโยชน์ให้เบิกบานเสมอ เป็นเหตุแห่งการปฏิบัติธรรมด้วยความไม่ประมาท

๖. สัตบุรุษผู้ประเสริฐประดับคัมภีร์ที่มีระเบียบฉันท์และอลังการอันงามวิจิตรนี้ ซึ่งเปรียบดั่งบุปผาอันงามตระการในพฤกษาแห่งศาสนาของพระสัพพัญญู อันมีกลิ่นหอมหวนที่หมู่ภมรคือสาธุชนปรารถนาจงมีใจผ่องใสเถิด

พระคันธสาราภิวงศ์

บรรณานุกรม

กัจจายนะ, พระ. **กัจจายนพยากรณะ.** ลำปาง: วัดท่ามะโอ, ๒๕๓๐.

คันธสาราภิวงศ์, พระ. **กัจจายนสารมัญชรี.** กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์, ๒๕๓๘.

คันธสาราภิวงศ์, พระ. **สังวัณณนานิยาม.** กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์, ๒๕๓๘.

จตุรังคพล, มหาอำมาตย์. **อภิธานัปปทีปิกาฏีกา.** ย่างกุ้ง: กระทรวงมหาดไทยและการศาสนา, ๒๕๐๘.

ชูศักดิ์, **เตลกฏาหคาถา** (พระคาถาซึ่งกล่าวที่กะทะน้ำมัน), มปท. ๒๕๑๙.

ตารานาถภัฏฏาจารย์. **ศัพทัสโตมมหานิธิ.** พาราณสี: โรงพิมพ์เจาขัมภา, ๒๕๑๑.

ธรรมกิตติ, พระ. **พาลาวตาร.** ลำปาง: วัดท่ามะโอ. ๒๕๔๑.

นาเคศภัฏฏะ, **ปริภาเษนทุเสขระ**, พาราณสี: โรงพิมพ์วิชัย, ๒๔๔๒.

พุทธัปปิยะ, พระ. **ปทรูปสิทธิ.** กรุงเทพฯ: วัดท่ามะโอ. ๒๕๒๖.

มหาวงศ์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๐.

โมคคัลลาน, พระ. **โมคคัลลานพยากรณะ.** ย่างกุ้ง: กระทรวงมหาดไทยและการศาสนา, ๒๕๒๕.

โมคคัลลาน, พระ. “อภิธานัปปทีปิกา” ใน **ปญฺจมูลคนฺถ.** กรุงเทพฯ: วัดมหาธาตุ, ๒๕๔๔.

แย้ม, นอ. (พิเศษ). **แย้มบรรยาย**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๓.

วิสุทธาจาระ, พระ. **ธาตวัตถสังคหปาฐ.** มันดเลย์: โรงพิมพ์ย่างกุ้ง-มันดเลย์ปิฎกัตสาอุตไส, ม.ป.ป.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

ราชาราธานตเทวะ. **ศัพทกัลปทรุมะ.** นิวเดลฮี: โรงพิมพ์นิวจีแอน, ๒๕๓๒.

วามนะและชยาทิตยะ. **กาศิกา.** พาราณสี: โรงพิมพ์ตารา, ๒๕๒๙.

เวเทหะ, พระ. **รสวาหินี**, โรงพิมพ์ชินาลังการ: โคลัมโบ, ๒๓๕๖.

ศรรววรรมเทวะ. **กาตันตรวยากรณะ.** นิวเดลฮี: โรงพิมพ์ซีลัมเปอร์, ๒๕๓๑.

สิริธัมมะ, พระ. **มหาวิสุทธารามิกเถรุปปัตติทีปนี**, ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์หังสาวดีปิฎกัต, ๒๕๑๙.

สุโพธาลังการฎีกา, ย่างกุ้ง: กระทรวงมหาดไทยและการศาสนา, ๒๕๐๗.

สุนทร ณ รังสี, รองศาสตราจารย์. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

แสง จันทร์งาม, ศาสตราจารย์. **พุทธศาสนวิทยา.** กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๔.

อัคควังสะ, พระ. **สัททนีติปกรณ์, ๓ เล่ม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๒๑-๒๕๒๓.

อานันทปัณฑิตะ, พระ. **เตลกฏาหคาถาภาสานิสสัย**, ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์ภาวโปงนิดไต้, ๒๔๙๗.

Malalasekara, G.M. The Pali Literature of Ceylon, Kandy: Buddhist Publication Society,1928.